

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

1991 YILINA GİRERKEN TÜRK EKONOMİSİ

338.956

TÜS

1991

NO.1

C.1

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
TURKISH INDUSTRIALISTS' AND BUSINESSMEN'S ASSOCIATION

1991 YILINA GİRERKEN
TÜRK EKONOMİSİ

İSTANBUL

4 OCAK 1991

(Yayın No: TÜSİAD-T/91.1.139)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt., 233/9-10, 80230 Harbiye/İstanbul
Telefon: 140 12 05 - 146 24 12 Telefax: 147 00 82

Bu raporun tamamı veya bir bölümü TÜSİAD
"1991 Yılına Girerken Türk Ekonomisi" referansı
yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.

ÖNSÖZ

"1991 Yılına Girerken Türk Ekonomisi" 1989 ve 1990 yıllarının bilinen son rakamlarına ve 1991 yılı tahminlerine dayanılarak hazırlanmıştır.

TÜSİAD, ülkemizin ileri gelen sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında anayasamızın 33'üncü maddesine göre kurulmuş, kamu yararına çalışan bir özel sektör kuruluşu olup yayınlarında bilimsel ve tarafsız kalmayı amaç edinmiştir. Raporda belirtilen değerlendirmelerin TÜSİAD üyelerinin görüşleriyle doğrudan bir ilişkisi söz konusu değildir.

Bu çalışma, TÜSİAD Genel Sekreteri E. İhsan Özöl yönetiminde Ekonomik Araştırmalar Bölüm Başkanı Nilgün Demirtaş, araştırma uzmanları Ayda Alpat, Avni Demirci, Veyis Fertekligil, Taylan Kovanlıkaya ve Nuri Sevin tarafından hazırlanmıştır.

TÜSİAD Danışmanları, Prof. Dr. Süleyman Özmucur'un Milli Gelir, Yatırımlar, Üretim, İstihdam, Prof. Dr. Erdoğan Alkin'in Kamu Maliyesi, Dış Ekonomik İlişkiler, Azmi Fertekligil'in İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki Gelişmeler, Dr. Adnan Büyükdeniz'in Parasal Gelişmeler konularında yaptıkları çalışma ve değerlendirmelerden yararlanılmıştır.

Raporun hazırlanmasında Bakanlıklar, DİE, DPT, TCMB ve ANKA yayınları referans olarak kullanılmıştır.

İstanbul, 4 Ocak 1991

1991 YILINA GİRERKEN TÜRK EKONOMİSİ

ÖZET VE SONUÇ

I-IX

BÖLÜM I

GSMH, YATIRIMLAR, KAMU MALİYESİ

ÜRETİM, İSTİHDAM

1) Gayri Safi Milli Hasıla	1
2) Ekonominin Genel Dengesi	5
3) Yatırımlar	8
4) Kamu Maliyesi	31
5) Üretim	44
6) İstihdam	52

BÖLÜM II

PARASAL GELİŞMELER

1) Para Politikası	57
2) Emisyon, Rezerv Para ve Para Arzının Belirlenmesi	61
3) Mevduat Gelişmeleri	62
4) Kredi Gelişmeleri	64
5) Faiz Oranları	67
6) Fiyatlı Düzeyi ve Enflasyon	70
7) Altın Fiyatları	76
8) Sermaye Piyasası	77

BÖLÜM III

DÜNYA EKONOMİSİ DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

1) Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler	89
2) Dış Ekonomik İlişkiler	91
3) Dış Ticaret	92
4) İhracat	93
5) Yeni İhracat Teşvik Tedbirleri	98
6) İthalat	100
7) Dış Ticaretin Kamu-Özel Sektör Dağılımı	102
8) İşçi Dövizleri	106
9) Turizm Gelir ve Gideri	106
10) Dış Borçlar	108
11) Ödemeler Dengesi	111
12) Yabancı Sermaye	113
13) Uluslararası Rezervler	116
14) Döviz Kurları	117

EK I

TÜSİAD 1991 TAHMİNLERİ

119

EK II

TÜSİAD ÜYELERİ BEKLENTİ ANKETİ SONUÇLARI 1990 ARALIK

121

1990 YILI EKONOMİK ÖNLEMLERİ

127

ÖZET VE SONUÇ

Kamu sektörü finansman açıklarının yüksek oranlarda devam etmesi 1989 yılını olduğu gibi 1990 yılını da olumsuz olarak etkilemiş, enflasyon yine kontrol altına alınamamış ve özel sektörün ticari banka faizleri ile ilgili sorunları bu yıl da devam etmiştir.

Ciddi bir stabilizasyon programı ile ekonomide nisbi bir istikrar sağlanarak AT enflasyon ortalamalarına yaklaşmak mümkün iken ekonomi politikaları çok başlı ve tutarsız önlemlerle yürütölmeye devam edilmiş, ve bu açıdan 1990 yılı da istikrar açısından kaybedilen bir yıl olmuştur.

TC MB parasal programı hedefleri kendi içinde, yani bütçe ve maliye politikasından soyutlanmış olarak başarılı olmuş ise de, bu program kamu açıklarının devam etmesini ve açıkların iç ve dış kaynaklardan sağlıksız bir şekilde kapatılmasını engelleyememiştir. Faiz ve kur arbitrajına dayalı olarak, Türkiye'ye gelen kısa vadeli sermaye hareketleri rezervleri yapay olarak arttırmıştır. Bu artışlara dayanarak döviz kurlarının düşük düzeyde tutulması, gelecekte ihracat ve hizmetlerle ilgili döviz girişlerini olumsuz olarak etkileyebileceğinden rasyonel bir politika olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

DİE'nin ikinci tahminine göre 1990 yılında hemen hemen tüm sektörlerin büyüme hızlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Tarımda büyüme 1989 yılında yüzde -11.2'den 1990'da yüzde 11.0'a, sanayide yüzde 4.2'den yüzde 9.7'ye ve hizmetlerde yüzde 3.9'dan yüzde 7.9'a yükselmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak 1990 yılında gayrisafi milli hasıla sabit fiyatlarla yüzde 9.1, cari fiyatlarda yüzde 66.5 artmıştır.

1990 yılında kamu harcanabilir geliri GSMH'nın yüzde 15.6'sından yüzde 13.7'sine inmiştir. Kamu tüketimi yüzde 11.9 artarken, kamu yatırımı yüzde 21.6 oranında artarak GSMH'nın yüzde 10.3'ünden yüzde 11.5'ine çıkmıştır. Kamu tasarrufları yüzde 26 oranında bir düşüş kaydederek GSMH'nın yüzde 6.7'sinden yüzde 4.6'sına inmiştir. Kamu tasarruf açığı diğer deyimiyle kamu

tasarruf-yatırım farkı GSMH'nın yüzde 6.9'una çıkmıştır.

Özel harcanabilir gelir GSMH'nın yüzde 84.4'ünden yüzde 86.3'üne çıkmış, özel tüketim yüzde 66.2'sinden yüzde 67.4'üne, özel tasarruf yüzde 18.2'sinden yüzde 18.9'una yükselmiştir. Özel yatırım ise GSMH'nın yüzde 13.4'ü olarak gerçekleşmiştir. Özel tasarruf fazlası, diğer deyişle özel tasarruf yatırım farkı GSMH'nın yüzde 5.1'inden yüzde 5.5'ine yükselmiştir.

Toplam yurtiçi tasarruflar GSMH'nın yüzde 25.0'inden yüzde 23.5'e düşmüştür. Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı 1989 yılındaki düzeyini korumuştur. Kamu sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı yüzde 10.6'dan yüzde 10.5'e gerilemiş, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının oranı ise yüzde 12.9'la sabit kalmıştır. Toplam yatırımların GSMH içindeki oranı ise yüzde 23.4'ten yüzde 24.9'a yükselmiştir.

Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 1987 yılından beri düşmekte olduğu gözlenmektedir. GSMH içindeki payı 1987'de yüzde 24.2 olan sabit sermaye yatırımlarının 1990'daki payı yüzde 21.4 olmuştur. Aynı dönemde özel kesimin toplam yatırımlardaki payı da yüzde 46.5'ten yüzde 54.3'e yükselmiştir.

Yatırımların sektörel dağılımı plan dönemleri itibarıyla incelendiğinde, prodüktif yatırımların - tarım, madencilik, imalat sanayi ve turizm- 1963-1983 yılları arasında yüzde 42.7 civarında, altyapı yatırımlarının ise yüzde 57.3 civarında çok az değiştiği gözlenmektedir. 1985-1989 döneminde ise bu oranlar büyük ölçüde değişmiş, altyapıya verilen ağırlık sonucu bu tip yatırımların payı IV. Plan döneminde yüzde 58.4'ten yüzde 68.6'ya yükselmiş, prodüktif yatırımların payı da yüzde 41.6'dan yüzde 31.4'e düşmüştür. 1990 yılında altyapı yatırımları daha da artarak payını yüzde 71.7'ye yükseltmiş, buna karşılık prodüktif yatırımların payı yüzde 28.3'e gerilemiştir.

Yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı, 1990 yılının ilk 10 aylık verilerine göre, imalat sektöründe yoğunlaşma göstermektedir. Bu verilere göre yatırım teşviklerinin yüzde 69.2'si imalat sanayiine, yüzde 9.7'si tarıma, yüzde 6.3'ü turizm sektörlerine verilmiştir. Geçen yıla göre turizm ve hizmetler sektörlerine verilen teşvik belgelerinde azalma görülmektedir.

1990 yılının ilk dokuz aylık döneminde inşaat ruhsatnamelerinin temsil ettiği yüzölçüm geçen senenin aynı dönemine göre yüzde 10.9 oranında düşmüştür. Yapı kullanma izin kağıtlarına göre yüzölçümü artış oranı 1990 yılının ilk dokuz ayında geçen senenin aynı dönemine göre yüzde 20.9 oranında artış göstermiştir.

Kamu açıklarının gayri safi milli hasılaya oranının öngörülen seviyenin altına düşürülememesinin

nedeni bir yandan kamu harcamalarındaki hızlı artış, diğer yandan kamu gelirlerinde ve özellikle vergi gelirlerindeki artışın kamu harcamalarındaki artışın altında kalmasıdır. 1990 gerçekleşme tahminlerine göre 53,711.0 milyar TL olarak tahmin edilen gelirlere karşılık giderler 67,913.3 milyar TL olarak tahmin edilmiştir. Bu durumda yaklaşık yüzde 85.0'lik bir artışla bütçe açığı 14,202.3 milyar TL olacaktır.

İmalat sanayii üretiminde 1990 yılının ilk üç ayında yüzde 10.7 lik bir büyüme olmuştur. İkinci ve üçüncü dönemlerde birinci döneme göre hafif gerileme olmuştur. Özel ve kamu imalat sanayileri üretim artış hızları da farklılık göstermektedir. İlk üç aylık dönemde özel imalat sanayi yüzde 17.5 büyürken, aynı dönemde kamu imalat sanayi yüzde 1.0 oranında gerilemiştir. Fakat ikinci üç aylık dönemde kamu kesimi kendini toparlamış ve yüzde 12.4 oranında üretim artışı göstermiştir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı işsizlerin sayısı, 1989 ve 1990 yıllarında Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre sırasıyla yüzde 7.5 ve yüzde 9.7 oranında azalmıştır.

1990'da işe başvuranların sayısı yüzde 31.1 artarken işyerlerinin, iş gücü istemi sadece yüzde 7.4'lük bir artış göstermiştir.

1988 Ekim ayında alınan sonuçlara göre istihdam edilen nüfusun en büyük kısmı tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık faaliyet kollarında istihdam edilmektedir. Bu kolu imalat sanayi, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler ve toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller takip etmektedir. İşsizliğin en yoğun olduğu yaş gruplarının 15-19 ve 20-24 olduğu ve işsizlerin en büyük kısmını ilkokul mezunlarının oluşturduğu görülmektedir.

Orta-vadeli bir perspektif içinde kaleme alınan 1990 yılı parasal programı esas itibarıyla:

- (1) Merkez Bankası bilançosundaki toplam iç yükümlülükleri kontrol etmeyi ve bu yükümlülüklerin miktarını azaltmayı,
- (2) Net iç varlıkların kontrolü yoluyla "Merkez Bankası Parası"ndaki artışın kaynağını net dış varlıklar ile sınırlandırmayı öngörmüştür.

1990 yılının ilk 10 ayına ilişkin Merkez Bankası rakamları, ulaşılan parasal büyüklüklerin, parasal programın iç hedeflerine uygun bir seyir izlediğine işaret etmektedir. Şöyle ki; 55-60 trilyon TL olarak öngörülen Merkez Bankası bilanço büyüklüğü yılbaşından bu yana yaklaşık yüzde 20.0 artış ile 58.7 trilyon TL ile sınırlı kalmıştır. Merkez Bankası bilanço büyüklüğündeki yüzde 20.0'lik artış kamu kesimine açılan nakdi kredilerdeki yüzde 10.9'luk daralmaya karşın, bankalara açılan nakdi kredilerdeki yüzde 65.0 oranındaki genişleme, dış varlıklardaki yüzde 38.0 ve

değerleme hesabındaki yüzde 29.0'luk artıştan kaynaklanmıştır.

Merkez Bankası rakamlarındaki bu gelişmelere paralel olarak; emisyon hacmi, rezerv para ve muhtelif tanımlı para arzları gibi parasal büyüklükler yılın ilk on aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine kıyasla daha kontrollü ve yavaş bir genişleme kaydetmiştir. Bunun sonucu emisyon hacmi yılın ilk on ayında yaklaşık yüzde 76.5 (geçen yıl yüzde 96.5); rezerv para yüzde 42.0 (geçen yıl yüzde 70.0); M2 para arzı ise yaklaşık yüzde 32.0'lik (geçen yıl yüzde 48.0) bir artış göstermiştir.

Kur ve faiz arbitrajından kaynaklanan ve üç yıldır döviz rezervlerinde gözlenen artışlar, Merkez Bankası bilançosunda net dış varlıkları arttırmak suretiyle emisyon artışına yol açmakta ve bu işlemler yüksek enflasyonun kontrolünü güçleştirmekte ve hatta imkansız kılmaktadır.

Türk ekonomisinde yüksek faiz ve yüksek enflasyonun temel nedeni yüksek ve artan boyuttaki kamu açıkları ve bu açıkların sonucu ortaya çıkan bütçe finansman yüküdür. Maliye politikalarının (bu açıkları daha da arttırıcı) genişleyici, buna karşın para politikalarının daha ziyade daraltıcı bir hedef gözettiği bir ortamda, cari para politikasının kendi içinde tutarlı olduğu kesinlikle söylenemez. Kamu finansman politikasıyla bütünleşemeyen bir para politikasının da başarılı sayılamayacağı açıktır.

Tedavüle çıkan banknot miktarı (emisyon) 1990 yılının ilk onbuçuk ayında yaklaşık yüzde 76.0 artışla geçen yıl ki artış hızının (yüzde 96.5) altında kalmıştır. Rezerv paradaki artış hızı da geçen yılın aynı döneminde yüzde 70.0'den bu yıl yüzde 42.0'ye gerilemiştir. Özellikle Merkez Bankası kamu kredilerindeki belirgin yavaşlama sonucu (1990 yılının ilk 10.5 aylık döneminde sadece yüzde 4.8'lik bir artış) Merkez Bankası iç kredi genişlemesinin rezerv para içindeki payı son yıllardaki tutarlı azalış eğilimini sürdürmüş, bu pay 1989 sonunda yüzde 40.8'den 1990 yılının ilk onbuçuk ayı sonunda yüzde 35.5'e gerilemiştir. Vadesiz mevduattaki yavaşlamanın da etkisiyle, 1990'ın ilk on buçuk aylık döneminde yaklaşık yüzde 32.0'lik bir nominal genişleme göstermiştir.

Nominal milli gelir düzeyindeki değişimleri genellikle daha iyi açıkladığı düşünülen M2 -geniş tanımlı para arzı da, vadeli mevduat kategorilerindeki yavaşlama nedeniyle, yaklaşık yüzde 32.0 düzeyinde artarken, reel anlamda daralma göstermiştir.

1990 yılının ilk onbuçuk ayına ait gelişmeler, tüm mevduat türlerinde belirgin bir yavaşlama eğilimine işaret etmektedir. Geçen yılın aynı döneminde yüzde 37.0'lik bir artış gösteren toplam konsolide mevduat (bankalararası mevduat hariç) 1990 yılında yüzde 27.0'lik bir artışla 55.6 trilyon TL'ye yükselmiştir (mevduat sertifikaları hariç). Vadeli tasarruf mevduatı yüzde 31.0 artış ile geçen yıla oranla yavaşlama göstermiştir (1989'da yüzde 54.0). Benzer bir yavaşlama eğilimi

vadesiz mevduat için de sözkonusudur.

Merkez Bankası Doğrudan Kredileri, Mevduat Banka Kredileri ve Kalkınma ve Yatırım Bankası Kredileri toplamından oluşan toplam kredi stoku 1990 yılının ilk on buçuk aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla daha hızlı bir genişleme göstermiştir. Toplam nominal kredi stoku yüzde 44.9'luk artış ile 55.2 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Merkez Bankası'nın özel kesime hemen tümüyle bankalar vasıtasıyla kullandığı kredilerde belirgin bir artış gözlenmektedir. Nitekim, Merkez Bankası toplam kredilerinde 1990 yılında gözlenen sınırlı genişleme tümüyle özel kesime açılan kredilerden kaynaklanmıştır. Özel kesime açılan krediler yılın ilk onbuçuk ayında yüzde 49.0 artış ile 4.2 trilyon TL'ye yükselmiştir.

1990 yılının büyük bölümünde yüzde 56.0 civarında oluşan mevduat faiz oranı (net faiz oranı yüzde 50.12), Kasım sonunda tekrar yükselme eğilimine girmiş, bazı bankaları yüzde 61.0 düzeyinde faiz teklif ettikleri gözlenmiştir.

1990 yılında banka kesiminde uygulanan kredi faiz oranları % 60.0-75.0 düzeyinde oluşmuştur (kreditinin kullanıcıya nihai maliyeti ise yüzde 88.0-113.0).

1990 yılında Türk Lirası kredilerinin yüksek maliyeti ve Türk Lirasının dış değer kaybındaki yavaşlama döviz kredilerini (dış borçlanmayı) yeniden cazip hale getirmiştir.

1991 yılında mevduat faiz oranlarındaki artış eğilimine paralel olarak, kredi faiz oranlarında artışlar beklenmektedir.

Tüketici ve toptan eşya fiyatlarının yıl içindeki seyri incelendiğinde tüketici fiyatlarının toptan eşya fiyatlarına oranla daha hızlı arttığı gözlenmektedir. Nitekim yılın ilk onbir aylık döneminde tüketici fiyatları yüzde 57.7, toptan eşya fiyatları ise yüzde 45.4 artış göstermiştir. 1990 yılında takip edilen genişletici mali politikalar yanında önemli ölçüde banka tüketici kredileri ve leasing ile desteklenen toplam efektif talep artışı tüketici fiyatlarını körüklerken, Türk Lirası'nın dış değer kaybındaki yavaşlama nedeniyle artan ucuz ithalat sonucu maliyet artışları nisbeten sınırlı kalmıştır.

1989 yılında, tarımsal fiyatların imalat sanayi fiyatlarına oranla daha hızlı arttığı ve enflasyona katkısının daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu eğilimin 1990 yılında değiştiği ve tarımsal fiyat artışlarının imalat sanayi fiyatlarına oranla daha sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Tarım toptan eşya fiyat endeksi yılın ilk onbir aylık döneminde yüzde 44.6, imalat toptan fiyat endeksi de yüzde 44.8 oranında artış göstermiştir.

Özellikle 1984 yılından bu yana, KİT açıklarının büyük ölçüde daha sık ve zamanlamalı fiyat ayarlamaları ile karşılandığı gözlenmektedir. Bunun sonucu, büyük ölçüde özel kesime girdi teşkil eden kamu kesimi mal fiyatlarının önemli artışlar kaydettiği, bunun da nihai fiyatlara (ve enflasyona) yansıdığı görülmektedir. 1990 yılında kamu fiyat artışlarının, özel kesim fiyat artışlarının üzerinde seyrettiği gözlenmektedir.

Nisbeten yavaş bir artış seyri izleyen altın fiyatları Körfez Krizi ile birlikte önemli bir sıçrama göstermiştir. Petrol fiyatlarındaki artışa paralel olarak artan altın fiyatları, daha sonra petrol fiyatlarındaki gerilemeye paralel olarak azalmaya başlamıştır.

1989'da ekonomik büyüme hızının düşüklüğüne rağmen, borsa fiyat endeksi başka yatırım alternatiflerinin bulunmayışı, yurt dışında kurulan yatırım fonlarının dürtüsü ve spekülasyonun etkisiyle yılın son çeyreğinde çok süratli bir artış göstererek Ocak ayındaki 379 seviyesinden yıl sonunda 2217 düzeyine çıkmıştır. Fiyatlarda kaydedilen bu hızlı artışın iticiliği, ekonomik büyümenin süratlendiği 1990 yılında daha da güçlenerek devam etmiş ve yaz ortasında fiyat endeksini altı binlere doğru tırmandırmıştır. Hatta fazla iyimserliğe kapılan bazı yetkililerin beyanlarında bunun yıl sonunda 10 bine kadar çıkabileceği ifade edilmiştir. Gerçekten, durumu parlak görünen bazı şirketlerin hisse senetlerinin yıldırım hızıyla değer kazanması, diğer hisse senetlerini de etkileyerek borsada büyük bir hareketlilik yaratmış, özelleştirmeler ve halka açılmalar birbirini takip etmiştir.

Ekonominin makro göstergeleri, şirketlerin karlılık durumları temettü dağıtımları ve diğer rasyolarla kolay açıklanamayan bu durumun meydana çıkmasında çeşitli faktörlerin katkısı olmuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir.

- 1989 yılından beri süregelen, döviz kuru ve faiz oranlarıyla yatırım yapmanın güçlükleri,
- Özelleştirme ve halka açılma operasyonları dolayısıyla girişilen tanıtım kampanyaları,
- Söz konusu operasyonlarda ilgili kurum, banka ve şirketlerin uyguladıkları repo, garanti ve destekleme yöntemleri,
- Geniş yatırımcı kitlesinin piyango havası içinde hisse senedi yatırımına girişmesi,
- Büyük yatırımcı ve profesyonellerin fırsatçı bir zihniyetle sürdürdükleri geniş spekülasyon,
- Yetkililerin borsayı büyütmeyi tek hedef sayarak güven ve istikrar hususunda yeterli tedbir almamaları,

Bu koşullar altında oluşan fiyat şişkinliğinin özelleştirme ve halka açılmaların yarattığı mal

bolluğu ve Ağustos başında ortaya çıkan Körfez krizinin psikolojik ve ekonomik etkileriyle değişen piyasa şartları içinde uzun süre devam etmesi olanaksızdır.

Nitekim fiyatlar önce yavaş bir tempoyla düşmeye başlamış, Kasım ortalarında ise birden hız kazanarak 3200'lere inmiştir. Bu, Mart ve Nisan aylarının fiyat seviyesidir. Fiyat endeksi daha sonraki haftalar içinde toparlanarak Körfez krizinin etkisiyle 3500'ün altında, üstünde dalgalanmalar göstermiştir. Yine Körfez'den gelen iyi haberlerin de kısmen etkisiyle, Aralık ayının ilk haftası sonunda endeksin 4000'e yükseldiği görülmüştür. Körfez olayıyla ilgili haberlerin piyasayı iç faktörlerden çok daha fazla etkileyici bir güce sahip olduğu anlaşılmıştır. Fakat, ortalık durulduğunda, piyasanın gidişinde iç ekonomik durum ve faktörlerin rolü daha açık olarak görülecektir.

İhracat 1990 yılının ilk dokuz ayında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 8.0 artarak 8.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise aynı dönemde geçen yıla göre yüzde 35.3 artarak 15.1 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece Ocak-Eylül döneminde dış ticaret açığı yüzde 103.4 gibi yüksek bir oranda artarak 6.5 milyar dolara yükselmiştir.

Dış ticaret açığının yıl sonunda 11 milyar dolar dolayında gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu yüksek açığın yarısından çoğunu görünmeyen işlemler gelirleri (turizm girdileri, işçi döviz, navlun vs.) ile kapatılabilecektir. Böylece cari işlemler açığının 2.5 - 3 milyar dolar dolayında kalması söz konusudur.

1990 yılının ilk dokuz aylık bölümünde işçi döviz girişi hızında önemli bir değişiklik olmamış, net turizm gelirleri 2.4 milyar dolara ulaşarak yüzde 56.4'lük bir artış göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye'ye gelen turist sayısında önemli bir artış olmuştur.

Haziran 1990 itibarıyla dış borçlar 42.8 milyar dolara ulaşmıştır. 1984 yılına göre yüzde 107.2 oranında artan dış borçlar içinde kısa vadeli borçların payı yükselirken, uluslararası para piyasalarından alınan borçların payının da önemli ölçüde artış gösterdiği dikkati çekmektedir.

Ekim 1990 itibarıyla 759 firmaya bir milyar dolarlık yabancı sermaye izni verilmiştir. Böylece Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı firma sayısı 1756'ya, sermaye miktarı 3.4 trilyon TL'sına ulaşmıştır.

1990 yılının Kasım ayı sonunda uluslararası rezervler 12.5 milyar dolara yükselmiştir. Aylık ortalama ithalatın yaklaşık 1.7 milyon dolar olduğu gözönüne alındığında uluslararası rezervlerin yedi buçuk aylık ithalatı karşılayabileceği ortaya çıkmaktadır.

Dış ticaret açığındaki hızlı genişlemenin ithalattaki çok yüksek artışlardan kaynaklanması soruna daha ciddiyetle eğilmeyi gerektirmektedir.

İthalatta çok yüksek tempodaki artış sonucu oluşan dış ticaret açığındaki hızlı genişleme 1990 yılında önem kazanmıştır. İhracattaki ılımlı artış, ithalattaki artış temposundan kaynaklanan dış ticaret açığını frenlemeye yetmemiştir.

1990 yılında ithalattaki hızlanma ile ihracattaki yavaşlamanın en önemli nedeni, döviz kurlarındaki artışın enflasyon oranının çok altında kalması olmuştur.

Bugünkü düşük kurlar biraz da kendiliğinden ortaya çıkmış ve önceki yıl ithalatı uyarmaya başlayıp ihracatı yavaşlatarak dış ticaret açığını genişletmiştir. Geçen yılın başında gümrük vergileri düşürülüp ithalat daha da serbestleştirilince, dış ticaret açığı hızla artmıştır.

Bütün yıl boyunca Türk Lirası aşırı değerlenmiş olma durumunu korumuştur. Düşük kurların piyasa koşullarına göre belirlenmesi bu gerçeği değiştirmemektedir. Bir ulusal paranın dış satınalma gücünün, iç satınalma gücünün üstüne çıktığı, yani paranın dış değeri iç değerinden (enflasyondan) daha yavaş düştüğü durumlarda, aşırı değerlenmeden söz edilebilir. Bu aşırı değerlendirmeyi normal piyasa koşulları yaratmamış, tersine açıkça ve yapay olarak yaratılan kur farkı ve faiz arbitrajı bu durumu ortaya çıkarmıştır.

Gerçekte iç ve dış istikrarın devamı açısından önce ekonomideki mal, para ve döviz fiyatları arasında reel bir denge ve uyumun olması gereği kabul edilmelidir. Paranın fiyatını gösteren faiz ve dövizin fiyatını gösteren kurlar ile mal fiyatlarındaki artış gösteren enflasyon arasındaki nazik dengeleri bir arada kurmak ve muhafaza etmek şarttır.

Bu durumda, dikkatlerin faiz-kur farkını devam ettiren esas hatalı politikalar üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir. Başka bir deyimle, sorunun çözümü en başta kamu açıklarını daraltmak ve kısa vadeli iç ve dış borçlanmaları azaltmaktan geçmektedir.

Kamuoyunda yoğun biçimde tartışılan diğer konu ise, serbest ithalatın dış ticaret açığını süratle genişletip bir döviz bunalımı yaratması olasılığının yanısıra imalat sanayiinin programsız ve hazırlıksız olarak ani bir dış rekabete maruz bırakılması ihtimalidir.

Dışa açılmanın ilk aşamalarında olan bir ekonomiyi tüketim malları ithalatını tedricen serbest bırakmadan rekabete hazırlamak mümkün değildir. Rekabet olmadan da makro politikaları saptamak ve uygulamak son derece güçtür. Ancak yerli sanayileri serbest ithalat ile dış rekabete zorlamanın asgari bazı koşulları bulunmaktadır. Örneğin, en azından rakip ülkelerin uyguladığı

koruma önlemleri seviyesinde bir korumanın devam ettirilmesi ve ithalata karşı anti-damping uygulamalarının batıda olduğu gibi etkili hale getirilmesi düşünülmelidir.

Özellikle Batı ekonomilerinin Körfez krizi nedeniyle durgunluğa girdikleri ve bu nedenle korumacı önlemlerini yoğunlaştırabilecekleri bir dönemde dış ticareti serbestleştirirken daha rasyonel ve ihtiyatlı hareket etme zorunluluğu olduğu şüphesizdir.

(Büyüme, yatırımlar, dış ticaret ve enflasyon ile ilgili 1991 yılı TÜSİAD tahminleri EK 1 bölümünde yer almaktadır.)

BÖLÜM I

GSMH, YATIRIMLAR, KAMU MALİYESİ, ÜRETİM, İSTİHDAM

1) Gayri Safi Milli Hasıla

1990 yılında gayrisafi milli hasılda rekor sayılabilecek düzeyde bir büyüme gerçekleşmiştir. Ancak daha dikkatli bir inceleme ile bunun en önemli nedeninin 1989 yılında tarımda yaşanmış olan kuraklık olduğu görülebilir. Tarım kesimi katma değeri 1989 yılında sabit fiyatlarla yüzde 11.4 oranında küçülmüş, 1990'da ise yüzde 11.0 büyüme ile uzun yıllar ortalamasının çok üst bir performans göstermiştir. 1991 yılında bu sektördeki büyümenin yüzde 3.1 olması beklenmektedir.

ANA SEKTÖRLERİN KARŞILAŞTIRMALI BÜYÜME ORANLARI(%) (1978-1990)

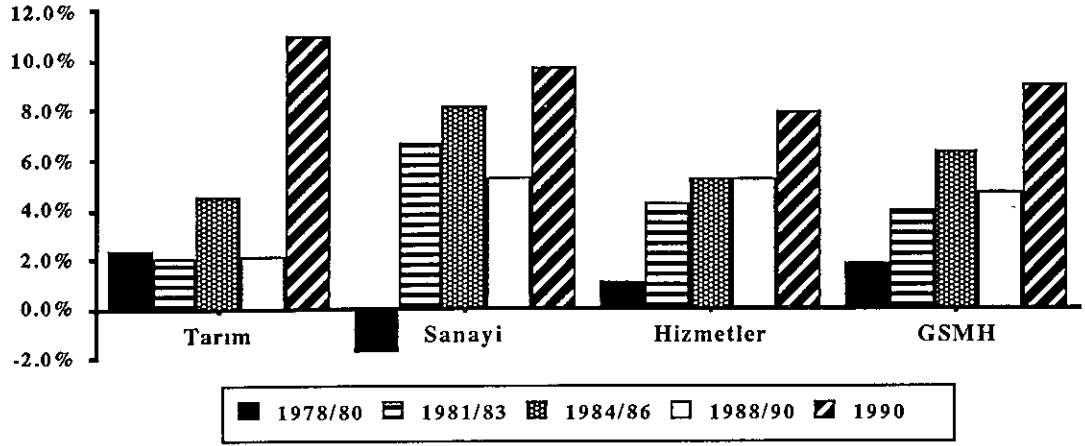
Sektörler	1988	1989	1990*	1988/90	1984/86	1981/83	1978/80
GSYİH	3.7	1.0	9.0	4.6	5.8	4.0	0.9
Tarım	7.0	-11.4	11.1	2.2	4.6	2.1	2.4
Sanayi	2.1	4.2	9.9	5.4	8.4	6.8	-1.8
- Madencilik	-4.6	13.4	5.0	4.6	4.5	-1.8	-1.9
- İmalat Sanayii	1.8	3.2	10.2	5.0	8.4	7.9	-2.5
- Elektrik, Gaz, Su	8.8	7.9	10.5	9.1	11.5	6.9	5.4
İnşaat	2.4	1.0	1.0	1.5	4.4	0.5	3.0
Hizmetler	4.1	3.9	7.9	5.3	5.2	4.2	1.1
GSMH (Piyasa Fiyatlarıyla)	3.4	1.6	9.1	4.7	6.4	4.0	1.8

* 2. Tahmin

Kaynak: DİE

1990 yılının ilk yarısında, bir yıl önceki duraklamaya bağlı olarak sanayi kesimi de oldukça yüksek (yüzde 11.7) bir büyüme gerçekleştirmiştir. Ancak yılın ikinci yarısında aynı hız sürdürülemediğinden (yüzde 9.7) yıllık ortalama rakam daha düşük olmuştur. 1989 yılında yüzde 3.9 gelişme gösteren hizmetlerde 1990'da büyüme hızı yüzde 7.9 olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak 1990 yılında gayrisafi milli hasıla sabit fiyatlarla yüzde 9.1, cari fiyatlarla yüzde 66.5 artmıştır. Öte yandan, DİE yıl sonunda gayri safi milli hasılayı üçer aylık dönemler itibarıyla hesaplamaya başlamıştır. Bu hesaba göre GSMH gelişme hızı 1990'nın ilk üç ayında yüzde 15.5, ikinci üç ayında yüzde 14.3 olarak gerçekleşmiştir.

**ANA SEKTÖRLERİN KARŞILAŞTIRMALI
BÜYÜME ORANLARI
(1978-1990)**

1990 yılında sabit fiyatlarla en yüksek büyüme hızını gerçekleştirmiş olan sektörler imalat sanayi (yüzde 10.0), tarım (yüzde 11.0), ticaret (yüzde 12.0) ve ithalat vergisidir (yüzde 36.6). İnşaat

**FAALİYET KOLLARINA VE ÜRETİCİ FİYATLARINA GÖRE
SABİT FİYATLARLA GSMH
(Milyon TL)**

İktisadi Faaliyet Kolları	1989	Sektör Payları (%)	Gelişme Hızı (%)	1990*	Sektör Payları (%)	Gelişme Hızı (%)
1. Tarım	55,619.2	17.6	-11.2	61,734.8	17.9	11.0
- Çiftçilik ve Hayvancılık	53,799.1	17.0	-11.0	59,894.8	17.4	11.3
- Ormancılık	1,158.1	0.4	-1.7	1,127.0	0.3	-2.7
- Bahkçılık	662.0	0.2	-32.4	713.0	0.2	7.7
2. Sanayi	91,793.0	29.0	4.2	100,716.6	29.2	9.7
- Madencilik ve Taşocakçılığı	5,834.6	1.8	13.0	6,121.7	1.8	4.9
- İmalat Sanayii	76,819.9	24.3	3.1	84,504.2	24.5	10.0
- Elektrik, Gaz ve Su	9,138.5	2.9	7.8	10,090.7	2.9	10.4
3. İnşaat Sanayii	16,756.8	5.3	1.0	16,927.7	4.9	1.0
4. Toptan ve Perakende Ticaret	48,749.4	15.4	5.5	54,623.7	15.9	12.0
5. Ulaştırma ve Haberleşme	27,018.7	8.6	1.8	27,942.7	8.1	3.4
6. Mali Müesseseler	8,973.4	2.8	1.8	9,287.5	2.7	3.5
7. Konut Sahipliği	15,004.8	4.7	4.4	15,600.5	4.5	4.0
8. Serbest Meslek Ve Hizmetler	15,885.0	5.0	0.2	17,280.3	5.0	8.8
9. İzafi Banka Hizmetleri (-)	4,964.0	1.6	1.8	5,137.7	1.5	3.5
10. Sektörler Toplamı (1-9)	274,836.3	87.0	0.2	298,976.1	86.8	8.8
11. Devlet Hizmetleri	30,612.8	9.7	6.5	31,681.2	9.2	3.5
12. Toplam (10+11)	305,449.1	96.7	0.8	330,657.3	95.9	8.3
13. İthalat Vergisi	8,756.4	2.8	6.1	11,956.9	3.5	36.6
14. GSYİH (Alıcı Fiyat.) (12+13)	314,205.5	99.4	1.0	342,614.2	99.4	9.0
15. Dış Alem Net Faktör Gelirleri	1,794.3	0.6		2,001.6	0.6	
GSMH (Alıcı Fiyat.) (14+15)	315,999.8	100.0	1.6	344,615.8	100.0	9.1

* 2.Tahmin

Kaynak: DİE

**FAALİYET KOLLARINA VE ÜRETİCİ FİYATLARINA GÖRE
CARİ FİYATLARLA GSMH**

(Milyon TL)

İktisadi Faaliyet Kolları	1989	Sektör Payları (%)	Gelişme Hızı (%)	1990*	Sektör Payları (%)	Gelişme Hızı (%)
1. Tarım	25,804,834.8	15.1	57.4	46,314,350.0	16.3	79.5
- Çiftçilik ve Hayvancılık	24,741,675.5	14.5	58.9	44,311,580.6	15.6	79.1
- Ormancılık	739,103.2	0.4	44.4	1,342,794.5	0.5	81.7
- Balıkçılık	324,056.1	0.2	1.7	659,974.9	0.2	103.7
2. Sanayii	55,252,076.3	32.4	66.4	88,480,083.0	31.1	60.1
- Madencilik ve Taşocakçılığı	3,253,331.9	1.9	76.6	4,875,117.9	1.7	49.9
- İmalat Sanayii	44,901,345.9	26.3	66.0	72,511,731.2	25.5	61.5
- Elektrik, Gaz ve Su	7,097,398.5	4.2	64.5	11,093,233.9	3.9	56.3
3. İnşaat Sanayii	6,624,528.4	3.9	67.2	11,147,756.4	3.9	68.3
4. Toptan ve Perakende Ticaret	28,878,599.3	16.9	65.0	47,308,921.4	16.6	63.8
5. Ulaştırma ve Haberleşme	16,829,658.9	9.9	71.3	27,142,873.9	9.6	61.3
6. Mali Müesseseler	5,577,128.8	3.3	78.0	10,937,865.0	3.8	96.1
7. Konut Sahipliği	7,764,907.6	4.6	77.9	13,638,283.7	4.8	75.6
8. Serbest Meslek Ve Hizmetler	9,243,655.0	5.4	65.8	15,380,272.9	5.4	66.4
9. İzafi Banka Hizmetleri (-)	2,781,736.4	1.6	78.0	5,455,541.4	1.9	96.1
10. Sektörler Toplamı (1-9)	153,193,652.7	89.8	65.8	254,894,864.9	89.7	66.4
11. Devlet Hizmetleri	9,665,489.9	5.7	81.5	16,155,866.4	5.7	67.2
12. Toplam (10+11)	162,859,142.6	95.4	66.6	271,050,731.3	95.4	66.4
13. İthalat Vergisi	4,911,353.0	2.9	59.1	8,869,525.0	3.1	80.6
14. GSYİH (Alıcı Fiyat.) (12+13)	167,770,495.6	98.3	66.4	279,920,256.3	98.5	66.8
15. Dış Alem Net Faktör Gelirleri	2,862,715.4	1.7		4,256,000.0	1.5	
GSMH (Alıcı Fiyat.) (14+15)	170,633,211.0	100.0	69.7	284,176,256.3	100.0	66.5

* 2. Tahmin

Kaynak: DİE

sektörü yüzde 1.0 ile en yavaş büyümüş olan sektördür.

DİE'nin GSMH ikinci geçici tahminine göre 1990 yılında 1989 yılına göre sektörlerin üretim durumu şöyledir:

a) Tarım Sektörü: Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatı'ndan elde edilen verilere dayanılarak dokuz kuruluşun uzmanlarından oluşan "Tarım Ürünleri Tahmin Komitesi"nce yapılan "Üretim Miktarı Tahminleri"nde buğday, arpa, yulaf, çeltik, nohut, fasulye, mercimek (kırmızı), tütün, şeker pancarı, pamuk (kütü), afyon (kapsül), anason, yer fıstığı, soğan, sarımsak, patates, erik, şeftali, zeytin, incir, lahana (baş), marul (göbekli), bezelye, patlıcan, domates, biber (dolmalık), fasulye, ot ve saman üretiminde artış; çeltik, ayçiçeği, soya, elma, antep fıstığı, ceviz, fındık, zerdali, biber (sivri), havuç ve kendi yetişen bitki üretiminde düşme görülmüştür.

b) İmalat Sanayi Sektörü: Yılsonu itibariyle bu sektörün kamu kesiminde; içki, tütün, dokuma, ayakkabı dışında giyim eşyası, ayakkabı sanayi, ağaç ve mantar ürünler, kağıt ve kağıt ürünleri, diğer kimyasal ürünler, petrol rafinerileri, taş ve toprağa dayalı diğer sanayi, demir çelik, metal

ana sanayi, metal eşya sanayi, makina sanayi, elektrik makinaları ve aygıtları, taşıt araçları, mesleki ve ilmi aletler ve diğer imalat sanayi üretimlerinde artış; gıda maddeleri, diğer gıda maddeleri, basım yayın ve bunlara bağlı sanayi, ana kimya sanayi, çeşitli kömür ve petrol türevleri, çanak çömlek çini porselen vb. sanayi, demir çelik dışında metal ana sanayiinde üretim düşüşü beklenmektedir. Özel kesimde ise sadece gıda maddeleri, tütün sanayi, deri ve deri benzeri maddeler ve kürk eşya, lastik ürünleri ve taş ve toprağa dayalı diğer sanayilerde üretim düşüşü gözlenmektedir.

Bu gelişmelere göre ithalat sanayi kamu kesimi sabit gelişme hızı yüzde 3.9, özel kesim sabit gelişme hızı yüzde 3.5 olarak hesaplanmıştır.

c) Madencilik Sektörü: Kamu kesiminde tüm üretimlerde artış görülürken, özel kesimde linyit, krom, manyezit, barit, çinko, kurşun-çinko, silis kumu, stransiyum, kireç taşı, demir, ham petrol ve mermer üretimlerinde düşme görülmektedir.

d) Elektrik, Gaz ve Su Sektörü: Elektrik üretiminde artış, su üretiminde azalış, havagazı üretiminde azalış olabileceği tesbit edilmiştir.

Gayrisafi milli hasılanın daha uzun dönemdeki bir analizi yapıldığında tarım sektörünün 1950'lerde yüzde 40.0'lardan 1990'da yüzde 20.0'nin altına düştüğü, sanayi kesiminin payının ise yüzde 10'lardan 30'lara yükseldiği görülebilir. Hizmetler kesiminin payı ise yüzde 50.0 civarında bulunmaktadır. Bu uzun dönemli eğilimin, büyümekte olan bir ekonomide, devamlılığının sağlanması önem kazanmaktadır.

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH

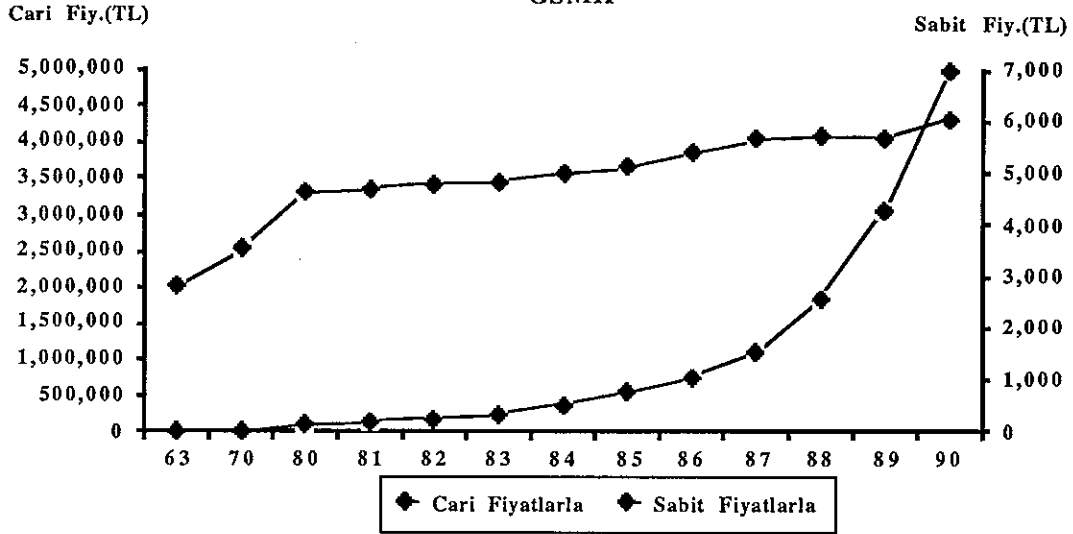
Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu (000 Kişi)	Kişi Başına Düşen GSMH Cari Fiy. (TL)	Kişi Başına Düşen GSMH Sabit Fiy. (TL)
1963	29,655	2,151	2,839
1970	34,321	4,184	3,551
1980	44,438	99,805	4,638
1981	45,540	143,909	4,714
1982	46,688	187,094	4,807
1983	47,864	241,348	4,844
1984	49,070	374,462	5,006
1985	50,906	552,407	5,132
1986	51,546	762,612	5,413
1987	52,845	1,104,929	5,672
1988	54,176	1,848,684	5,723
1989	55,541	3,072,203	5,689
1990	56,941	4,990,714	6,052

Kaynak: DİE

Sektörlerin beşer yıllık dönemler itibariyle büyümeye katkıları incelendiğinde, sanayi kesiminin öneminin arttığı ve artmakta olduğu rahatlıkla görülmektedir. Sadece 1989-1990 büyümesine bakıldığında tarımın katkısının çok önemli bir boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu katkılar doğrudan olanlardır. Dolaylı katkıların (bir sektördeki gelişmenin diğerlerini de olumlu yönde uyarması) bir girdi/çıkış analizi çerçevesi içinde incelenmesi gerekmektedir

1990 yılında sabit fiyatlarla kişi başına

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH

GSMH 6,052 TL olmuştur. Kişi başına GSMH 1989'da 5,689, 1988'de 5,723 olarak belirlenmiştir. 1990 yılında cari fiyatlarla kişi başına GSMH'nın 4,990,714 TL olması beklenmektedir. Buna göre, 1990 yılında kişi başına gelir cari fiyatlarla yüzde 62.5 oranında artarken, sabit fiyatlarla yüzde 6.4 oranında artmış bulunmaktadır. DİE tarafından 1990 yılı için 2,600 lira dolayında tahmin edilen ortalama dolar kuruna göre kişi başına gelir 1,920 dolar olarak gerçekleşecektir.

2) Ekonominin Genel Dengesi

1990 yılında toplam kaynaklar sabit fiyatlarla yüzde 12.3, toplam yatırımlar yüzde 16.1, toplam tüketim ise yüzde 11.1 oranında artmıştır. Bu suretle toplam yatırımların GSMH içindeki payı yüzde 23.4'ten yüzde 24.9'a çıkarken, toplam tüketimin payı yüzde 75.0'ten yüzde 76.5'e yükselmiştir.

Kamu yatırımları reel olarak yüzde 21.6, özel yatırımlar ise yüzde 11.8 oranında artmıştır. Bu suretle özel yatırımların GSMH içindeki payı yüzde 13.1'den yüzde 13.4'e yükselirken, kamu yatırımlarının payı yüzde 10.3'ten yüzde 11.5'e çıkmıştır. Yatırımların en büyük kısmını oluşturan sabit sermaye yatırımları 1990 yılında yüzde 8.6 oranında artmış, GSMH içindeki payı ise yüzde 23.5 civarında kalmıştır. 1990 yılında yüzde 8.5 artan kamu sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı ise yüzde 10.5 olarak gerçekleşmiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları ise yüzde 8.6 oranında artmış, ancak GSMH içindeki payı yüzde 12.9 ile sabit kalmıştır. Bunda konut yatırımlarındaki azalmanın etkisi bulunmaktadır. 1989 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarının içinde konut yatırımlarının payı yüzde 49.7 iken, bu oran 1990 yılında yüzde 43.5'e inmiştir. Özel sektör konut yatırımlarının GSMH'ye oranı ise yüzde 6.1'den yüzde 5.0'a gerilemiştir.

EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

(1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1989	(%)	1990*	(%)	Yüzde Değişme
Gayri Safi Milli Hasıla	102,229.3	100.0	111,392.4	100.0	9.0
Dış Açık (1)	-1,615.2	-1.6	1,559.0	1.4	-3.1
Toplam Kaynaklar	100,614.1	98.4	112,951.4	101.4	12.3
Toplam Yatırımlar	23,893.7	23.4	27,743.2	24.9	16.1
Sabit Sermaye Yatırımları	23,992.0	23.5	26,045.1	23.4	8.6
Kamu	10,785.5	10.6	11,705.1	10.5	8.5
Özel	13,206.5	12.9	14,340.0	12.9	8.6
Stok Değişmesi (1)	-98.3	-0.1	1,698.1	1.5	-0.3
Kamu	-273.7	-0.3	1,079.3	1.0	-0.1
Özel	175.4	0.2	618.8	0.6	-0.2
Toplam Tüketim	76,720.4	75.0	85,208.2	76.5	11.1
Kamu Harcanabilir Geliri	15,936.0	15.6	15,213.9	13.7	-4.5
Kamu Tüketimi	9,041.3	8.8	10,114.9	9.1	11.9
Kamu Tasarrufu	6,894.7	6.7	5,099.0	4.6	-26.0
Kamu Yatırımı	10,511.9	10.3	12,784.4	11.5	21.6
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-3,617.2	-3.5	-7,685.4	-6.9	
Özel Harcanabilir Gelir	86,293.4	84.4	96,178.5	86.3	11.5
Özel Tüketim	67,679.1	66.2	75,093.3	67.4	11.0
Özel Tasarruf	18,614.2	18.2	21,085.2	18.9	13.3
Özel Yatırım	13,381.9	13.1	14,958.8	13.4	11.8
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	5,232.3	5.1	6,126.4	5.5	
Özel Tasarruf Oranı	21.6		21.9	0.0	
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	25,508.9	25.0	26,184.2	23.5	2.6
S. Sermaye Yatırımı/GSMH	23.5		23.4		
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH	25.0		23.5		

(1) Yüzde değişimleri, GSMH büyümesine katkılarını göstermektedir.

* 1991 Programı, Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: DPT

Kamu harcanabilir gelirinin GSMH içindeki payı 1989 yılında yüzde 15.6'dan, 1990'da yüzde 13.7'ye gerilemiştir. Kamu harcanabilir gelirin GSMH'ye olan oranının azalması, özel harcanabilir gelir oranının yüzde 84.4'ten yüzde 86.3'e yükselmesi anlamına gelmektedir.

1990 yılında özel tüketim yüzde 11.0, kamu tüketimi ise yüzde 11.9 artmıştır. İki kesimin sabit sermaye yatırımları yüzde 8.5 kadar bir artış göstermiştir. Ancak özel ve kamu kesimi tasarrufları arasında önemli fark görülmektedir. Özel tasarruf yüzde 13.3 artarken, kamu tasarrufu yüzde 26 oranında bir düşüş kaydetmiştir. Bu gelişmeler sonucunda özel tasarruf yatırım fazlasının gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1989'daki yüzde 5.1'lik düzeyden 1990'da yüzde 5.5'e yükselmiştir. Kamu kesimi tasarruf-yatırım farkının GSMH 'ya oranı 1989'daki yüzde -3.5'ten 1990'da yüzde -6.9'a çıkmıştır. Kamu açıklarının süreklilik kazanması, büyüme ve enflasyon oranlarını arttırıcı etkilerin devamlılığını sağlayan etkenlerin başında gelmektedir.

1989'da GSMH'nın yüzde -1.6'sı kadar olan dış tasarruf (veya dış açık) 1990'da GSMH'nın yüzde

EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

(1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1989	(%)	1990*	(%)	Yüzde Değişme
Gayri Safi Milli Hasıla	170,633.3	100.0	286,305.8	100.0	67.8
Dış Açık (1)	-2,048.7	-1.2	4,974.2	1.7	-4.1
Toplam Kaynaklar	168,584.6	98.8	291,280.0	101.7	72.8
Toplam Yatırımlar	38,137.6	22.4	65,361.5	22.8	71.4
Sabit Sermaye Yatırımları	38,304.2	22.4	60,927.5	21.3	59.1
Kamu	17,351.1	10.2	27,825.8	9.7	60.4
Özel	20,953.1	12.3	33,101.7	11.6	58.0
Stok Değişmesi (1)	-166.6	-0.1	4,434.0	1.5	-0.6
Kamu	-464.0	-0.3	2,818.2	1.0	-0.6
Özel	297.4	0.2	1,615.8	0.6	0.0
Toplam Tüketim	130,447.0	76.4	225,918.5	78.9	73.2
Kamu Harcanabilir Geliri	30,257.1	17.7	51,723.4	18.1	70.9
Kamu Tüketimi	19,395.3	11.4	39,963.9	14.0	106.0
Kamu Tasarrufu	10,861.8	6.4	11,759.5	4.1	8.3
Kamu Yatırımı	16,887.0	9.9	30,644.1	10.7	81.5
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-6,025.2	-3.5	-18,884.6	-6.6	
Özel Harcanabilir Gelir	140,376.1	82.3	234,582.4	81.9	67.1
Özel Tüketim	111,051.7	65.1	185,954.6	64.9	67.4
Özel Tasarruf	29,324.4	17.2	48,627.9	17.0	65.8
Özel Yatırım	21,250.5	12.5	34,717.5	12.1	63.4
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	8,073.9	4.7	13,910.4	4.9	
Özel Tasarruf Oranı	20.9		20.7		
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	40,186.2	23.6	60,387.4	21.1	50.3
S. Sermaye Yatırımı/GSMH	22.4		21.3		
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH	23.6		21.1		

(1) Yüzde değişimleri, GSMH büyümesine katkılarını göstermektedir.

* 1991 Programı, Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: DPT

1.4'ünü oluşturmaktadır. 1988 ve 1989 yıllarında gerçekleştirilmiş olan dış fazla 1990'da tekrar açığa dönüşmüştür.

Nihai yurtiçi talep yüzde 12.3 oranında artmıştır. Daha ayrıntılı olarak incelendiğinde özel sabit sermaye yatırımlarının yüzde 8.6, özel tüketimin yüzde 11.0, kamu sabit sermaye yatırımlarının

NİHAİ YURTIÇİ TALEP

(% Artışlar)

	1988	1989	1990*	1988/90	1984/87	1981/83	1978/80
Nihai Yurtiçi Talep	1.5	1.0	12.3	4.9	6.8	2.9	-3.2
Özel Sabit Sermaye Yatırımları	-13.6	2.7	8.6	-0.8	12.2	0.5	-11.7
Kamu Sabit Sermaye Yatırımları	15.0	-10.2	8.5	4.4	6.2	4.5	-4.6
Özel Tüketim	4.3	3.1	11.0	6.1	6.4	3.3	-3.1
Kamu Tüketimi	4.0	0.3	11.9	5.4	6.0	1.5	6.7

* Gerçekleşme tahmini

Kaynak: DPT

yüzde 8.5 ve kamu tüketiminin de yüzde 11.9 oranında arttığı anlaşılmaktadır.

3) Yatırımlar

Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 1987 yılından beri düşmekte olduğu dikkati çekmektedir. Cari fiyatlarla GSMH içindeki payı 1987'de yüzde 24.2 olan sabit sermaye yatırımlarının payı 1990'da ancak yüzde 21.4 olabilmıştır. Aynı dönemde özel kesimin toplam

yatırımlardaki payı da yüzde 46.5'den yüzde 54.3'e yükselmiştir.

GSMH İÇİNDE SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ PAYI (Cari fiyatlarla, Milyar TL)

Yıllar	GSMH	Sabit Sermaye Yatırımları	Pay %
1978/80			20.5
1981/83			19.0
1984/86			21.0
1987/89			23.3
1978	1,290.7	280.0	21.7
1979	2,199.5	479.0	21.8
1980	4,435.1	864.0	19.5
1981	6,553.6	1,254.0	19.1
1982	8,735.0	1,664.0	19.0
1983	11,551.9	2,192.0	19.0
1984	18,374.8	3,285.7	17.9
1985	27,789.4	5,554.2	20.0
1986	39,309.6	9,114.5	23.2
1987	58,390.0	14,128.1	24.2
1988	100,154.3	24,165.9	24.1
1989	170,633.2	38,304.2	22.4
1990	284,176.3	60,927.5	21.4

1990 yılında eğitim ve sağlık sektörü yatırımları önemli ölçüde artış göstermişlerdir. Eğitim yatırımları yüzde 30.9, sağlık yüzde 37.5 artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda eğitim yatırımlarının toplam içindeki payı 1989'da yüzde 3.1 iken, 1990 'da yüzde 3.8, sağlık sektörünün payı ise 1989'da yüzde 1.3 iken 1990'da yüzde 1.7 olmuştur.

Kaynak: DİE, DPT

Enerji ve konut sektörleri sabit sermaye yatırımları 1990

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (GSMH'nın Oranı Olarak)

Yıllar	Özel	Kamu	Toplam
1980	8.6	10.8	19.4
1981	7.2	11.9	19.1
1982	7.3	11.7	19.0
1983	8.3	10.6	18.9
1984	8.2	9.7	17.9
1985	8.4	11.6	20.0
1986	9.8	13.4	23.2
1987	11.2	13.0	24.2
1988	12.6	11.5	24.1
1989	12.3	10.2	22.4
1990*	11.6	10.1	21.8

* Gerçekleşme tahmini

Kaynak: DPT

yılında azalma göstermişlerdir. Enerji sektörü yatırımları yüzde 19.5, konut yatırımları ise yüzde 5.9 oranında azalmıştır.

1990 yılında imalat sanayii yatırımları yüzde 26.4 büyümüştür. 1987 yılından beri düşme göstermiş olan imalat sanayi yatırımlarının toplam içindeki payı 1990'da yüzde 15.2 olabilmıştır. Ancak bu 1986'daki payın (yüzde 19.8) altındadır.

Yatırımların sektörel dağılımı plan dönemleri

itibariyle incelendiğinde; kaynakların prodüktif yatırımlar ve altyapı yatırımları arasındaki dağılımının 1963-1983 yılları arasında aşırı bir sapma göstermediği, prodüktif yatırımların -tarım, madencilik, imalat sanayi ve turizm- yüzde 42.7 civarında, altyapı yatırımlarının ise yüzde 57.3 civarında çok az değiştiği gözlenmektedir. 1985-1989 döneminde ise bu oranlar büyük ölçüde

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI İÇİNDE KAMU VE ÖZEL SEKTÖR PAYLARI

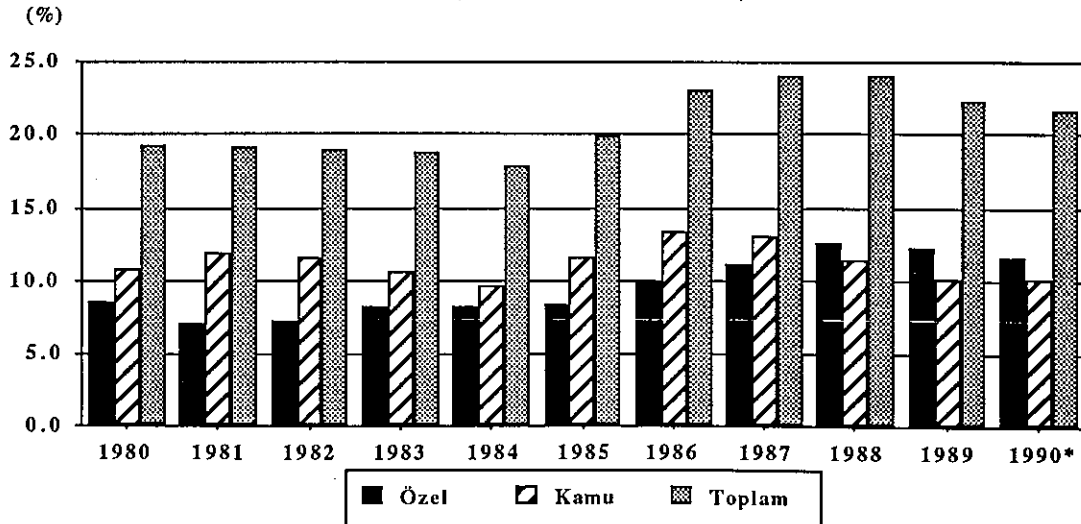
(Milyar TL)

Yıllar	Sabit Sermaye Yatırımı	Kamu (TL)	(%)	Özel (TL)	(%)
1973	54.4	25.1	46.1	29.3	53.9
1974	73.0	35.0	47.9	38.0	52.1
1975	106.7	53.8	50.4	52.9	49.6
1976	146.0	75.2	51.5	70.8	48.5
1977	195.0	108.0	55.4	87.0	44.6
1978	280.0	135.0	48.2	145.0	51.8
1979	479.0	238.0	49.7	241.0	50.3
1980	864.0	482.0	55.8	382.0	44.2
1981	1,254.0	780.0	62.2	474.0	37.8
1982	1,664.0	1,023.0	61.5	641.0	38.5
1983	2,192.0	1,226.1	55.9	965.9	44.1
1984	3,285.8	1,775.5	54.0	1,510.3	46.0
1985	5,554.2	3,228.5	58.1	2,325.7	41.9
1986	9,114.5	5,258.2	57.7	3,856.3	42.3
1987	14,128.1	7,557.5	53.5	6,570.6	46.5
1988	24,165.8	11,510.3	47.6	12,655.5	52.4
1989	38,304.2	17,351.1	45.3	20,953.1	54.7
1990*	60,927.5	27,825.8	45.7	33,101.7	54.3

Kaynak: DPT

* Gerçekleşme Tahmini

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (GSMH'nın Oranı Olarak)

(*) Gerçekleşme tahmini

**ÖZEL SEKTÖR KONUT
YATIRIMLARI**
(Milyar TL)

Yıllar	Konut Yatırımları	GSMH	GSMH'nın Yüzdesi
1972	7.1	240.8	2.9
1973	9.4	309.8	3.0
1974	11.6	427.1	2.7
1975	17.8	535.8	3.3
1976	21.3	675.0	3.2
1977	29.4	872.9	3.4
1978	67.7	1,290.7	5.2
1979	134.5	2,199.5	6.1
1980	186.8	4,435.1	4.2
1981	145.3	6,553.9	2.2
1982	195.3	8,735.1	2.2
1983	262.5	11,551.9	2.3
1984	427.2	18,375.0	2.3
1985	712.1	27,789.4	2.6
1986	1,355.5	39,309.6	3.4
1987	2,857.0	58,390.0	4.9
1988	6,140.6	100,154.3	6.1
1989	10,412.5	170,633.2	6.1
1990*	14,342.7	284,176.3	5.0

* Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: DİE, DPT

değişmiş, altyapıya verilen ağırlık sonucu bu tip yatırımların payı IV. Plan döneminde yüzde 58.4'ten V. Plan döneminde yüzde 68.6'ya yükselmiş, prodüktif yatırımların payı da yüzde 41.6'dan yüzde 31.4'e düşmüştür. 1990 yılında altyapı yatırımları daha da artmış, prodüktif yatırımların payı yüzde 28.3'e gerilemiştir. Buna karşılık altyapı yatırımlarının payı 1990'da yüzde 71.7'ye yükselmiştir.

**SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
YÜZDE DAĞILIMI**

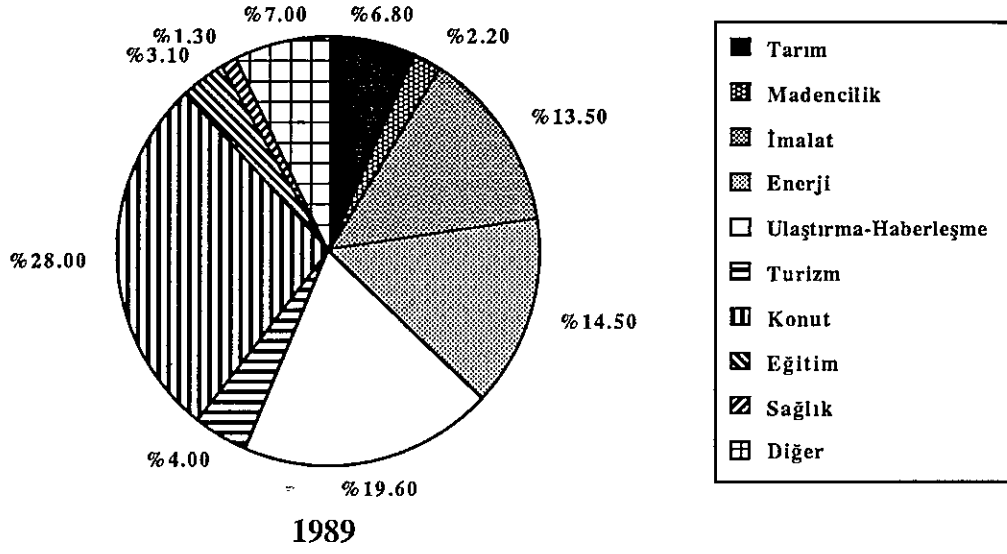
(%)

Sektörler	1989			1990*		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	10.3	3.9	6.8	8.5	4.5	6.4
Madencilik	3.2	1.4	2.2	3.6	1.3	2.4
İmalat	4.5	20.9	13.5	5.3	23.5	15.2
Enerji	29.8	1.7	14.5	21.5	1.8	10.8
Ulaştırma-Haberleşme	29.9	11.1	19.6	33.8	12.9	22.5
Turizm	1.1	6.5	4.0	1.5	6.7	4.3
Konut	1.9	49.7	28.0	3.6	43.5	25.2
Eğitim	6.3	0.5	3.1	6.7	1.3	3.8
Sağlık	2.2	0.6	1.3	2.8	0.8	1.7
Diğer	10.8	3.7	7.0	12.7	3.7	7.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

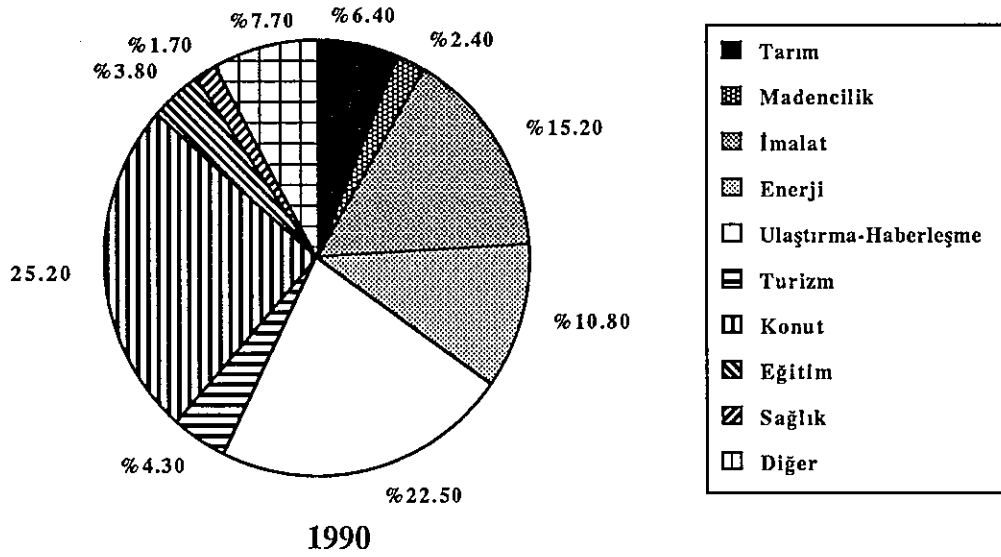
* Gerçekleşme tahmini

Kaynak: DİE

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI

SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990*	Yüzde değişim				Yüzde dağılım				
						1987	1988	1989	1990	1986	1987	1988	1989	1990
Tarım	1,501,986	1,501,986	1,726,728	1,610,061	1,617,201	24.1	-7.3	-6.8	0.4	6.5	7.6	7.1	6.7	6.2
Madencilik	1,106,147	1,106,147	689,650	524,059	611,690	-35.3	-3.6	24.0	16.7	4.8	2.9	2.9	2.2	2.4
İmalat Sanayii	4,615,099	4,615,099	3,656,536	3,341,919	4,225,071	-16.2	-5.5	-8.6	26.4	19.8	15.8	15.1	13.9	16.3
Enerji	3,563,959	3,563,959	3,258,661	3,441,862	2,769,297	-8.7	0.1	5.6	-19.5	15.3	13.3	13.5	14.3	10.7
Ulaştırma	5,411,669	5,411,669	4,770,352	4,717,316	5,853,341	8.8	-18.9	-1.1	24.1	23.2	24.1	19.7	19.7	22.6
Turizm	523,097	523,097	785,596	951,094	1,101,416	21.5	23.6	21.1	15.8	2.2	2.6	3.2	4.0	4.2
Konut	3,548,121	3,548,121	6,348,622	6,730,887	6,336,705	39.6	28.2	6.0	-5.9	15.2	20.2	26.3	28.1	24.4
Eğitim	537,946	537,946	712,786	741,036	970,162	26.3	4.9	4.0	30.9	2.3	2.8	2.9	3.1	3.7
Sağlık	210,528	210,528	260,942	323,204	444,566	25.2	-1.0	23.9	37.5	0.9	1.1	1.1	1.3	1.7
Diğer	2,259,438	2,259,438	1,972,432	1,610,594	2,025,990	3.9	-16.0	-18.3	25.8	9.7	9.6	8.2	6.7	7.8
TOPLAM	23,277,990	23,277,990	24,182,305	23,992,032	25,955,439	5.1	-1.2	-0.8	8.2	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Gerçekleşme tahmini

Kaynak: DPT

SEKTÖRLER İTİBARI İLE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (ÖZEL)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
Tarım	209.8	257.2	444.6	680.9	822.7	1,503.1
Madencilik	33.3	51.4	99.5	179.1	285.9	441.4
İmalat	766.5	1,271.4	1,721.7	2,974.6	4,381.4	7,788.2
Enerji	13.6	48.0	63.2	173.7	359.5	580.7
Ulaştırma	415.3	560.1	831.5	1,341.8	2,321.9	4,285.0
Turizm	51.0	115.0	244.3	607.8	1,356.4	2,216.8
Konut	712.1	1,355.5	2,857.0	6,140.6	10,412.5	14,342.7
Eğitim	8.7	16.4	29.6	54.7	113.0	442.5
Sağlık	11.4	23.4	37.7	55.9	132.8	262.9
Diğer Hizmetler	104.0	157.9	241.6	446.6	767.0	1,238.4
Toplam	2,325.7	3,856.3	6,570.7	12,655.7	20,953.1	33,101.7

SEKTÖRLER İTİBARI İLE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (KAMU)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
Tarım	208.3	341.9	685.2	1,046.2	1,787.8	2,366.7
Madencilik	310.7	349.2	299.5	510.4	550.5	1,009.8
İmalat	407.9	514.3	475.4	677.9	788.2	1,484.6
Enerji	728.0	1,252.2	1,839.1	3,080.0	5,177.3	5,987.6
Ulaştırma	932.6	1,641.1	2,472.2	3,420.7	5,189.5	9,399.7
Turizm	38.1	95.4	134.2	180.6	184.6	413.7
Konut	86.5	74.4	97.4	208.2	323.7	999.3
Eğitim	123.4	202.9	346.0	653.7	1,092.0	1,865.9
Sağlık	35.0	67.3	106.8	204.7	374.4	767.5
Diğer Hizmetler	358.0	719.6	1,101.7	1,527.8	1,883.1	3,531.2
Toplam	3,228.5	5,258.3	7,557.5	11,510.2	17,351.1	27,826.0

SEKTÖRLER İTİBARI İLE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (TOPLAM)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
Tarım	418.1	599.1	1,129.8	1,727.1	2,610.5	3,869.9
Madencilik	344.0	400.6	399.0	689.5	836.3	1,451.3
İmalat	1,174.4	1,785.7	2,197.1	3,652.5	5,169.6	9,272.7
Enerji	741.6	1,300.2	1,902.3	3,253.7	5,536.8	6,568.3
Ulaştırma	1,347.9	2,201.2	3,303.7	4,762.5	7,511.4	13,684.6
Turizm	89.1	210.4	378.5	788.4	1,541.0	2,630.5
Konut	798.6	1,429.9	2,954.4	6,348.8	10,736.2	15,342.0
Eğitim	132.1	219.3	375.6	708.4	1,205.1	2,308.3
Sağlık	46.4	90.7	144.5	260.6	507.2	1,030.4
Diğer Hizmetler	462.0	877.5	1,343.3	1,974.4	2,650.1	4,769.5
Toplam	5,554.1	9,114.6	14,128.2	24,165.9	38,304.2	60,927.5

* Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: DPT

YATIRIMLARIN PLAN DÖNEMLERİNE GÖRE SEKTÖREL DAĞILIMI

(%)

	I 63-67	II 68-72	III 73-77	IV 79-83	V 85-89	1990	VI 90-94
Enerji	6.5	9.0	7.4	15.2	13.4	10.8	10.9
Ulaştırma-Haberleşme	15.6	16.0	20.6	18.0	22.0	22.5	19.2
Toplam	22.1	25.0	28.0	33.2	35.4	33.3	30.1
Konut	22.4	20.1	16.9	15.8	20.8	25.2	21.6
Toplam	44.5	45.1	44.9	49.0	56.2	58.5	51.7
Eğitim-Sağlık	8.4	6.2	4.4	3.4	3.8	5.5	5.1
Toplam	52.9	51.3	49.3	52.4	60.0	64.0	56.8
Diğer Hizmetler	5.9	5.4	6.0	6.0	8.6	7.7	7.5
Toplam	58.8	56.7	55.3	58.4	68.6	71.7	64.3
Tarım-Maden-İmalat-Turizm	41.2	43.3	44.7	41.6	31.4	28.3	35.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

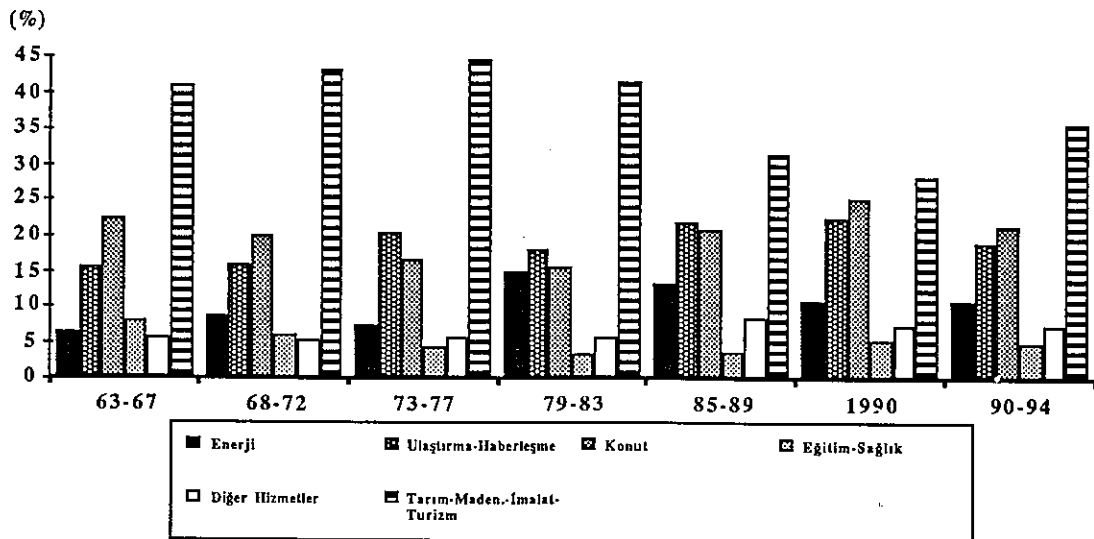
Kaynak: DPT, 6.Beş Yıllık Kalkınma Planı

yatırımlarının toplam içindeki payı 1985-1989 yıllarında yüzde 35.4 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1990'da bu sektörlerin toplam yatırımlar içindeki payları yüzde 33.3 olarak belirlenmiştir.

Konut Yatırımları: 1963-1983 döneminde yüzde 22.4'ten yüzde 15.8'e gerilemiş olan konut altyapı yatırımlarının payının 1985-1989'da yüzde 20.8'e, 1990'da yüzde 25.2'ye yükseldikten sonra, 1990-1994 döneminde biraz daha yükselerek yüzde 21.6'ya ulaşması hedeflenmiştir.

Eğitim, sağlık ve diğer hizmetlerin payı 1985-1989 döneminde yüzde 12.4 olmuştur. Bu oran 1990'da yüzde 13.2 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Aynı oranın 1990-1994'te yüzde 12.6'ya yükseltilmesi hedeflenmiştir.

YATIRIMLARIN PLAN DÖNEMLERİNE GÖRE SEKTÖREL DAĞILIMI

İNŞAAT RUHSATNAMESİ VE YAPI KULLANMA İZİN BELGELERİ

(Kümülatif)

	Ocak/Eylül 1989	Ocak/Eylül 1990	Değişme Oranı (%)
İnşaat Ruhsatnameleri			
Sayı	104,362	90,093	-13.7
Yüzölçümü (Bin m2)	48,421	43,154	-10.9
Değer (Milyon TL)	12,533,097	17,408,149	38.9
Birim Değ. (m2/TL)	258,836	403,396	55.9
Yapı Kullanma İzin Belgeleri			
Sayı	49,726	64,410	29.5
Yüzölçümü (Bin m2)	19,046	23,018	20.9
Değer (Milyon TL)	4,789,065	9,337,512	95.0
Birim Değ. (m2/TL)	251,447	405,661	61.3

Kaynak: DİE

İnşaat Faaliyetleri

1990 yılının ilk dokuz aylık döneminde inşaat ruhsatnamelerinin temsil ettiği yüzölçüm geçen senenin aynı dönemine göre yüzde 10.9 oranında bir azalma gösterirken, yapı kullanma izinlerinin temsil ettiği yüzölçüm yüzde 20.9 oranında artmıştır. Aynı dönemde, inşaat ruhsatnamelerinin birim değeri yüzde

55.9, yapı kullanma izin belgelerinin birim değeri ise yüzde 61.3 oranında artmıştır.

Yatırım Teşvik Belgeleri

Ocak-Ekim 1990 yatırım teşvik belgelerinin dağılımında önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Bu yılın ilk 10 aylık döneminde verilen yatırım teşviklerinin yüzde 69.2'si imalat sanayiine, yüzde 9.7'si tarıma, yüzde 6.3'ü turizm sektörlerine verilmiştir. 1989'da imalat sanayiinin payı yüzde 48.3, ulaştırmanın payı yüzde 14.3, turizm payı yüzde 18.5 olmuştur.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (%)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
Tarım	1.1	0.7	2.3	1.1	2.6	9.7
Madencilik	3.9	5.9	7.6	2.0	2.7	3.1
İmalat	26.0	38.7	37.5	49.2	48.3	69.2
Enerji	42.8	4.0	9.4	9.3	1.9	2.8
Hizmetler	26.2	50.7	43.2	38.4	44.5	15.2
Ulaştırma	20.6	30.2	19.0	17.2	14.3	3.0
Turizm	3.5	6.0	12.2	16.8	18.5	6.3
Ticaret	0.8	1.3	3.9	0.7	3.2	0.0
İhracat	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Diğer	1.3	13.2	8.1	3.7	8.5	5.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Ocak-Ekim

Kaynak: DPT

YENİ İNŞAAT
(İnşaat Ruhsatnameleri)

Yıllar	Milyon TL	Yüzölçüm (000 m2)	Zincirleme Endeks	Birim Değer (m2/TL)	Zincirleme Endeks
1969	6,987.3	17,158.7		388.0	
1970	8,120.2	19,741.7	115.1	411.0	105.9
1971	7,171.4	16,909.5	85.7	424.0	103.2
1972	8,686.4	19,230.9	113.7	452.0	106.6
1973	13,351.1	24,485.0	127.3	545.0	120.6
1974	15,136.0	20,347.6	83.1	744.0	136.5
1975	23,669.1	23,337.5	114.7	1,014.0	136.3
1976	32,682.9	29,618.7	126.9	1,103.0	108.8
1977	40,339.0	28,972.6	97.8	1,392.0	126.2
1978	92,729.1	32,237.3	111.3	2,876.0	206.6
1979	76,700.8	34,080.0	105.7	2,251.0	78.3
1980	249,539.0	28,422.4	83.4	8,780.0	390.0
1981	209,336.5	19,884.3	70.0	10,528.0	119.9
1982	288,052.0	21,728.7	109.3	13,257.0	125.9
1983	485,336.4	25,554.9	117.6	18,992.0	143.3
1984	7,999,095.0	28,888.0	113.0	27,661.0	145.6
1985	1,615,191.0	37,251.0	128.9	43,360.0	156.8
1986	3,881,419.0	55,624.0	149.3	69,780.0	160.9
1987	6,668,935.6	70,912.1	127.5	94,045.0	134.8
1988	12,174,500.0	67,861.3	95.7	179,403.0	190.8
1989	17,141,213.0	62,659.6	92.3	273,560.8	152.5
1990*	17,408,149.0	43,154.2	68.9	403,394.1	147.5

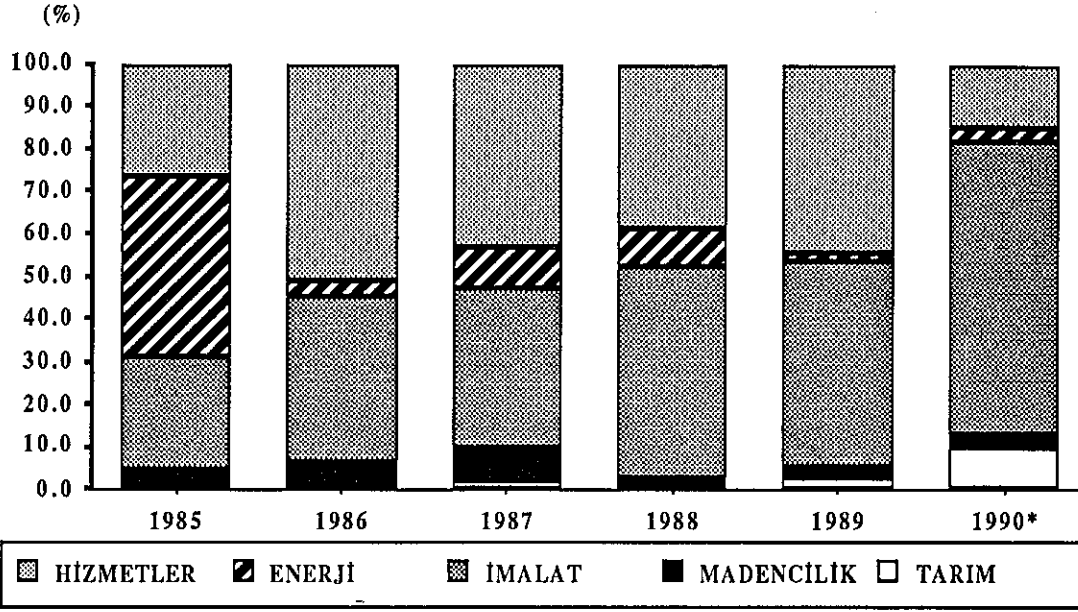
(Yapı Kullanma İzin Kağıtları)

Yıllar	Milyon TL	Yüzölçüm (000 m2)	Zincirleme Endeks	Birim Değer (m2/TL)	Zincirleme Endeks
1969	2,782.6	8,023.3		347.0	
1970	3,004.6	8,092.8	100.9	371.0	106.9
1971	3,308.3	8,068.7	99.7	410.0	110.5
1972	4,247.8	9,676.3	119.9	439.0	107.1
1973	5,598.1	10,879.8	112.4	515.0	117.3
1974	7,318.1	9,808.3	90.2	746.0	144.9
1975	11,648.0	11,551.4	117.8	1,008.0	135.1
1976	13,306.2	12,273.6	106.3	1,084.0	107.5
1977	18,818.6	14,158.6	115.4	1,329.0	122.6
1978	44,643.2	14,934.1	105.5	2,989.0	224.9
1979	80,261.5	15,635.9	104.7	5,133.0	171.7
1980	145,303.5	17,835.1	114.1	8,147.0	158.7
1981	166,449.9	15,469.9	86.7	10,760.0	132.1
1982	210,283.6	15,945.1	103.1	13,188.0	122.6
1983	297,300.0	15,931.0	99.9	18,662.0	141.5
1984	445,820.0	15,882.0	99.7	28,071.0	150.4
1985	675,054.0	15,489.0	97.5	43,583.0	155.3
1986	1,524,261.0	22,295.0	143.9	68,368.0	156.9
1987	2,421,119.3	26,385.6	118.3	91,759.0	134.2
1988	5,131,898.3	28,777.4	109.1	178,331.0	194.3
1989	9,745,505.0	35,435.9	123.1	275,017.8	154.2
1990*	9,337,512.0	23,017.9	65.0	405,663.1	147.5

* Ocak-Eylül

Kaynak: DİE

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Teşviklerin önemli bir bölümü (yüzde 76.5) komple yeni yatırımlara ve tevsi yatırımlara (yüzde 9.8) ayrılmıştır. Modernizasyon yatırımı için verilen teşviklerin payı yüzde 6.9'dur.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN MAHİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
Komple Yeni Yatırımlar	81.1	72.4	63.9	74.4	78.7	76.5
Tevsii	8.2	15.3	9.1	12.0	7.9	9.8
Tamamlama	0.8	1.9	0.6	1.5	1.1	1.2
Modernizasyon	4.2	4.5	20.6	7.4	7.9	6.9
Darboğaz Giderme	0.9	2.1	1.5	2.0	1.0	1.9
Yenileme	1.3	1.0	3.0	0.7	1.2	0.9
Kalite Düzeltme	1.2	1.6	0.4	0.3	0.1	0.3
Entegrasyon	2.3	1.2	0.8	1.6	2.0	1.1
Finansal Kiralama	0.0	0.0	0.1	0.1	0.0	0.7
Nakil	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.7
Restorasyon	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Ocak-Ekim

Kaynak: DPT

**1990 OCAK-EKİM AYLARINDA VERİLEN YATIRIM TEŞVİK
BELGELERİNİN MAHİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI**

	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Gereği (000 \$)	İstihdam
Komple Yeni Yatırımlar	2,010	12,624,220	987,734	1,840,248	81,425
Tevsi	110	1,620,032	109,379	346,495	13,241
Tamamlama	15	202,011	12,794	34,507	660
Modernizasyon	111	1,144,018	61,487	247,595	29,070
Darboğaz Giderme	18	317,287	34,539	56,955	6,899
Yenileme	8	139,556	2,743	32,679	858
Kalite Düzeltme	5	46,077	570	12,644	1,066
Entegrasyon	14	185,518	12,865	42,442	1,535
Finansal Kiralama	27	110,038	1,586	22,339	921
Nakil	4	113,697	40,210	5,333	1,068
Restorasyon	1	1,916	114	0	25
Toplam	2,323	16,504,370	1,264,021	2,641,237	136,768

Kaynak: DPT

Teşviklerin bölgesel dağılımında da önceki yıllara göre farklılıklar gözlenmektedir. Yatırım teşviklerinin yüzde 23.4'ü Güney Doğu, yüzde 10.7'si Doğu Anadolu bölgelerine verilmiştir. 1989'da bu oranlar yüzde 8.2 ve yüzde 3.9'du. En fazla yatırım teşviklerinin verildiği bölge Marmara (yüzde 35.9) bölgesidir. Ancak bu oran bir yıl önceki düzeyin (yüzde 41.2) altında kalmaktadır.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI (%)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
Marmara Bölgesi	35.6	39.9	28.6	43.1	41.2	35.9
İç Anadolu Bölgesi	16.7	25.9	8.2	11.5	8.5	5.8
Ege Bölgesi	27.4	8.1	14.8	14.5	11.2	8.3
Akdeniz Bölgesi	7.5	9.8	11.6	10.5	11.4	9.4
Karadeniz Bölgesi	4.2	6.6	4.3	3.7	4.4	6.3
Doğu Anadolu Bölgesi	1.4	3.1	1.4	2.6	3.9	10.7
G. Doğu Anadolu Bölgesi	7.2	6.6	5.4	11.7	8.2	23.4
Bölgesi Belirsiz	0.0	0.0	25.7	2.4	11.3	0.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Ocak-Ekim 1990

Kaynak: DPT

**1990 YILINDA OCAK-EKİM AYLARINDA VERİLEN YATIRIM
TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI**

	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Gereği (000 \$)	İstihdam
Marmara Bölgesi	340	5,930,533	420,647	1,155,954	45,147
İç Anadolu Bölgesi	144	961,425	58,736	143,281	10,592
Ege Bölgesi	96	1,374,789	83,580	207,432	12,536
Akdeniz Bölgesi	106	1,548,252	68,423	247,265	15,906
Karadeniz Bölgesi	280	1,042,458	77,655	137,319	6,369
Doğu Anadolu Bölgesi	509	1,773,848	165,382	224,024	15,600
G. Doğu Anadolu Bölgesi	841	3,834,414	389,498	516,615	29,878
Bölgesi Belirsiz	7	38,651	100	9,347	740
Toplam	2,323	16,504,370	1,264,021	2,641,237	136,768

Kaynak: DPT

**1990 YILI OCAK-EKİM AYLARINDA VERİLEN YATIRIM TEŞVİK
BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI**

	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Gereği (000 \$)	İstihdam
TARIM	1,019	1,607,461	340,973	4,096	14,686
- Bitkisel Üretim	7	22,531	1,585	0	135
- Hayvancılık	983	1,533,397	331,117	4,068	14,116
- Su Ürünleri	11	18,981	3,335	0	148
- Ormancılık	18	32,552	4,936	28	287
MADENCİLİK	50	515,129	22,949	76,647	5,702
İMALAT	941	11,421,916	831,915	2,152,217	94,481
- Gıda ve İçki	267	1,069,519	132,063	75,177	9,908
- Dokuma ve Giyim	257	5,523,754	262,051	1,366,728	48,565
- Orman Ürünleri	42	262,110	21,125	45,654	1,789
- Kağıt	13	198,566	25,821	27,506	929
- Deri ve Kösele	20	129,223	17,715	5,527	1,218
- Lastik	51	242,702	14,727	27,791	2,025
- Kimya	32	632,949	50,994	94,274	1,497
- Cam	6	65,582	1,600	13,065	4,756
- Demir-Çelik	15	508,589	73,590	78,101	2,664
- Demir Dışı Metaller	3	7,838	500	172	125
- Taşıt Araçları	43	515,861	19,947	87,526	4,894
- Madeni Eşya	48	397,170	44,318	56,615	4,404
- Mesl. Bil. Ölç. Opt. Do.	6	30,070	2,906	885	295
- Makina İmalat	17	53,525	4,710	3,755	797
- Elektrik Makinaları	12	246,445	19,640	48,094	1,015
- Elektronik	9	444,050	77,600	64,399	2,982
- Çimento	18	381,295	7,850	54,549	1,659
- Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	35	172,253	11,410	5,801	2,116
- Seramik	10	262,151	26,435	49,522	811
- Diğerleri	37	278,264	17,363	47,076	2,032
ENERJİ	3	462,000	8,725	78,803	211
HİZMETLER	310	2,497,864	59,459	329,474	21,688
- Ulaştırma	35	497,853	3,360	151,947	1,291
- Turizm	95	1,032,866	21,536	51,399	7,870
- Ticaret	55	145,743	16,765	15,274	2,476
- Diğerleri	125	821,402	17,798	110,854	10,051
TOPLAM	2,323	16,504,370	1,264,021	2,641,237	136,768

Kaynak: DPT

Yatırım Teşvik Sistemi

1991 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar'ın eki "Yatırımların, İşletmelerin ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar"a göre 1991 yılında teşvik sisteminde yapılan değişiklikler şöyledir:

- 1) Yatırımların teşvik belgesi alınabilmesi için zorunlu olan en az yatırım tutarı yarıya indirilmiştir.

Yıllar	Kalkınmada Öncelikli Yörelere	Diğer Yörelere
1990	250 Milyon TL	5 Milyar TL
1991	250 Milyon TL	2.5 Milyar TL

Bu karara göre, toplam sabit yatırım tutarı kalkınmada öncelikli yörelerde 250 milyon, serbest bölgelerde bir milyar, normal yörelerde 2.5 milyar, finansal kiralama şirketlerinin teşvik belgesine esas oluşturacak yatırım projelerinde 100 milyon, üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeyi amaçlayan yatırımlarla, araştırma ve geliştirme yatırımlarında 250 milyon liranın üzerinde olan projeler teşvik edilecektir.

- 2) 1991 yılında Teşvik tedbirlerinden yararlanabilmek için DPT'ye yapılacak başvuru öncesinde Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımlar ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu"na yatırılacak teminat tutarları arttırılmıştır. Teminatın tutarı, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar ve üretime dönük olmayan sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlarda 5 milyon lira, diğer yatırımlarda 20 milyon lira olarak belirlenmiştir.

Söz konusu teminat, 1990 yılında sırasıyla 2 ve 10 milyon lira olarak uygulanıyordu. Teşvik belgelerinin revize işlemleriyle finansal kiralama şirketlerinin başvurularında teminat alınmayacaktır.

- 3) Kararda, yatırım malları ithalatında kolaylık sağlanarak, DPT'ye toplam sabit yatırım tutarı 5 milyar liranın üzerinde olan ve yeni işletmeye geçen komple yeni yatırımların gereksinme duyduğu hammaddelere proje bazında gümrük muafiyeti tanıma yetkisi verilmiştir.

Bazı makina ve teçhizat da CIF bedeli üzerinden yüzde 20.0 ve yüzde 5.0 oranında bir miktarın Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu"na yatırılması durumunda gümrük vergisinden tümüyle muaf olarak ithal edilebilecektir. Otomobil üretimine dönük komple yeni yatırımlarla, tevsi ve modernizasyon yatırımlarında üretilen mamulün bünyesine giren CKD parça ithalatında gümrük muafiyeti uygulanacak, bu

ithalat sırasında parçaların CIF bedelinin yüzde 13.0'ü oranındaki tutar yukarıda belirtilen fona yatırılacaktır.

- 4) Karara göre, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'ndan yapılacak prim ödemesi, toplam sabit yatırım tutarının birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 50'sini, ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 40.0'ını, diğer yörelerde yüzde yüzde 33'ünü geçemeyecektir. (Geçen yıl da aynı oranlar uygulanmıştı). Sözkonusu primin uygulama esasları ve oranları DPT tarafından belirlenecektir.

Bu program döneminde: Afyon, Aksaray, Burdur, Çanakkale, Giresun, Karaman, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Trabzon, Uşak, Zonguldak (merkez ilçe ve Çaycuma ilçesi hariç) illerinde yapılacak yatırımlara uygulanacak prim ödemesi bu illerin tabi olduğu yöre oranlarından 10 puan fazladır. Bu illerden Afyon, Aksaray, Burdur, Karaman, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ve Uşak illerinde yapılacak halı, dokuma ve konfeksiyon yatırımlarında sözkonusu 10 puana 5 puan daha ilave edilecektir.

- 5) 1991 Programında Organize Sanayi Bölgelerindeki yatırımlara uygulanacak teşvikler şöyle tanımlanmıştır. Kaynak Kullanımı Destekleme Primi; harcanan özkaynak üzerinden, gelişmiş yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgelerinde yüzde 5, normal yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgelerinde yüzde 15.0, İkinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöreler'de bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'nde yüzde 40.0, Birinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöreler'de bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'nde yüzde 50.0 oranında uygulanmaktadır. (Bu oranlar 1990 yılında 10'ar puan daha düşük uygulanmaktaydı).

Gelişmiş ve normal yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'nde yapılacak otomobil üretim tesisi yatırımları, otomotiv yan sanayi yatırımları, elektronik sanayi ve elektronik yan sanayi yatırımlarında yüzde 5.0 ve yüzde 15.0'lik oranlara bağlı kalınmayacaktır.

- 6) 1990 yılı Program Kararnamesine göre Teşvik Belgesi'ne bağlanarak teşvik araçlarından yararlandırılan yatırımcılar, 1991 Kararnamesinin lehlerine olan hükümlerinden istifade edebileceklerdir.

Otomobil üretim tesisi yatırımlarıyla ilgili halen geçerli olan teşvik belgeleri ise, daha önceki yıllarda düzenlenmiş olsa bile 1991 Kararnamesinin lehteki hükümlerinden yararlandırılacaklardır.

Teşvik Belgesiz Yatırımlar

1991 yılı Programı'na Teşvik Belgesiz yatırımlarla ilgili teşvik ve uygulama esasları eklenmiştir. Teşvik Belgesi yatırımlar, bu miktarların üzerinde olmakla beraber Teşvik Belgesine bağlanmayan veya bağlanamayan yatırımlardır.

Gelişmiş yörelerde yapılan yatırımlar kaideten Kaynak Kullanımı Destekleme Primi'nden istifade edemez. Ancak, bu yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'ndeki yatırımlarla, gemi inşa ve yat inşa yatırımları, gemi inşa ve onarım tesisi yatırımları ve Turizm Bakanlığı'ndan A veya geçici A grubu Seyahat Acentası Belgesi almış ve ödenmiş sermayesi en az 1 milyar TL olan Seyahat Acentalarının Turizm Bakanlığı'nca onaylanmış yurt dışı turizm pazarlamasına yönelik (tebliğ ile belirlenmiş) harcamaları ile, Turizm Bakanlığı'nca Turizm Yatırım Belgesi'ne bağlanmış yatırımları da sözkonusu primden istifade edebilmektedir. Yukarıda belirtilen yatırımlarla diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda özkaynak üzerinden (gemi inşa ve yat inşa yatırımlarında toplam sabit yatırım tutarı üzerinden) yüzde 10.0'dur. Ancak, Seyahat Acentalarının harcamaları bu orana tabi değildir.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi Turizm Bakanlığı'nca Turizm Yatırım Belgesi'ne bağlanmış turizm yatırımlarında yöre farkı gözetilmeksizin özkaynak üzerinden yüzde 20.0 oranında uygulanır. Bu primden faydalanabilmek için toplam sabit yatırım harcamasının bir yıllık süre içerisinde asgari 250 milyon TL'nin üzerinde olması gerekir. Hizmetler Sektörü yatırımları kaideten Kaynak Kullanımı Destekleme Primi'nden istifade edemez (Tebliğ ile belirlenen sektör yatırımları hariç).

Bu maddenin 1. paragrafında özellikleri belirtilmiş olan Seyahat Acentaları'nın Turizm Bakanlığı'nca onaylanmış, yurt dışı turizm pazarlaması projeleri kapsamındaki tebliğ ile belirlenen harcamaların yüzde 25.0'i bir önceki yıl cirosunun yüzde 10.0'unu geçmemek kaydı ile Kaynak Kullanımını Destekleme Primi olarak ödenir. Bu tutar azami 5 yıl içerisinde Türkiye Kalkınma Bankası'nca çıkarılacak tebliğ ile belirlenecek faiz oranı, ödeme süreleri, teminat miktar ve şekillerine ilişkin esaslar çerçevesinde geri ödenmek üzere orta vadeli kredi olarak kullanılır.

Teşvik Belgesiz yatırımlara, bankalarca uygun görülmesi halinde toplam sabit yatırım tutarının yüzde 50.0'sine kadar orta ve uzun vadeli kredi kullanılabilir. Bu oran gemi ithali yatırımlarında dış krediler için yüzde 70.0'tir.

Serbest Bölge Yatırımları ve Teşvikleri

Bakanlar Kurulu, serbest bölgelerde yapılacak yatırımlara ve bu bölgelerde faaliyet gösterecek

bankalara da çeşitli teşvikler sağlamıştır.

Buna göre, gelişmiş yöre ve normal yörelerde bulunan serbest bölgelerde yapılacak yatırımlarda (hizmetler sektörü ile ilgili yatırımlar dahil) Kaynak Kullanımını Destekleme Primi oranı kaideten harcanan özkaynağın yüzde 20.0'sidir. Serbest bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz. Bu bölgelerde yurtdışına gönderilen mallardan 5 yıl müddetle Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu'na binde 5 ücret alınmaz.

Serbest bölgelerde faaliyet gösterecek bankaların topladığı mevduat için munzam karşılık ayrılması gerekmeyecek ve sözkonusu mevduat toplam disponibilite oranı uygulaması açısından taahhüt sayılmayacaktır. Bu bankalar yurtdışındaki, yurtiçindeki ve serbest bölgelerdeki gerçek ve tüzel kişilere kredi verebilirler ve uluslararası mal ve para hareketlerinin gerektirdiği her türlü bankacılık işlemlerine aracılık edebilirler. Bu bankalar, mevduata ve kredilere uygulayacakları faiz oranlarını, müşterilerden alacakları ücret, komisyon ve masraflarını hiçbir taban ve tavanla kısıtlı olmaksızın serbestçe belirleyebilecekler. Serbest bölgelerde bulunan bankalardan sağlanan krediler, alınan garantiler ve akreditif teyidleri yurtdışından sağlanan kredi, garanti ve akreditif teyidi hükmündedir. Bu bölgelerde bankacılık işlemleri konvertibl dövizlerle yapılır ve bölgedeki bankalar elde ettikleri her türlü kazancı istediklerinde Türkiye'nin diğer kesimlerine ve yurtdışına transfer etmekte serbesttirler.

Kalkınmada Öncelikli Yöre Yatırımları ve Teşvikleri

Kamu Ortaklığı Fonu'nun asgari yüzde 10.0'u Kalkınmada Öncelikli Yörelere istihdamı artırıcı her nevi yatırımlarda ve bunların işletme finansmanında kullanılır. Kalkınmada Öncelikli Yörelere yapılacak yatırımlar vergi, resim ve harçlardan müstesnadır.

Bu yörelerde çalışanların gerçek ücretlerinin vergilendirilmesinde 1. ve 2. derecede Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve il ve ilçelere göre değişen özel indirim nisbeti uygulanmaktadır.

Kamu Yatırımları

Kamu kuruluşlarının DPT Müsteşarlığı'na yayınlanan Yıllık Yatırım Programı'nda yer alan veya almayan yatırımlar Kararnamede belirtilen esaslar çerçevesinde Teşvik Belgeli veya Teşvik Belgesiz olarak teşvik tedbirlerinden istifade ederler.

Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu

Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin, Kalkınma Planı ve Yıllık Programlarda öngörülen

hedeflere uygun olarak yönlendirilmesi ve teşvikleri sağlamak ve Teşvik ve Uygulama Başkanlığı ile Yabancı Sermaye Başkanlığı'nca yapılacak araştırma, eğitim, tanıtım faaliyetleri; yatırımların değerlendirilmesi, takip ve kontrolünde kullanılmak amacıyla Merkez Bankası nezdinde kurulan "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu" faaliyetlerine devam edecektir.

Fon'un kaynakları:

- a) İthalat Rejimi çerçevesinde irad kaydedilen teminatların tamamı,
- b) Yıllık programların uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair kararın Ek'i: "Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar" gereğince ödenmesi gereken teminat ve tahsilatlar,
- c) İhracatı Teşvik Kararı'na ek kararlar gereğince belgesiz ve belgeli ihracatta alınan teminatlar ile taahhüt edilen ihracatın kısmen veya tamamen gerçekleşmemesinden dolayı irad kaydedilen tutarlar,
- d) İhracat taahhüdünün, İhracatı Teşvik Tebliğleri ile İhracatı Teşvik Belgeleri'ndeki şartlara uygun olarak gerçekleşmemesi halinde irad kaydedilen teminatlar,
- e) Diğer fonlardan gerektiğinde yapılacak aktarmalar.

Yatırım Finansmanı

Yatırım projelerinin finansmanında uygulanabilecek asgari özkaynak oranları aşağıda belirtilmiştir:

Yatırımın Özelliği	Uygulanabilecek Asgari Özkaynak Oranı (yüzde)
a) Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak yatırımlar	40.0
b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlar (Gelişmiş yörelerle, Kalkınmada Öncelikli Yöreler dışında kalan yörelerdir)	50.0
c) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar. (İstanbul, Kocaeli illeri ile Ankara, İzmir, Bursa ve Adana Büyükşehir Belediye sınırları içinde yapılacak yatırımlar)	60.0
d) Her türlü gemi inşa ve yat inşa ve gemi ithali yatırımları	25.0
e) Finansal Kiralama Şirketlerinin yapacağı kiralama yatırımları	10.0

Revize İşlemleri

Teşvik Belgeleri'nde yazılı bulunan teşviklerden faydalanabilmek için, üzerinde yazılı karakteristik değerlere, şartlara ve sürelerle uymak esastır. Döviz tutarında veya toplam yatırımda meydana gelecek yüzde 30.0'un üzerindeki artışlarda veya azalışlarda revize proje ile DPT Müsteşarlığı'na müracaat edilir.

Yatırımların tamamlanmasını müteakip, toplam yatırım tutarında meydana gelecek artışlardan dolayı tamamlama ekspertiz raporuna istinaden yapılacak revize işlemleri yüzde 30.0'un üzerindeki artış veya azalış oranına bakılmaksızın gerçekleşen değer üzerinden yapılır.

Yatırım Malları İthalatı

Uluslararası rekabet gücü kazandıran, ileri ve yeni teknoloji getiren ve DPT Müsteşarlığı tarafından sektör ve proje bazında belirlenecek asgari ekonomik kapasitelerde olan projeler kapsamındaki makine ve teçhizatın Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde gösterilen gümrük vergisi ve ithalde alınan diğer vergi, resim ve harçlar muafiyete tabidir.

DPT Müsteşarlığı, toplam sabit yatırım tutarı 5 milyar liranın üzerinde olan ve yeni işletmeye geçen Teşvik Belgeli komple yeni yatırımların ihtiyacı olan gerekli hammaddelere (azami üç aylık ihtiyaçları dikkate alınarak ve Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'na yüzde 10 fon yatırılması kaydıyla) ve yedek parçalar (belirli oranlarda fon yatırılması kaydıyla) proje bazında Gümrük Muafiyeti taşıyabilir.

DPT Müsteşarlığı'nca düzenlenen Teşvik Belgesi kapsamında Gümrük Muafiyeti ile ithali uygun görülen makine ve teçhizatın CIF bedellerinin yüzde 5.0'i ve yüzde 20.0'si Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu"na yatırılır.

Gübre sanayi yatırımlarının işletme ana hammaddeleri ve ara malları ithalatı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca yapılacak düzenlemeye göre sözkonusu Müsteşarlıkça yürütülür. Ayrıca otomobil imal etmek maksadıyla kurulacak komple yeni yatırımlarda, tevsi ve modernizasyon yatırımlarında üretilen mamulün bünyesine giren CKD parça ithalatında gümrük muafiyeti uygulanacak, bu ithalat sırasında parçaların CIF bedelinin yüzde 13.0'ü oranındaki tutar yukarıda belirtilen fona yatırılacaktır.

Yatırım İndirimi

Yatırımın Özelliği	Yatırım İndirimi Miktarı (yüzde)
a) Gelişmiş Yörelere'de yapılacak yatırımlar (İstanbul, Kocaeli illeri ile Ankara, İzmir, Bursa ve Adana Büyükşehir Belediye sınırları dahilinde)	30.0
b) Bölge kalkınması ile ilgili yatırımlar (normal yörelerde)	40.0
c) Ziraî yatırımlar	40.0
d) 2. Derecede Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak yatırımlar	60.0
e) 1. Derecede Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak yatırımlar	100.0
f) Özel önem taşıyan sektörlerde sermaye şirketleri ve kooperatiflerce yapılacak yatırımlar	100.0
g) Su ürünleri yatırımları	100.0
h) Sermaye şirketleri, kooperatif ve iş ortaklıklarının yapacağı bilimsel araştırma ve geliştirme yatırımları	100.0

1991 yılı Programı'nda geçen yıldan farklı olarak Birinci ve İkinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöreler'de yapılacak yatırımlar için uygulanacak yatırım indirimi oranları da bulunmaktadır.

Finansman Fonu: Teşvik Belgesine bağlanmış olan ve sermaye şirketleri ile kooperatiflerce yapılacak yatırımların Finansman Fonu'ndan faydalanması mümkündür.

Finansman Fonu, bir muafiyet ya da istisna uygulaması olmayıp, vergi ertelemesine yönelik bir düzenlemedir. Yapılacak yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon niteliğindedir.

Finansman Fonu'ndan, öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların yatırımları yararlanabilir.

Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredilerinde Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Yatırımın tamamlanmasından sonra 5 yıl müddetle aşağıda belirtilen oranlarda ihracat yapması taahhüt edilen yatırım projelerine açılacak orta ve uzun vadeli iç yatırım kredileri, döviz kredileri ve dış kredilere Vergi, Resim ve Harç istisnası uygulandığı gibi (işletme kredileri sadece Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden istisnadır); yine ihracat veya döviz kazandırma taahhüdünde bulunulan Yatırım Teşvik Belgesi kapsamındaki şirket kuruluşu, sermaye arttırımı ve gayrimenkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması halinde bunların şirket adına tapuya tescil işlemleri de damga vergisi ve harçtan istisna edilmiştir.

Tevsi yatırımlar için ihracat taahhüt miktarı, tevsi yatırımıyla sağlanacak ilave kapasite üzerinden

tesbit edilir. Yenileme, modernizasyon vb. yatırımlarda ise kullanılan döviz dikkate alınır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi

Yatırımlara uygulanacak Kaynak Kullanımını Destekleme Primi oranları aşağıda gösterilmiştir:

Yatırımın Karakteristiği	Harcanan Özkaynağa Uygulanacak Oran (yüzde)
- Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar	0.0
- Gelişmiş yöre Org. San. Böl. yapılacak yatırımlar	5.0
- Normal yörelerde yapılacak yatırımlar	10.0
Normal yörelerde bulunan Org. San. Böl. yapılacak yat.	15.0
- Öncelikli normal yörelerde yapılacak yatırımlar	20.0
- Öncelikli normal yörelerdeki Org. San. Böl. yapılacak yat.	25.0
- Öncelikli normal yörelerde yapılacak halı-dokuma, konf. yat.	25.0-30.0
- 2. derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yat.	30.0
- 2. derecede kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan Org. San. Böl. yapılacak yatırımlar	40.0
- 1. derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yap.yat.	40.0
- 1. derecede kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan Org.S an. böl. yapılacak yatırımlar	50.0
- Serbest Bölgelerde yapılacak yatırımlar	20.0
- Eğitim ve hastane yatırımları	50.0
- Gelişmiş ve normal yörelerdeki hastane dışı sağlık yatırımları	15.0
- Liman yatırımları	30.0
- Özel belgeli öncelikli turizm yatırımları	30.0
- Diğer turizm yatırımları	25.0
- Gemi inşa ve yat inşa yatırımları (toplam sabit yat.ü zerinden)	25.0
- Otomobil yatırımları (gelişmiş yörelerdeki yatırımlar hariç. Bu yörelerdeki Org.San.Bölg.yatırımlar dahil)	25.0
- Otomotiv Yan Sanayi Yatırımları (Gelişmiş yörelerdeki yatırımlar hariç. Bu yörelerdeki Org.San.Bölg.yatırımlar dahil)	35.0
- Elektronik Sanayi Yatırımları ve Aktif ve Pasif devre elemanları üretimine yönelik Elektronik yan sanayi yatırımları (Gelişmiş yörelerdeki yatırımlar hariç. Bu yörelerdeki Org. San. Böl. yatırımlar dahil)	25.0
- Çevre kirliliğini önleyen yatırımlar, araştırma, geliştirme yatırımları, Tevsi ve Modernizasyon Yatırımları	15.0

Turizm yatırımlarında, halen geçerli teşvik belgesine sahip olmak kaydıyla, yatırım teşvik belgesinin düzenlendiği tarihte şirket bilançosunda yer alan hazır arsa arazi bedeli, toplam sabit yatırım tutarının yüzde 10.0'unu geçmemek şartıyla Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden istifade eder.

Makina Teçhizat Devri ve Kompe Tesis Kiralanması

Bir yatırım için gümrük muafiyetiyle ithal edilen makina ve teçhizat, teşvik belgesi almış bir başka yatırımcıya, yatırımının makina ve teçhizat listesinde yer almış olması ve yatırım bütünlüğünün bozulmaması kaydıyla devredilebilir.

Ayrıca, Teşvik Belgesi kapsamında gerçekleştirilen tesisler, yatırımın bütünlüğü bozulmadan DPT Müsteşarlığı'nın izni ile kiralanabilir.

Kullanılmış Makina Teçhizat ve Tesis İthalı

Kullanılmış yatırım mallarının proje bazında ithaline müsaade edilebilmesi için ithal edilecek makina ve teçhizat veya tesisin teşvik edilebilmesi bir yatırım konusu ile ilgili olması ve fiili ithal tarihinde 5 yaşından büyük olmaması gerekmektedir.

Çeşitli Hükümler

- Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen "Özel Çevre Koruma Bölgelerinde" yapılacak yatırımlarda Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'ndan izin alınacaktır.
- Müteahhitlik hizmetleri ile ilgili daha önceki yıl programı kararnamelerine istinaden düzenlenmiş olan Teşvik Belgelerinde ithal ve yerli global listeler toplamında ihale bedelinin yüzde 20.0'si dikkate alınır. İhale bedelinin yüzde 20.0'si kullanılmış ise, kalan miktar kadar ithal ve yerli listeler tasdik edilebilir.
- Üretime hiç geçmemiş, üretime çeşitli sebeplerle ara vermiş veya kısmen geçmiş özel sektör yatırımlarının işletme kredisini ihtiyaçlarının tamamı, aşağıda belirtilen kriterler çerçevesinde Türkiye Kalkınma Bankası veya bu bankanın uygun göreceği bankalar aracılığı ile karşılanabilir:
 - a) İşletme kredisinden istifade edebilecek yatırımların kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi yatırımları, diğer yörelerde ise ihracat potansiyeli olan imalat sanayi yatırımları olması,
 - b) İlgili bankaya yapılacak müracaat tarihi itibarıyla asgari sabit yatırım tutarının kalkınmada öncelikli yörelerde 250 milyon TL diğer yörelerde ise 2.5 milyar TL'nin üzerinde olması (geçen yıl bu miktar 5 milyar TL idi),
 - c) Müracaat tarihi itibarı ile yatırımcının özkaynak-yabancı kaynak kullanım oranlarının

kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 20.0-80.0, diğer yörelerde ise yüzde 40.0-60.0 olması gerekmektedir.

- 1991 yılı programında Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden yararlanılabilecek hizmetler sektörüne ait yatırım konuları, turizm, sağlık, eğitim, gemi-inşa ve yat inşa yatırımları, tarımsal ürünlerin depolanması, tasniflenmesi, işlenmesi, ambalajlanması ve değerlendirilmesine yönelik yatırımlar, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılan yatırımlar, liman yatırımları, Yıllık Yatırım Programı'nda yer alan kamu yatırımları, basın yatırımları, DPT Müsteşarlığı'nca uygun görülen turizm sahalarında bulunan turizm tesislerine entegre büyük ölçekli ortak altyapı yatırımları ve Serbest Bölgelerde yapılacak yatırımlardır.
 - DPT Müsteşarlığı'nca düzenlenen Belgelerin herhangi bir sebeple yeniden tasdikinin talep edilmesi halinde ilgili belgelerde yazılı toplam değerın yüzde 0.2'si oranındaki meblağ Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'na irad kaydedilmek üzere yatırılır. Bu miktar 20 milyon TL'sını geçemez.
- Sözkonusu belge tasdiklerinde alınacak teminatın miktarının tespitinde matrah olarak, Global listelerle, çeki listede CIF bedel, Yerli listelerde toplam bedel, Teşvik Belgesi ve Döviz Kullanım Formu'nda gümrüklü toplam yatırım tutarı, Yatırım Malı İmalatçısı Yeterlilik Belgesi'nde ise kredi miktarı dikkate alınır.
- 1989 ve daha önceki yıl program kararnamelerine göre düzenlenmiş ve Teşvik Priminden istifadesi öngörülen teşvik belgeleri kapsamına alınacak ilave yerli makina ve teçhizat için Teşvik Primi ödenmez.
 - Projeye dayalı hayvancılık, su ürünleri, seracılık aşılı asma çubuğu ve meyva fidanı üretimine yönelik fidanlık yatırımlarında Kaynak Kullanımı Destekleme Primi uygulaması, TC Ziraat Bankası'nca yapılır. Teşvik Belgeli veya Belgesiz diğer yatırım konularında ise sözkonusu uygulama Türkiye Kalkınma Bankası'nca yapılır.

4) Kamu Maliyesi

Kamu Kesimi Genel Dengesi

1990 yılı kamu harcanabilir gelirinin cari fiyatlarla yüzde 70.9 oranında artarak 51,723.0 milyar liraya, kamu tasarrufunun yalnızca yüzde 8.3 artarak 11,759.0 milyar liraya ulaşacağı, kamu tasarruf açığının ise yüzde 292 'lik bir artışla 18,884.5 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımlarının önceki yıla göre yüzde 60.4 artarak 27,825.0 milyar liraya ulaşması beklenmektedir.

1990 YILI KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ(*) (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Genel + Katma	KIT			Mahalli İdareler	Döner Sermaye	Sosya Güv. Kuruluşları		Toplam Kamu
		İşletmecisi	Tasarrufçu	Toplam			Fonlar		
Vergiler	44,170.0	-1,042.4	-45.7	-1,088.1	6,324.4	-0.5	0.0	11,040.0	60,445.8
-Vasıtalı	23,400.0	-1,042.4	-45.7	-1,088.1	3,126.8	-0.5	0.0	638.2	26,076.4
-Vasıtasız	20,770.0			0.0	3,197.6			10,401.8	34,369.4
Vergi Dışı Normal Gel.	2,813.5	-235.0		-235.0	1,762.5	0.0	0.0	1,567.0	5,908.0
Faktör Gelirleri	1,777.5	6,263.7	1,002.4	7,266.1	799.0	500.7	1,152.0	2,448.3	13,943.6
Sosyal Fonlar				0.0		0.0	-407.8		-407.8
(Cari Transferler)	-20,472.0	1,174.1		1,174.1	-1,554.0	0.0	0.0	-7,314.3	-28,166.2
Kamu Harcanabilir Geliri	28,289.0	6,160.4	956.6	7,117.0	7,331.9	500.2	744.3	7,741.0	51,723.4
Cari Giderler	-34,150.0			0.0	-4,494.6			-1,319.2	-39,963.8
Kamu Tasarrufu	-5,861.0	6,160.4	956.6	7,117.0	2,837.2	500.2	744.3	6,421.8	11,759.5
Yatırımlar	-8,400.0	-13,231.8	-230.5	-13,462.3	-3,447.6	-529.5	-208.5	-4,596.2	-30,644.1
-Sabit Sermaye	-8,400.0	-10,260.4	-230.5	-10,490.9	-3,501.3	-529.5	-208.5	-4,695.6	-27,825.8
-Stok Değişmesi		-2,971.3		-2,971.3	53.7	0.0		99.4	-2,818.2
Tasarruf-Yatırım Farkı	-14,261.0	-7,071.3	726.1	-6,345.2	-610.4	-29.3	535.8	1,825.6	-18,884.5
Sermaye Transferleri	58.7	79.5	-283.0	-203.5	356.8	-36.0	50.4	-2,226.8	-2,000.4
-Servet Vergileri	400.0			0.0	504.7			2.6	1,080.8
-(Diğer Transferler)	-541.3	1,161.1	335.6	1,496.7	107.2	-0.5	173.5	-686.6	252.3
-(Kamulaştırma ve S.D)	200.0	-1,081.6	-618.6	-1,700.2	-255.1	-35.5	-123.2	-1,542.8	-3,919.7
Kasa-Banka/Borçlanma	14,202.3	6,991.8	-443.2	6,548.6	253.6	65.3	-586.1	401.2	20,610.6
-Kasa-Banka Değişimi	0.0	171.5	-666.8	-495.3	205.8	42.9	-860.4	-461.5	-1,568.5
-Dış Borçlanma (Net)	-1,000.0	2,266.3	-26.7	2,239.6	29.3		0.0	356.0	1,624.9
a)Dış Borç Ödemesi	-5,634.0	-5,071.9	-26.7	-5,098.6	-178.0		0.0	-724.9	-11,635.5
b)Dış Borç Kullanımı	4,634.0	4,634.0	0.0	4,634.0	207.3		0.0	1,080.9	10,556.2
-İç Borç/Alacak (Net)	15,202.3	15,202.3	250.3	15,452.6	50.2	22.4	274.3	926.4	31,928.2
-Stok Değişim Fonu		-5491.6		-5,491.6	-31.7			-419.8	-5,943.1

(*) Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: DPT, 1991 Yılı Programı

1990 yılında 61,353.1 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilen kamu kesimi vergi gelirlerinin yüzde 42.5'i olan 26,076.4 milyar lirası vasıtasız, yüzde 56.0 oranındaki 34,369.4 milyar lirası da vasıtalı vergilerden oluşmaktadır.

KAMU KESİMİ GELİRLERİ
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1989	1990(*)	Değişme		% Dağılım 1990*
			1989	1990*	
Vergiler	34,058.6	61,353.1	82.6	80.1	75.9
-Vasıtasız	14,625.9	26,076.4	106.5	78.3	32.3
-Vasıtalı	19,085.0	34,369.4	69.5	80.1	42.5
-Servet	347.7	907.3	15.0	160.9	1.1
Vergi Dışı Normal Gel.	3,205.7	5,908.0	43.9	84.3	7.3
Faktör G. ve Sosyal Fon.	11,064.5	13,535.8	40.4	22.3	16.8
Toplam	48,328.8	80,796.9	68.1	67.2	100.0

(*) Gerçekleşme tahmini

Kaynak: DPT, 1991 Yılı Programı

1990 Yılı Konsolide Bütçe Uygulaması ve 1991 Yılı Konsolide Bütçe Tasarısı

Harcama tahmini 64.400.4 milyar TL, gelir hedefi ise 53.860.0 milyar TL olarak belirlenen ve 10.540.4 milyar liralık bir açıkla bağlanan 1990 yılı konsolide bütçesi, başlangıç ödenekleri itibariyle harcamalarda yüzde 562.7, gelirlerde ise yüzde 51.2 oranında bir artış öngörüldü.

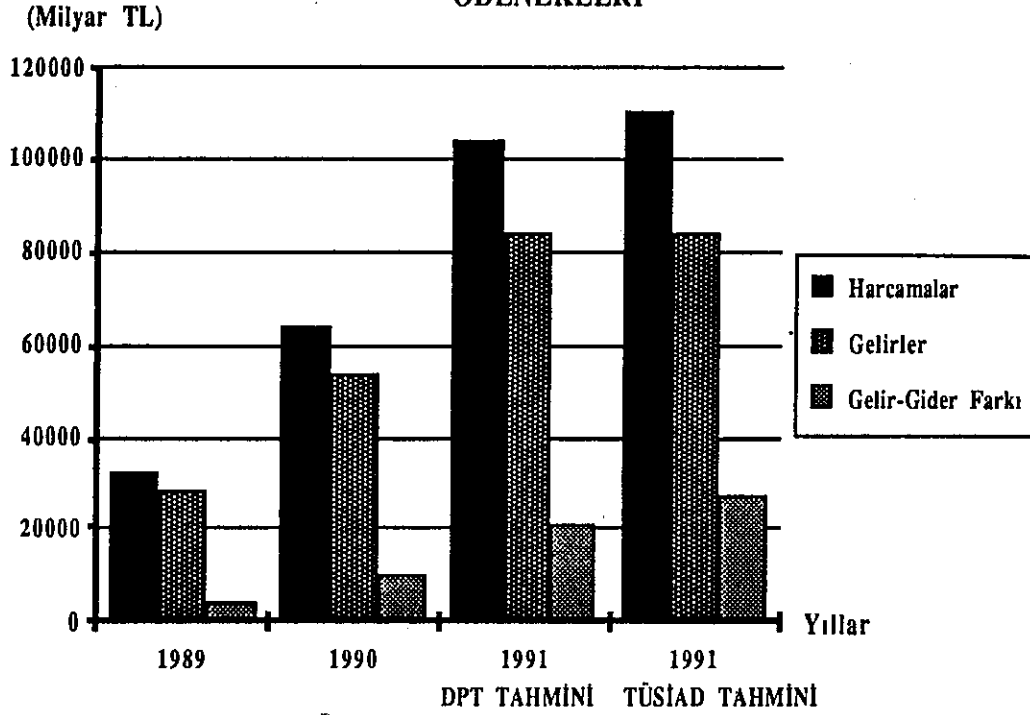
**KONSOLİDE BÜTÇE BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ
ve GELİR TAHMİNLERİ**
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1989	1990	DPT 1991	TUSİAD 1991	% Değişim	
					1990	1991
Harcamalar	32,933.4	64,400.4	104,780.0	111,150.0	95.5	62.7
Cari	11,224.9	27,461.3	48,850.0	52,500.0	144.2	77.9
-Personel	6,996.1	19,999.5	36,000.0	39,000.0	185.9	80.0
-Diğer Cari	4,248.8	7,461.8	12,850.0	13,500.0	75.6	72.2
Yatırım	5,287.6	9,814.4	14,650.0	14,650.0	85.6	49.3
Transfer	16,400.9	27,124.7	41,280.0	44,000.0	65.4	52.2
Gelirler	28,456.3	53,860.0	84,130.0	84,150.0	89.3	56.2
Genel Bütçe	28,256.3	53,385.0	83,360.0		88.9	56.1
-Vergi	24,370.0	43,650.0	69,950.0	70,000.0	79.1	60.3
-Vergi Dışı Nor. Gel.	1,916.3	7,100.0	7,280.0	7,250.0	270.5	2.5
-Özel Gel. ve Fon	1,970.0	2,635.0	6,130.0	6,900.0	33.8	132.6
Katma Bütçe	200.0	475.0	770.0	0.0	137.5	62.1
Gelir-Gider Farkı	4,477.1	10,540.4	20,650.0	27,000.0		

Kaynak: DPT, 1991 Yılı Programı

Buna göre başlangıç ödenekleri itibariyle en yüksek artış personel harcamalarında görülmektedir. 1991 Konsolide Bütçe tahminlerinde, 1990 yılına göre, personel harcamalarında ise yüzde 80.0 oranında bir artış hedeflenmiştir.

KONSOLİDE BÜTÇE BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ

Eylül sonu itibariyle 1990 yılı Konsolide Bütçe uygulama sonuçlarına göre harcamalar yüzde 78.8 oranında artarken, gelirlerdeki artış yüzde 73.2 olarak gerçekleşmiştir. Gelirler içinde en yüksek artışı yüzde 78.2 ile vergi gelirleri gösterirken, vergi dışı normal gelirler yalnız yüzde 20.1 oranında artmıştır.

1990 KONSOLİDE BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARI (Ocak-Eylül, Milyar TL)

	1989	1990	% Değişim
GELİRLER	20,386.0	35,312.0	73.2
-Vergi gelirleri	17,048.0	30,385.0	78.2
-Vergi Dışı Nor. Gel.	1,524.0	1,831.0	20.1
-Özel Gel. ve Fonlar	1,814.0	3,096.0	70.7
HARCAMALAR	24,586.0	43,950.0	78.8
-Personel	8,290.0	18,975.0	128.9
-Diğer Cari	1,970.0	3,174.0	61.1
-Yatırım	3,408.0	5,592.0	64.1
-Transferler	10,918.0	16,209.0	48.5
BÜTÇE AÇIĞI	4,200.0	8,638.0	105.7

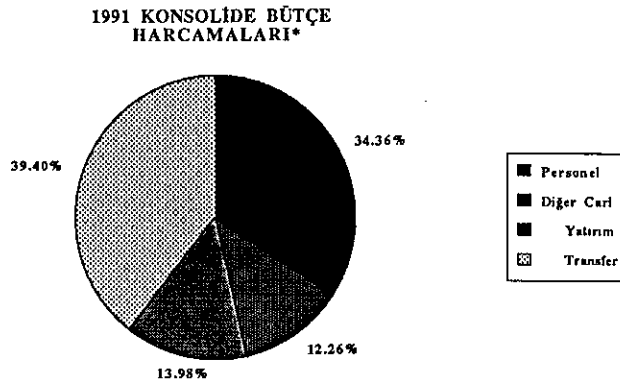
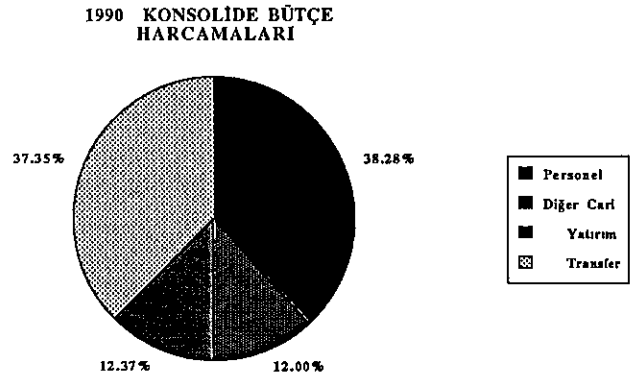
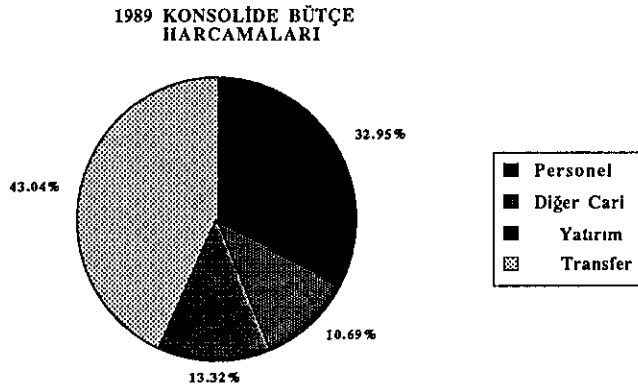
Yılın ilk 9 ayında harcama kalemleri içinde en yüksek artışı yüzde 128.9 ile personel ve yüzde 64.1 ile yatırım harcamaları göstermiştir.

Bütçe gelir-gider farkı ise, 1989 yılının aynı dönemine göre yüzde 105.7 oranında artarak 1990 yılında 8,638 milyar liraya ulaşmıştır.

Gerçekleşme tahminleri, 1990 yılı bütçe harcamalarının hedeflenenden daha yüksek, gelirlerin ise daha düşük düzeyde olacağını göstermektedir.

DPT tahminlerine göre Konsolide Bütçe harcamaları 67,913.7 milyar TL, bütçe gelirlerinin 53,711.0 milyar lira düzeyinde kalacaktır. Yılbaşında 10,540.4 milyar TL olarak hedeflenen bütçe açığının ise 14,202.3 milyar TL'ye çıkması beklenmektedir.

1989 yılında Konsolide Bütçe harcamalarının yüzde 43.0'lük bir kısmını transferler tutarken bu eğilim 1990'da da devam etmiş ve transfer harcamaları yüzde 37.3'lük bir payla birinci sırada yer almıştır. 1991 tahmini de yüzde 39.4'lük bir payı öngörmektedir. Her iki yılda da ikinci sırayı personel harcamaları almaktadır.

*Maliye Bakanlığı Tahmini

Vergi gelirlerinin Konsolide Bütçe gelirleri içindeki payı yüzde 84.1'den yüzde 83.0'e gerilemiştir. 1985-89 yılları için, vergi gelirlerinin Konsolide Bütçe gelirlerine oranı ortalaması yüzde 83.6'dır. Buna göre vergi gelirlerinin, Konsolide Bütçe gelirleri içindeki göreceli önemi, çok hafif de olsa gerilemektedir.

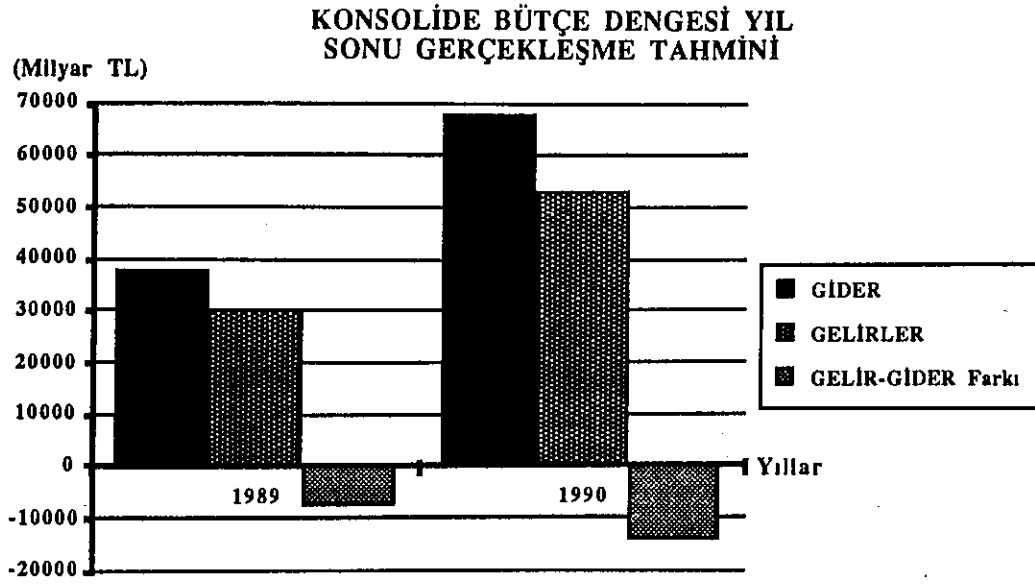
KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ YIL SONU GERÇEKLEŞME TAHMİNİ
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1989	DPT 1990	TÜSİAD 1990	Artış* 1990	Dağılım		GSMH içindeki Paylar	
					1989	1990	1989	1990
HARCAMALAR	38,051.4	67,913.3	69,500.0	78.5	100.0	100.0	22.3	23.7
Carl	16,606.9	34,150.0	35,300.0	105.6	43.6	50.3	9.7	11.1
-Personel	12,539.1	26,000.0	27,000.0	107.4	33.0	38.3	7.3	9.1
-Diğer Carl	4,067.8	8,150.0	8,300.0	100.4	10.7	12.0	2.4	2.8
Yatırım	5,066.6	8,400.0	8,500.0	65.8	13.3	12.4	3.0	2.9
Transfer	16,377.9	25,363.3	25,700.0	54.9	43.0	37.3	9.6	8.9
GELİRLER	30,378.9	53,711.0	53,500.0	76.8	100.0	100.0	17.8	18.8
Genel Bütçe	29,938.8	53,186.0	53,000.0	77.6	98.6	99.0	17.5	18.6
-Vergi	25,550.3	44,570.0	44,500.0	74.4	84.1	83.0	15.0	15.6
-Vergi Dışı Normal Gel.	2,438.3	4,900.0	4,750.0	101.0	8.0	9.1	1.4	1.7
-Özel Gelir ve Fonlar	1,950.2	3,716.0	3,750.0	90.5	6.4	6.9	1.1	1.3
Katma Bütçe	440.1	525.0	500.0	19.3	1.4	1.0	0.3	0.2
GELİR-GİDER Farkı	-7,672.5	-14,202.3	16,000.0	85.1			-4.5	-5.0
Emanet ve Avans Net Değişimi	-639.0	0.0		-100.0			-0.4	0.0
NAKİT AÇIĞI	-8,311.5	-14,202.3		70.9			-49.0	-5.0
BORÇ İDARESİ								
Borç Ödemesi	6,798.1	10,699.0		57.4	100.0	100.0	4.0	3.7
-Dış Borç Ödemesi	3,797.1	5,634.0		48.4	55.9	52.7	2.2	2.0
-İç Borç Ödemesi	3,001.0	5,065.0		68.8	44.1	47.3	1.8	1.8
Borçlanma	14,023.2	23,239.0		65.7	100.0	100.0	8.2	8.1
-Dış Borç Kullanımı	3,588.2	4,634.0		29.1	25.6	19.9	2.1	1.6
-İç Borçlanma	10,435.0	18,605.0		78.3	74.4	80.1	6.1	6.5
Tahvil	8,983.0	13,500.0		50.3				
Bono (Net)	995.0	4,144.0		316.5				
Merkez Bankası	457.0	961.0		110.3				
FINANSMAN FAZLASI	7,225.1	12,540.0		73.6				
DIĞER	1,086.4	1,662.3		53.0				

* DPT Tahmini

Kaynak: DPT, 1991 Yılı Programı

Gelirlerden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1985-89 döneminde ortalama yüzde 48.9 iken, 1991'de yüzde 52.5'e yükselmiştir. Servet vergileri ile mal ve hizmetlerden alınan vergilerin payı da aynı yıllar itibariyle yüzde 0.9'dan yüzde 1.2'ye çıkmıştır. Dış ticaretten alınan vergilerin payı yüzde 18.8'den yüzde 16.4'e, mal ve hizmetlerden alınan vergilerin payı da hafif bir gerileme göstererek yüzde 30.3'ten yüzde 29.7'ye inmiştir.

1991 yılı bütçesi içinde gelirden alınan vergilerde yüzde 76.2, servetten alınan vergilerde yüzde 155.2, mal ve hizmetlerden alınan vergilerde yüzde 75.2, dış ticaretten alınan vergilerde ise yüzde 7.8 oranlarında artışlar beklenmektedir.

Sonuç itibariyle 104.8 trilyon TL olan 1991 Konsolide Bütçe teklifi bir önceki yıl bütçesi başlangıç ödeneklerine göre cari fiyatlarla yüzde 62.7 oranında artışı göstermektedir. Artış özellikle personel ödeneklerinden kaynaklanmaktadır. Personel ödeneklerinde bir önceki yıl bütçesinin başlangıç ödeneklerine göre yüzde 80.0 oranında artış öngörülmüştür.

Konsolide bütçe içinde cari harcamaların payı artarken yatırım harcamalarının payı azalmaktadır. 1991 bütçe teklifinde yatırım ödeneklerinin toplam ödenekler içindeki payı yüzde 14.0'e gerilemiştir.

Bütçe ödenekleri içinde borç-faiz ödemeleri önemli yer tutmaktadır. 1990 yılı bütçesinde başlangıç ödeneği olarak 14.6 trilyon TL faiz ödemesi öngörülmüş iken 1991 bütçe teklifinde faiz ödemesine ilişkin olarak öngörülen ödenek 20.7 trilyon TL'dir. Borç faiz ödemelerinde 6.1 trilyon TL'lik artış öngörülmekle beraber faiz ödemelerinin toplam bütçe ödenekleri içindeki payı yüzde 22.7'den yüzde 19.7'ye gerileyecektir.

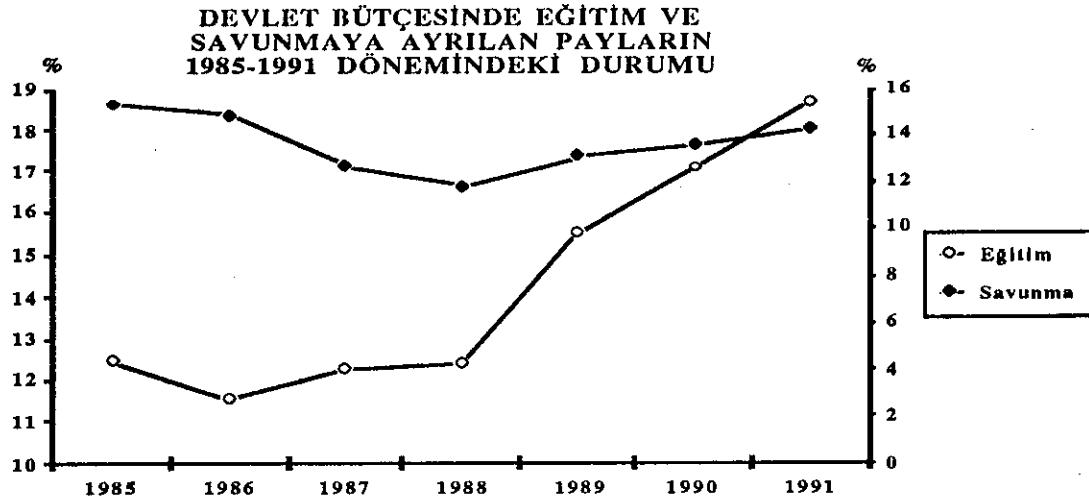
Devlet bütçesi idari-fonksiyonel harcamalarına bakıldığında en büyük payı genel hizmetlerin ve borç faizlerinin aldığı görülmektedir. Üçüncü sıradaki savunma hizmetlerinin payı 1988 yılından bu yana artış göstermektedir.

DEVLET BÜTÇESİ İDARİ-FONKSİYONEL HARCAMALARI
(%)

Hizmetler	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Genel Hizmetler	27.9	25.7	28.5	27	23.7	22.6	22.2
Savunma	15.4	14.9	12.7	11.8	13.1	13.6	14.3
Adalet/Emniyet	3.9	3.7	4	3.7	4.5	4.1	5.3
Tarım/Orman/Köy	5.1	5.8	5.6	4.6	5	4.8	5.2
Su İşleri	8	9	7.6	7.2	6.5	4.9	4.2
Karayolları	5.3	4.9	3.9	3.2	2.9	2.8	2.6
Bayındırlık	3.3	2.8	2.1	1.8	1.5	0.5	0.6
Ulaştırma	1.6	1.4	1.1	0.7	0.5	0.7	0.7
Madencilik	0.5	0.4	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4
Eğitim	12.5	11.6	12.3	12.4	15.5	17.1	18.7
Sağlık	2.8	2.6	2.9	3	3.8	4.1	4.3
Kültür/Turizm	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.9	0.9
Sosyal Hizmetler	0.7	0.7	0.7	0.6	0.7	0.8	0.8
Borç Faizleri	12.5	16	17.7	23.2	21.3	22.7	19.8
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Maliye ve Gümrük Bakanlığı

Eğitim harcamalarının bütçe içindeki payında 1989'dan itibaren ciddi bir artış görülmekte olup 1991 bütçe tahminlerine göre bu pay yüzde 18.7'ye ulaşacaktır.

1991 bütçesinden eğitim ve sağlık hizmetlerine görece olarak daha çok kaynak ayrılması düşünülmektedir. Eğitim hizmetlerinin toplam bütçe ödenekleri içindeki payının 1990 yılında yüzde 17.1'den 1991'de yüzde 18.7'ye, sağlık hizmetlerinin payı da yüzde 4.1'den yüzde 4.3'e yükselmesi öngörülmektedir.

1991 bütçesinde yaklaşık 20.6 trilyon TL'lik bir açık öngörülmüş olmakla beraber bu açığın daha yüksek düzeylerde gerçekleşmesi olasılığı kuvvetlidir. TÜSİAD'ın DPT verilerine dayalı olarak yaptığı tahminlerde, 1991 bütçe açığının 27.0 trilyon olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Öngörülen bu açık 1991 yılı için tahmin edilen GSMH'nın yüzde 4.7'sine isabet etmektedir.

Vergi Gelirleri

Yılın ilk 10 aylık Bütçe geliri tahsilatı geçen yıla göre yüzde 73.2 oranında artarak 35,312.0 milyar liraya ulaşmıştır. Vergi gelirlerindeki artış oranı yüzde 78.2 olmuş; Bütçe Dışı Fonlardan Konsolide Bütçe'ye yapılan gelir aktarması sonucunda Özel Gelirler ve Fonlar ise yüzde 70.7 oranında artış göstermiştir.

Vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerdeki artış oranı yüzde 78.2 olurken, dolaylı vergiler yüzde 80.0 oranında artmıştır.

Ekim sonu itibariyle 30,385.0 milyar TL olan vergi gelirleri tahsilatı içinde dolaysız vergilerin payı yüzde 53.6 olmuştur. 1989 yılında bu oran yüzde 53.70 olarak gerçekleşmiştir.

GENEL BÜTÇE GELİRLERİ (Ocak-Ekim, Milyar TL)

	1989	1990	Değişim
VERGİ GELİRLERİ	17,048.0	30,385.0	78.2
-Gelirlerden Alınan Ver.	9,013.0	15,927.0	76.7
-Servetten Alınan Ver.	143.0	365.0	155.2
-Mal ve Hizmetten Alınan	5,077.0	9,096.0	79.2
-Dış Ticaretten Alınan V.	2,804.0	4,985.0	77.8
-Kaldırılan Vergiler	11.0	12.0	9.1
VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLER	1,524.0	1,831.0	20.1
ÖZEL GELİR VE FONLAR	1,814.0	3,096.0	70.7
-Özel Gelirler	922.0	1,147.0	24.4
-Fonlar	892.0	1,949.0	118.5
Toplam	20,386.0	35,312.0	73.2

Kaynak: DPT

Diğer taraftan görüldüğü gibi genel vergi toplamının büyük bir kısmı borç faizi ödemelerine gitmektedir. 1985 yılında vergi gelirlerinin yüzde 17.6'sı borç faizi ödemelerine giderken, bu oran sürekli olarak artarak, 1989'da yüzde 33.5'a ulaşmıştır. 1990 yılında borç faizi ödemelerinin genel vergi toplamı içindeki payı yüzde 32.7'ye düşmüştür. 1991 yılında bu düşüşün devam ederek, yüzde 29.5'e inmesi öngörülmektedir.

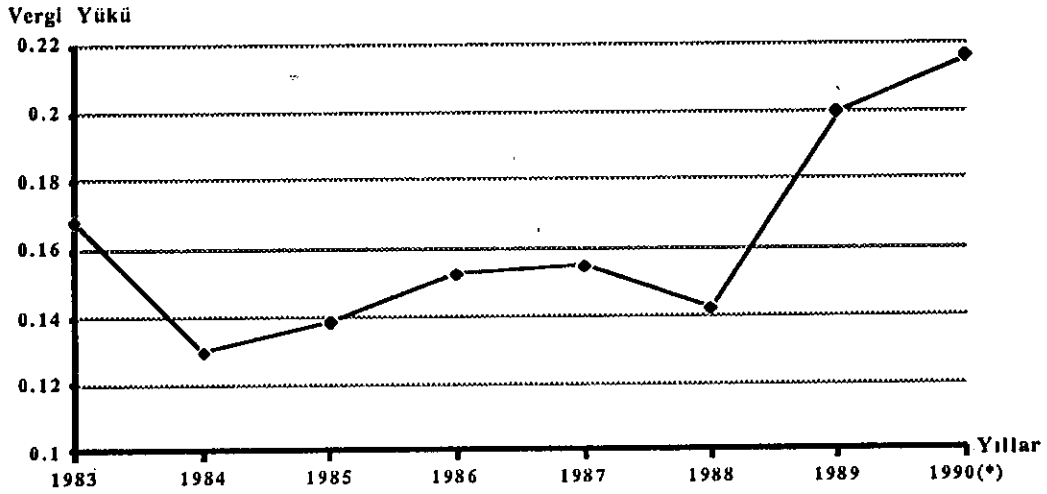
FAİZ ÖDEMELERİ VE VERGİ GELİRLERİ İLİŞKİSİ

(Milyar TL)

YILLAR VE ORAN (%)	GELİR VERGİSİ	KURUMLAR VERGİSİ	DIŞ TIC. VERGİSİ	DAH. ALI. K.D.V	GENEL VERGİ TOPLAMI	BORÇ FAİZİ ÖDEMELERİ
1985	1,324	448	746	567	3,829	675
ORAN	51	151	90	119	18	
1987	3,093	1,332	1,778	1,563	9,051	2,266
ORAN	73	170	127	145	25	
1989	9,871	3,597	4,246	4,176	25,550	8,550
ORAN	87	238	201	204	33	
1990	18,750	4,650	6,695	7,650	44,570	14,600
ORAN	79	314	218	191	33	
1991	28,450	6,650	10,840	12,600	69,950	20,700
ORAN	73	313	191	164	30	

Kaynak: DPT

Vergi Yüğü

*Gerçekleşme Tahmini

Vergi Yüğü

Vergi yüğü olarak adlandırılan vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı 1988 yılında düşüş gösterdikten

VERGİ GELİRLERİNİN DAĞILIMI

(Yüzde Dağılımı)

	1986	1987	1988	1989	1990*
DOLAYSIZ VERGİLER					
-Gelirden Alınan	51.3	48.9	48.6	52.8	52.5
-Servetten Alınan	1.1	0.7	1.0	0.8	1.2
-Toplam	52.4	49.6	49.6	53.6	53.7
DOLAYLI VERGİLER					
-Mal ve Hizm. Alın.	30.6	30.6	31.5	29.8	29.9
-Dış Tic. Alınan	17.0	19.6	18.8	16.4	16.4
-Toplam	47.6	50.2	50.3	46.2	46.3

*Ocak-Ekim

Kaynak: DPT, 1991 Yılı Programı

sonra 1989 ve 1990 yıllarında yeniden yükselmiştir.

1984 yılında en düşük düzeyi olan yüzde 13.0'e inen vergi yükü daha sonra sürekli artarak 1987 yılında yüzde 15.5'e yükselmiştir. 1988 yılında yüzde 14.2'ye inen bu oran 1989 yılında yeniden yüzde 20.0'ye çıkmıştır. 1990 yılında ise yüzde 21.6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Konsolide bütçe dışında toplanan ve vergi benzeri mükellefiyetler niteliğinde olan gelirler de gözönüne alındığında yukardaki vergi yükü rakamları artmaktadır. Bu mükellefiyetler şunlardır:

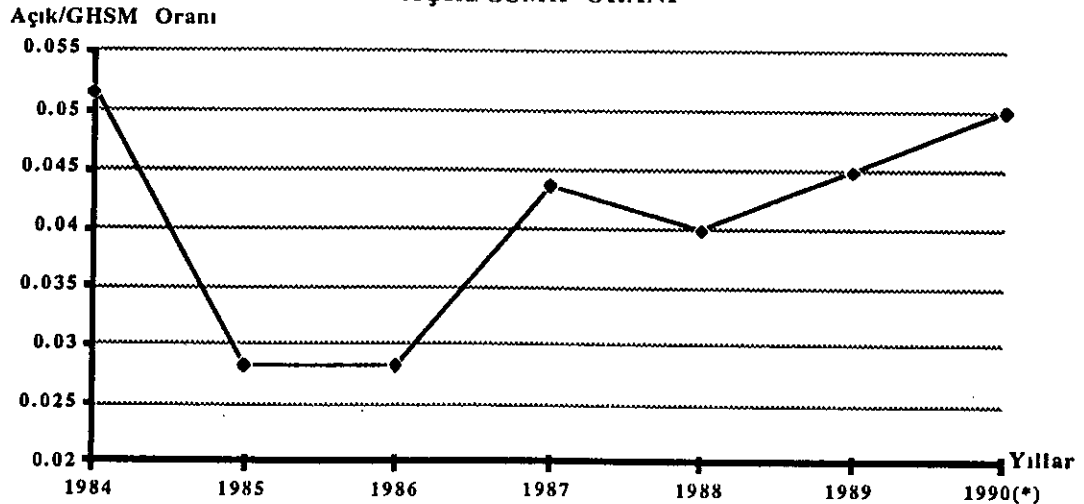
- Bütçe Dışı Fonlara (Savunma Sanayii Destekleme, Kamu Ortaklığı, Toplu Konut, Geliştirme ve Destekleme Akaryakıt Tüketim Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma, Vergi İadesini Geliştirme, Destekleme ve Fiyat İstikrar, Akaryakıt Fiyat İstikrar, Kaynak Kullanımını Destekleme ve Petrol Arama Fonları) yapılan kesintiler,

VERGİ GELİRLERİNİN GSMH'YA ORANI (Milyar TL)

	GSMH	Vergi Gelir.	Vergi Yüğü (%)
1983	11,549.1	1,938.2	16.8
1984	18,316.8	2,375.8	13.0
1985	27,715.2	3,843.1	13.9
1986	39,190.5	5,974.2	15.2
1987	58,387.2	9,051.0	15.5
1988	100,154.2	14,231.8	14.2
1989	170,633.2	34,058.6	20.0
1990(*)	284,176.2	61,353.1	21.6

(*) Gerçekleşme tahmini

AÇIK/GSMH ORANI

- Mahalli İdare vergi gelirleri
- Parafiskal gelirler (Sosyal güvenlik kuruluşlarına ödenen primler)

Bütçe Açıkları - GSMH İlişkisi

Devletin ekonomiye getirdiği ilave yükün ve bunun yolaçtığı enflasyonist baskıların bir göstergesi niteliğinde olan bütçe açığının GSMH'ya oranı 1985-86 yıllarında yüzde 2.8 düzeyinde kazandığı

BÜTÇE AÇIĞI-GSMH İLİŞKİSİ (Milyar TL)

Yıllar	Gider	Gelir	Açık	Açık/GSMH
1984	3,784.4	2,839.7	944.7	5.2%
1985	5,395.5	4,613.9	781.6	2.8%
1986	8,309.1	7,197.1	1,112.0	2.8%
1987	12,690.1	10,139.0	2,551.1	4.4%
1988	21,006.4	17,016.2	3,990.2	4.0%
1989	38,051.4	30,378.9	7,672.5	4.5%
1990(*)	67,913.3	53,711.0	14,202.3	5.0%

belli bir istikrardan sonra 1987 yılında hızla yükselerek yüzde 4.4'e çıkmıştır. 1988 yılında ise bir miktar düşerek yüzde 4.0 düzeyine inmiştir. 1989 yılı için bu rakam yüzde 4.5'a çıktıktan sonra 1990 yılında yüzde 5.0'e çıktığı tahmin edilmektedir.

(*) Gerçekleşme tahmini

Bütçe açıklarının kontrol edilememesi, devlet harcamalarından kaynaklanan bir enflasyon baskısının ekonomiyi etkilemesine yolaçmakta ve ekonominin genel dengelerini bozmaktadır. Bütçe açıklarından kaynaklanan yüksek faizli iç borçlanma ise özel kesimin finansman olanaklarını sınırlamakta ve finansman maliyetlerinin aşırı derecede yükselmesine yol açmaktadır.

Bütçe açıklarının kontrol altına alınabilmesi, bir taraftan kamu harcamalarının disiplin altına alınarak giderlerdeki artışın sınırlandırılmasına, öte yandan vergi kayıp ve kaçaklarının asgariye indirilmesi suretiyle vergi gelirlerinin arttırılmasına bağlıdır. Böylece kamu kesiminden kaynaklanan talep baskısı hafifletilmiş olurken vergi gelirleri arttırılmak suretiyle zorunlu tasarrufların milli gelir içindeki payı da yükseltilmiş olacaktır.

İç Borçlar

Hazine'den ödenecek iç borçların toplam tutarı, 30.6.1990 tarihi itibarıyla toplam 45,976.3 milyar TL'sine ulaşmıştır. Bu tutarın 17,910.4 milyar lirası iç borçlanma tahvillerinden doğan borç olup 3,070.9 milyar TL da kısa vadeli ve ihale ile satılan Hazine Bonoları'ndan doğmuştur. 1990 yılı sonunda toplam iç borçların 58.5 trilyon TL'sine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

İÇ BORÇ STOKUNDAKİ ARTIŞ (Milyar TL)

	30/6/89	30/6/90	Değişim (%)
İstikrazlar	7,359.3	17,910.4	143.4
-Devlet İç Borç Tahvil.	7,359.2	17,910.4	143.4
-Özel Amaçlı Borç Tahvil.	0.1	0.0	-100.0
Konsolide Borçlar	20,036.1	24,995.0	24.7
-Kur Farkları	15,993.0	20,957.0	31.0
-Tahkim Borçları	4,042.6	4,038.0	-0.1
Hazine Bonoları	2,681.7	3,070.9	14.5
Toplam	30,077.1	45,976.3	52.9

Kaynak: Maliye ve Gümrük Bakanlığı 1991 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi

1989 yılı ortası iç borç stoku ile karşılaştırıldığında devlet iç borç tahvillerindeki artış oranı yüzde 143.4, Hazine bonolarındaki artış oranı ise yüzde 14.5 olmuştur.

Gerçekleşme tahminlerine göre 1990 yılı için tahvil, bono, Merkez Bankası avansı ve konsolide borç şeklinde gerçekleştirilen iç borçlanma şeklinde gerçekleştirilen iç borçlanma 8.500.0 milyar TL olmuştur.

İÇ BORÇ STOKU (Milyar TL)

	1987	1988	1989	1990	1991
-Tahvil	2,407.0	4,880.0	10,940.0	22,500.0	44,500.0
-Bono	1,923.0	2,542.0	3,537.0	7,500.0	10,500.0
TOPLAM	4,330.0	7,422.0	14,477.0	30,000.0	55,000.0
-Konsolide Borç	11,486.0	18,959.0	25,000.0	25,000.0	28,000.0
-Merbank Avansı	1,406.6	2,082.0	2,539.0	3,500.0	5,000.0
GENEL TOPLAM	17,222.6	28,463.0	42,016.0	58,500.0	88,000.0
Yıllık Artış Oranı	63.8	65.3	47.6	39.3	50.3
İÇ BORÇ/GSMH Oranı	29.5	28.3	24.6	20.4	20.0

*Kaynak:DPT'nin Aylık Göstergelerine dayanılarak TÜSİAD tarafından gerçekleştirilmiştir.

1991 yılı için yapılan öngörüye göre iç borç stokundaki genel toplam 88.000 milyar TL olacaktır. Bu rakamlara göre saptanan yıllık artış yüzde 50.3 ve bu tutarın GSMH içindeki payı yüzde 20.0 olarak tahmin edilmiştir.

BORÇ İDARESİ (Milyar TL)

	1989	1990(*)	Değişme (%)	GSMH İçindeki Payı	
				1989	1990
Borç Ödemesi	6,798.1	10,699.0	57.4	4.0	3.7
-Dış Borç Ödemesi	3,797.1	5,634.0	48.4	2.2	2.0
-İç Borç Ödemesi	3,001.0	5,065.0	68.8	1.8	1.8
Borçlanma	14,023.2	23,239.0	65.7	8.2	8.1
-Dış Borç Kullanımı	3,588.2	4,634.0	29.1	2.1	1.6
-İç Borçlanma	10,435.0	18,605.0	78.3	6.1	6.5

*DPT Gerçekleşme Tahmini

Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KİT'lerin sabit sermaye yatırımlarında 1986'dan sonra başlayan reel gerilemenin 1990 yılında da devam ettiği tahmin edilmektedir. 1987 yılında yüzde 6.1 olan KİT sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı 1987'de yüzde 5.7'ye, 1989'de yüzde 4.1'e düşmüş olup, 1990'da ise daha da düşerek yüzde 3.6 dolayına gerilemesi beklenmektedir.

1989 yılında İşletmeci KİT'lerin faktör gelirlerinin sabit sermaye yatırımlarını karşılama oranı yüzde 87.1 iken, 1990'da bu oranın yüzde 62.1 olacağı tahmin edilmektedir.

İŞLETMECİ KİT'LERİN FİNANSMAN DENGESİ (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1989	1990(1)
Vergi ve Vergi Dışı Ödemeler	-1,146.1	-1,323.1
Faktör Gelirleri	6,764.9	7,266.1
Stok Değişimi	272.2	-2,971.3
Sabit Değer Artışı	-910.3	-1,700.2
İştiraklerde Sermaye Artışı	-420.0	-78.6
Sermaye Artışı (HDO) (2)	182.5	393.0
Kasa Banka Değişimi	-1,503.9	-495.3
Dış Borç Ödemesi	-3,080.2	-5,098.5
Dış Borçlanma	2,639.8	4,870.6
İç Borç Alacak İlişkisi	4,787.9	10,295.9
Stok Değer Artışı	-4,002.5	-5,491.6
Kaynak Ödeme Farkı	3,584.2	5,666.9
S. S. Yatırımları	-6,997.3	-10,490.9
Temini Gerekli Finansman	-3,413.1	-4,824.1
-Bütçe	1,386.7	1,560.4
-DPK	1,576.2	2,467.5
-DFİF (3)	25.1	21.6
-Diğer Kaynak	425.1	774.5

(1) Gerçekleşme tahminli

(2) Hazine Dışı Ortaklar

(3) Destekleme ve Flyat İstikrar Fonu

İşletmeci KİT'lerin temini gerekli finansman ihtiyacının GSMH'ya oranında ise 1986 yılında bir düşme olmuştur. 1987 yılında yüzde 4.4 ve 1988'de yüzde 2.6 olarak gerçekleşen bu oran 1989'da yüzde 1.6'ya gerilemiştir. Bu oranın 1990 yılında yüzde 1.4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

İşletmeci KİT'lere bütçeden yapılan transferlerin payında 1987'de meydana gelen artış 1988 yılında da devam etmiş; 1989 yılında duraklamaya başlayan bu artış 1990 yılında iyice durmuştur. Toplam finansman kaynakları içinde işletmeci KİT'lere bütçeden yapılan transferlerin GSMH'ya oranının ise 1989 yılında yüzde 0.7'den 1990'da yüzde 0.4'e düşeceği tahmin edilmektedir.

İŞLETMECİ KİT KAYNAK VE ÖDEMELERİ
(Yüzde Dağılım)

	1988	1989	1990 (1)
ÖDEMELER	100.0	100.0	100.0
Yatırımlar	51.2	49.6	63.2
-S.S. Yatırımları	56.8	51.6	49.0
-Stok Değişimi	-5.6	-0.2	14.2
Stok Değerleme	28.6	29.8	26.2
Sabit Kıymetler	5.3	3.1	5.2
Kanuni Ödemeler	9.4	8.4	6.1
Kasa Banka	5.4	8.8	-0.8
İştirak Sermaye Artışı	0.0	0.4	0.2
KAYNAKLAR	100.0	100.0	100.0
Faktör Gelirderi	52.4	43.9	29.9
Bütçe	11.7	9.4	6.3
Sermaye (HDO)	0.0	1.4	1.9
Devlet Yatırım Bankası	0.0	0.0	0.0
Fonlar	0.4	3.0	3.2
Borçlanma	35.5	42.3	58.8
-İç (Net)	16.7	35.1	48.0
-Dış (Net)	1.0	-4.6	-0.1
-DPK (2)	17.8	11.7	11.8

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Dış Proje Kredisi

5) Üretim

Tarımsal Üretim:

1990 yılındaki büyümenin en önemli kaynağını tarım kesimi oluşturmaktadır. 1989'daki kötü hava şartları nedeniyle önemli ölçüde düşme göstermiş olan tarımsal üretim 1990'daki büyüme ile 1988 düzeylerine gelmiştir.

TARIM SEKTÖRÜ GAYRİ SAFİ KATMA DEĞERİ
(Milyon TL, 1968 Fiyatlarıyla)

	1989	1990	(%) Değişim
Çiftçilik, Hayvancılık ve Tarım	53,799.0	59,894.7	11.3
Ormancılık	1,158.0	1,127.0	-2.7
Balıkçılık	662.0	713.0	7.7
TARIM SEKTÖRÜ	55,619.0	61,734.7	11.0

Tablolardan görüldüğü gibi 1990 yılında çeltik, ayçiçeği, fındık ve bakla gibi tarımsal ürünlerin dışında bütün ürünlerin üretim miktarlarında meydana gelen artışlarla 1988'deki düzeylerine ulaşması beklenmektedir.

Buğday üretimi 1988 de 20.5 milyon ton, 1989 da 16.2 milyon ton, 1990 da ise 20 milyon ton seviyesine ulaşması beklenmektedir. Arpa üretiminde yüzde 55.6'lık bir artış ile 1988'deki seviyesine yaklaşmıştır. Şekerpancarı üretimi 1988 de 11.5 milyon tona, 1989 da 11.0 milyon ton iken 1990 da 13.5 milyon tona yükselmiştir . Pamuk üretiminde yüzde 4.4 'lük bir artışla 1988 üretiminin üstüne çıkmıştır. Tütün üretimi ise 1988 deki 313 bin tondan 1989 da 269 bin tona düşmüş, 1990 ise ancak 280 bin tona yükselebilmıştır.

1990 geçici tahminlerine göre üretimi üç ve iki haneli artan tarımsal ürünlerin bazıları şunlardır:

ÜRÜN	Artış
Zeytin	120.0
Mercimek	118.0
Arpa	55.6
Nohut	31.8
Yulaf	29.6
Çavdar	25.7
Buğday	23.5

1990 geçici tahminlerine göre üretimi iki haneli azalan tarımsal ürünler şunlardır:

ÜRÜN	Artış
Çeltik	-27.0
Ayçiçeği	-16.0
Fındık	-16.7

**TARIMSAL ÜRÜNLERİN ÜRETİM MİKTARLARI
TAHMİNLERİ**

(Bin Ton)

	1989	1990	(%) Değişme
Tahıllar			
Buğday	16,200.0	20,000.0	23.5
Arpa	4,500.0	7,000.0	55.6
Çavdar	191.0	240.0	25.7
Yulaf	216.0	280.0	29.6
Mısır	2,000.0	2,000.0	0
Çeltik	330.0	240.0	-27.3
Baklagiller			
Bakla	75.0	79.0	5.3
Nohut	683.0	900.0	31.8
Fasulye	193.0	215.0	11.4
Mercimek	320.0	700.0	118.8
Fiğ	182.0	200.0	9.9
Endüstriyel Bitkiler			
Tütün	269.0	280.0	4.1
Şeker Pancarı	10,929.0	13,500.0	23.5
Pamuk-kütlü	1,580.0	1,650.0	4.4
Yağlı Tohumlar			
Ayçiçeği	1,250.0	1,050.0	-16
Yer Fıstığı	50.0	54.0	8
Soya	161.0	165.0	2.5
Yumru Bitkiler			
Soğan (kuru)	1,360.0	1,550.0	14
Sarımsak (kuru)	64.0	75.0	17.2
Patates	4,060.0	4,000.0	-1.5
Yumuşak Çekirdekli			
Armut	430.0	430.0	0
Ayva	75.0	75.0	0
Elma	1,850.0	1,900.0	2.7
Taş Çekirdekli			
Erik	176.0	175.0	-0.6
Kayısı	370.0	370.0	0
Kiraz	134.0	134.0	0
Şeftali	317.0	320.0	0.9
Zeytin	500.0	1,100.0	120
Turunçgiller			
Limon	335.0	335.0	0
Mandalina	336.0	336.0	0
Portakal	740.0	740.0	0

	1988	1989	(%) Değişme
Sert Kabuklular			
Ceviz	113.0	115.0	1.8
Fındık	456.0	380.0	-16.7
Üzümsü Meyveler			
Dut	85.0	85.0	0.0
İncir	279.0	270.0	-3.2
Üzüm	3,430.0	3,400.0	-0.9
Çay	660.0	623.0	-5.6
Yaprağı Yenen Sebzeler			
Lahana (baş)	510.0	530.0	3.9
Lahana (yaprak)	130.0	130.0	0.0
Ispanak	140.0	164.0	17.1
Pırasa	310.0	302.0	-2.6
Meyvesi Yenen Sebzeler			
Kavun-Karpuz	4,500.0	4,500.0	0.0
Kabak (sakız)	285.0	285.0	0.0
Hıyar	800.0	866.0	8.3
Patlıcan	720.0	860.0	19.4
Domates	5,750.0	5,850.0	1.7
Biber (dolmalık)	525.0	550.0	4.8
Biber (sivri)	328.0	327.0	-0.3
Baklagil Sebzeler			
Fasulye	383.0	400.0	4.4
Bakla	67.0	61.0	-9.0
Barbunya	30.0	30.0	0.0
Soğans Yumru-Kök Se.			
Sarmısak (taze)	24.0	25.0	4.2
Soğan (taze)	170.0	180.0	5.9
Havuç	178.0	174.0	-2.2

Kaynak: DİE

Sınai Ürünleri Üretimi:

1990'ın ilk sekiz aylık verilerine göre üretimi iki haneli azalma oranı gösteren başlıca sanayi ürünleri Gazyağı (- 60.0), Amonyum Sülfat (- 14.0) ve Blister Bakır'(-11.2) dır. Buna karşılık bazı sanayi ürünlerinde iki ve üç haneli artış oranları gözlemlenmiştir:

Ürün	(%)
Yuvarlaklar	238.7
Kütük	185.4
Blum	154.6
Köşebentler	140.5
Boru	98.8
Profil	53.3
Ham Demir	51.4

SEÇİLMİŞ SANAYİ MADDELERİNİN ÜRETİMİ

Maddeler	Kümülatif Üretim Miktarı, Ton Ocak-Eyl.,89	Kümülatif Üretim Miktarı, Ton Ocak-Eyl.,90	Değişme Oranı (%)
Yazı Kağıdı	68,442	63,064	-7.9
Gazete Kağıdı	97,969	120,600	23.1
Sülfürik Asit	509,341	521,926	2.5
Boraks	98,078	95,403	-2.7
Amonyum Sülfat	246,117	211,690	-14.0
Azotlu Gübre. D.	2,077,442	2,249,112	8.3
Fosfatlı Gübre. D.	1,954,999	2,212,066	13.1
Ham Petrol İthalatı	14,495,713	14,700,731	1.4
Sıvılaştırılmış Pet. Gazı (LPG)	511,457	525,381	2.7
Benzin (Normal)	1,232,386	1,302,875	5.7
Benzin (Süper)	697,518	866,968	24.3
Gazyağı	262,670	104,989	-60.0
Motorin	4,654,638	4,892,514	5.1
Fuel Oil (5,6)	5,974,086	6,063,745	1.5
Çimento (Toplam)	18,458,232	18,077,758	-2.1
Ham Demir	2,411,035	3,650,029	51.4
Sıvı Çelik	5,070,583	6,964,252	37.3
Pik	302,649	415,106	37.2
Slap	1,330,225	1,289,295	-3.1
Blum	709,269	1,806,083	154.6
Kütük	573,880	1,637,602	185.4
Yuvarlaklar	292,471	990,739	238.7
Köşebentler	8,500	20,443	140.5
Profil	26,342	40,372	53.3
Levha	212,852	240,250	12.9
DKP Saç	864,640	905,992	4.8
Boru	2,272	4,517	98.8
Blister Bakır	13,769	12,221	-11.2

Kaynak: DİE

1986 yılında yüzde 16.0, 1987 de yüzde 11.7 ve 1988 de yüzde 8.2, 1989 da yüzde 7.0 oranında artış gösteren elektrik enerjisi 1990 yılında Ocak-Ağustos döneminde yüzde 9.9 oranında artmıştır.

İmalat Sanayiinde Gelişmeler

DİE' nin üçer aylık sanayi üretim endeksi verileri, 1989 yılının ilk çeyreğinde durgunluğun doruğuna erişmiş olan imalat sanayiinin 1990 yılının ilk yarısında önemli ölçüde büyüdüğünü göstermektedir. 1990 yılının birinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre büyüme oranı yüzde 10.7, ikinci çeyreğindeki büyüme yüzde 9.6, üçüncü çeyreğinde ise yüzde 8.7 olmuştur. Ancak özel ve kamu kesimleri arasında farklar vardır.

Bu dönemlerde özel kesimdeki büyüme yüzde 17.5 ve yüzde 8.3, kamu kesiminde ise 1990 yılının birinci çeyreğinde yüzde 1.0'lık bir düşüş olmuştur. İkinci üç aylık dönemde ise yüzde 12.4'lük bir artış vardır, 1990'ın üçüncü çeyreğinde ise özel imalat sanayi yüzde 10.6, kamu imalat sanayi yüzde 5.0 büyümüştür.

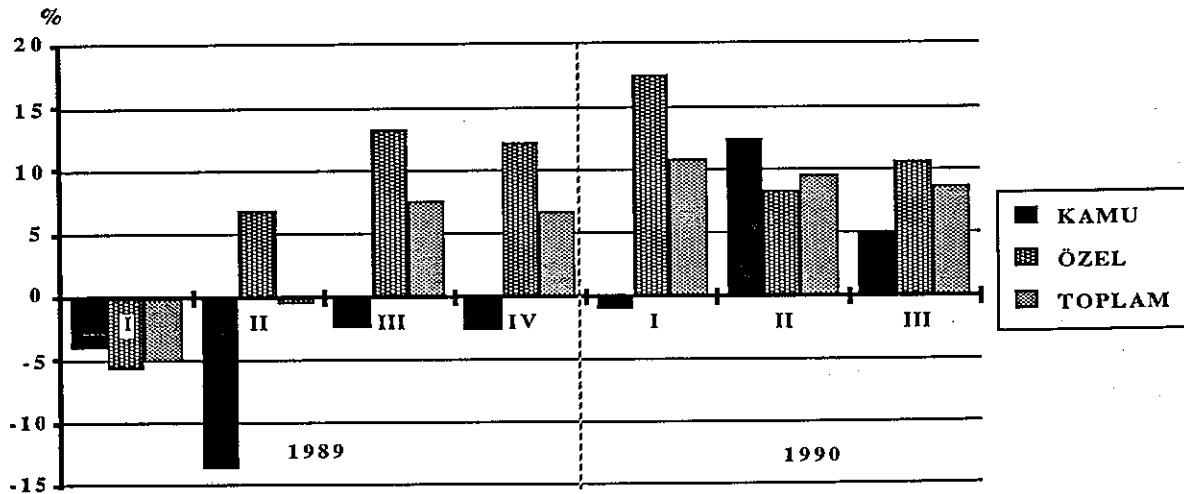
ÖZEL İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİ (Bir Önceki Senenin Aynı Dönemine Göre Değişme)

	1989 (Üç Aylık Dönemler)				1990 (Üç Aylık Dönemler)		
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.
Gıda, İçki ve Tütün	4.0	11.6	21.3	4.8	10.6	20.6	-0.6
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	-4.6	-4.3	19.6	12.5	7	7.5	-9.3
Orman Ürünleri	-16.1	-0.5	11.7	15.5	39.7	30.3	19.8
Kağıt ve Basım Sanayii	-11.8	-8.6	-6.0	17.5	12.5	19.1	13.3
Kimya, Petrol Ürünleri ve Plastik	2.9	32.3	7.7	5.9	15.6	-20.2	19
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	0.5	4.8	4.6	5.2	6.5	0.6	6.3
Metal Ana Sanayii	-6.1	8.0	20.0	28.3	20.2	9.4	54
Metal Eşya, Mak. Tech., Taşıt Araç	-22.8	-11.9	14.5	20.6	38	45.1	26.5
İmalat Sanayii	-5.9	6.8	13.3	12.2	17.5	8.3	10.6

KAMU İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİ (Bir Önceki Senenin Aynı Dönemine Göre Değişme)

	1989 (Üç Aylık Dönemler)				1990 (Üç Aylık Dönemler)		
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.
Gıda, İçki ve Tütün	-6.9	12.2	11.1	0.1	6.8	8.2	-5.8
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	-27.6	-21.8	-10.9	2.2	32.9	13.0	31.2
Orman Ürünleri	2.2	-8.9	-0.4	15.5	6.1	4.6	13.2
Kağıt ve Basım Sanayii	-24.4	-4.4	9.3	1189.0	16.0	-3.5	19.7
Kimya, Petrol Ürünleri ve Plastik	-0.3	-21.2	-4.7	-9.0	-10.8	12.9	2.1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	17.0	8.4	9.5	8.0	-4.0	-22.1	-1.4
Metal Ana Sanayii	-1.6	-26.4	-25.6	-8.2	20.1	41.1	9.1
Metal Eşya, Mak. Tech., Taşıt Araç	-23.1	-5.5	-9.1	26.5	32.9	28.8	30.0
İmalat Sanayii	-4.0	-13.6	-2.4	-2.6	-1.0	12.4	5.0

İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİ

En önemli gelişmeler metal ana sanayii ve metal eşya, makina ve taşıt araçları ve orman ürünleri sektörlerinde gözlenmiştir. Metal eşya, makina ve taşıt araçlarında sırası ile birinci, ikinci ve üçüncü dönemlerdeki büyümeler yüzde 37.7, yüzde 43.9 ve yüzde 26.6 olmuştur. Metal ana sanayinde bu rakamlar yüzde 20.1, yüzde 19.2 ve yüzde 22.0'dır. Orman ürünleri ve mobilya sanayinde ise ilk çeyrekte yüzde 26.2, ikinci çeyrekte yüzde 20.5 ve üçüncü çeyrekte yüzde 17.3 üretim artışları olmuştur.

İstanbul Sanayi Odası'nın verilerine göre ise imalat sanayiinde, alt sektörler itibariyle 1990 yılının ilk ve ikinci üç ayında, 1989 yılının aynı dönemlerine göre cari ve sabit fiyatlarla üretimdeki artışlara bakıldığında metal eşya, makina teçhizat ve taşıt araçları ve orman ürünlerindeki artışların yanısıra elektrikli makinalar, makinalar (elektriksiz) ve otomotiv sanayinde de önemli artışlar gözlenmiştir.

İMALAT SANAYİİNDE TAM KAPASİTEYİ KULLANAMAMA NEDENLERİ (%)

	1989				1990	
	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I. Üç Ay	II. Üç Ay
Talepteki Yetersizlik	59.0	57.7	59.2	58.4	59.6	55.4
İç Talep	39.2	37.9	33.8	37.4	38.0	35.1
Dış Talep	19.7	19.7	20.4	21.0	21.6	20.2
Mali Güçlükler	20.3	19.9	19.0	21.4	20.0	19.8
Hammadde Yetersizliği	13.5	13.9	13.6	13.0	11.2	10.8
Yerli	7.5	8.2	8.3	7.0	6.3	6.1
İthal	6.0	5.7	5.3	6.0	4.9	4.6
Enerji	2.0	1.8	2.2	2.1	6.3	6.4
İşçi Sorunu	4.8	6.4	5.5	4.6	2.2	1.9
Diğer	0.0	0.0	0.3	0.2	0.3	5.7

İMALAT SANAYİİ ALT SEKTÖRLERİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANI

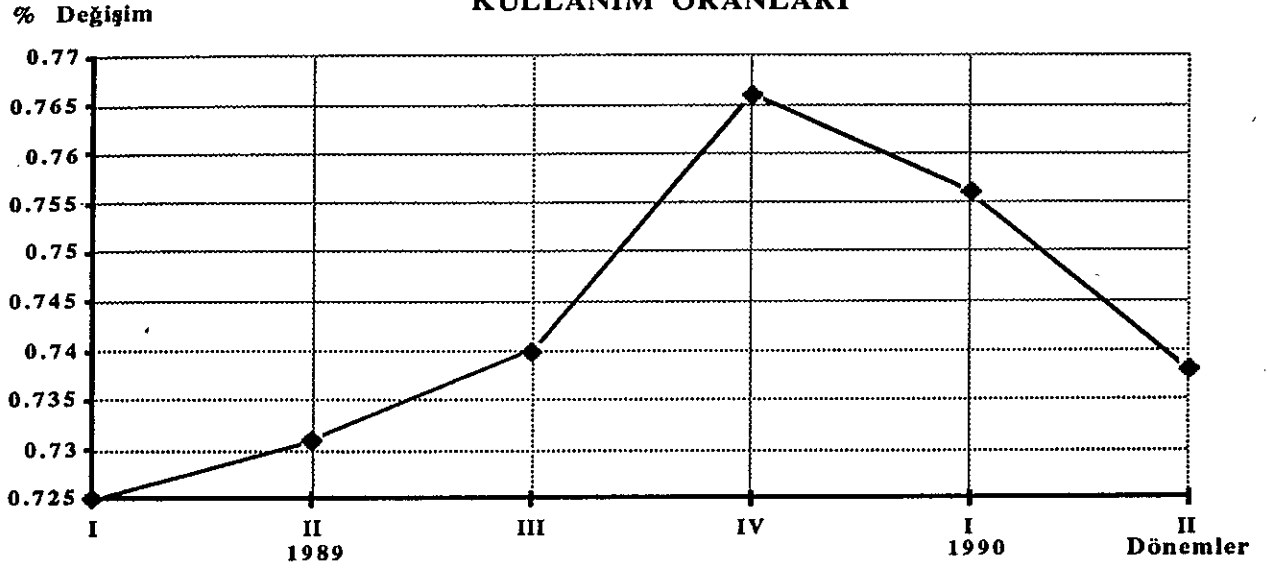
	1989				1990	
	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I. Üç Ay	II. Üç Ay
Gıda, İçki ve Tütün	72.2	70.8	81.7	78.3	75.0	74.1
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	79.9	81.2	79.5	82.2	82.2	81.0
Orman Ürünleri	62.5	71.9	68.6	81.6	79.9	83.9
Kağıt ve Basım Sanayii	80.7	78.2	80.4	83.1	87.0	82.4
Kimya, Petrol Ürünleri ve Plastik	73.1	73.7	73.2	77.7	73.9	73.9
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	85.3	86.3	85.3	85.5	84.7	84.1
Metal Ana Sanayii	73.3	71.5	73.9	77.4	81.1	67.2
Metal Eşya, Mak. Tech., Taşıt Araç	62.4	64.2	64.0	67.1	68.1	72.1
Diğer İmalat Sanayii	65.1	66.9	66.0	63.1	64.1	64.0
İmalat Sanayii	72.5	73.1	74.0	76.6	75.6	73.8

**İMALAT SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ İTİBARI İLE, 1990 YILININ İLK VE İKİNCİ ÜÇ AYINDA, 1989 YILININ
AYNI DÖNEMLERİNE GÖRE CARİ VE SABİT FİYATLARLA ÜRETİMDEKİ ARTIŞLAR VE ZİMİNİ
FİYAT DEFLATÖRÜ**

İmalat Sanayii Grupları	Cari Artış (%)	I. Üç Ay		Cari Artış (%)	II. Üç Ay		1990 İlk Altı Ay Ortalaması		
		Sabit Artış (%)	Artış (%)		Sabit Artış (%)	Artış (%)	Cari Artış (%)	Sabit Artış (%)	Zimmi Fiy.Def.
Gıda, İçki ve Tütün	67.3	5.5	67.3	67.3	3.6	65.5	65.5	4.6	158.3
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	0.71	7.5	63.9	63.9	3.6	67.1	67.1	5.3	158.7
Orman Ürünleri	0.83	13.0	78.6	78.6	9.3	80.5	80.5	10.8	162.9
Kağıt ve Basım Sanayii	0.48	5.8	63.8	63.8	3.5	56.1	56.1	4.7	149.0
Kimya, Petrol Ürünleri ve Plastik	0.67	9.3	33.9	33.9	-7.7	50.1	50.1	0.7	149.2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	0.56	-3.5	52.1	52.1	2.1	54.1	54.1	-0.4	154.7
Metal Ana Sanayii	0.37	12.7	12.6	12.6	-1.3	22.8	22.8	4.6	117.4
Metal Eşya, Mak. Tech., Taşıt Araç	1.03	33.6	100.2	100.2	33.6	101.3	101.3	33.6	150.6
-Metal Eşya	0.84	10.0	76.7	76.7	11.8	80.0	80.0	11.0	162.2
-Makinalar (elektriksiz)	0.76	19.3	84.5	84.5	27.7	80.7	80.7	24.0	145.8
-Elektrikli Makinalar	0.96	37.2	102.3	102.3	41.7	99.3	99.3	39.5	142.9
-Otomotiv Endüstrisi	1.32	50.3	177.6	177.6	41.2	123.7	123.7	45.2	154.1
Diğer İmalat Sanayii	0.87	2.4	40.6	40.6	-11.8	58.1	58.1	-6.4	168.9
İmalat Sanayii	0.71	15.0	57.5	57.5	7.6	63.9	63.9	11.4	147.1

Kaynak: İSO

İMALAT SANAYİİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANLARI

1990 yılının ilk 6 ayında taş ve toprağa dayalı sanayi ve diğer imalat sanayii üretiminde gerileme görülürken diğer sanayi gruplarında artış gözlemlenmiştir. Sabit fiyatlarla en yüksek üretim artışı yüzde 45.2 ile otomotiv sanayiinde görülmüştür. Bunu yüzde 39.5 ile elektrikli makineler üretimi takip etmektedir. Bahsedilen iki sektördeki zımni fiyat deflatörleri sırası ile yüzde 154.1 ve yüzde 142.9 olmuştur.

Kapasite kullanım oranları, 1989'un ilk çeyreğindeki yüzde 72.5'den 1990'nın ilk çeyreğinde yüzde 75.6'ya yükselmekle birlikte ikinci çeyreğinde yüzde 73.8'e düşmüştür. 1990 yılındaki en önemli gelişmeler Orman ürünleri ve metal eşya, makina teçhizat sanayilerinde olmuştur. Birinci üç aylık dönemde kapasite kullanım oranı yüzde 81.0 olan metal ana sanayinin ikinci üç aylık dönemde yüzde 67.0'ye düşmesi dikkat çekicidir.

6) İstihdam

İş ve İşçi Bulma Kurumu verilerine göre açık işsizlik 1989 ve 1990'da azalmalar göstermektedir. Ağustos 1990 itibariyle açık işsiz sayısı 966,825' dir.

Ocak-Ağustos 1990'da iş için başvuranların sayısı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 31.1 artmıştır. Buna karşılık işyerlerinin işgücü istemi sadece yüzde 7.4 artmıştır ve işe yerleştirilenlerin sayısı yüzde 13.0'lük bir artış olmuştur.

Ocak- Ağustos 1989-1990 döneminde yurtdışına giden işçi sayısında yüzde 7.4'lük bir düşme olmuştur.

AÇIK İŞSİZLİK

Aylar	1987	Değişim %	1988	Değişim %	1989	Değişim %	1990	Değişim %
Ocak	1,093,882	9.8	1,143,240	4.5	1,170,864	2.4	1,011,711	-13.6
Şubat	1,104,640	8.3	1,149,495	4.1	1,108,172	-3.6	1,018,890	-8.1
Mart	1,126,199	8.3	1,155,081	2.6	1,119,171	-3.1	1,030,810	-7.9
Nisan	1,137,106	8.2	1,154,503	1.5	1,112,148	-3.7	1,002,707	-9.8
Mayıs	1,128,866	6.6	1,151,332	2.0	1,091,935	-5.2	1,014,035	-7.1
Haziran	1,128,686	6.8	1,153,475	2.2	1,066,102	-7.6	1,008,803	-5.4
Temmuz	1,123,366	5.9	1,153,762	2.7	1,056,214	-8.5	977,524	-7.5
Ağustos	1,123,822	5.8	1,157,642	3.0	1,071,157	-7.5	966,825	-9.7
Eylül	1,130,562	5.0	1,162,556	2.8	1,049,395	-9.7		
Ekim	1,127,629	4.7	1,161,560	3.0	1,036,853	-10.7		
Kasım	1,128,416	5.0	1,159,496	2.8	1,022,469	-11.8		
Aralık	1,134,884	5.4	1,162,548	2.4	1,009,840	-13.1		

Kaynak: DİE

İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA BAŞVURANLAR, İŞE YERLEŞTİRİLENLER KAYITLI İŞSİZLER VE YURTDIŞINA GİDEN İŞÇİLER

		Kümülatif Ocak/Ağus.,89	Kümülatif Ocak/Ağus.,90	Değişme Oranı (%)
Başvuranlar	Toplam	344,333	451,420	31.1
	Erkek	264,350	356,811	35.0
	Kadın	79,983	94,609	18.3
İşyerlerinin İşgücü İstemi	Toplam	184,815	198,423	7.4
	Erkek	140,338	146,514	4.4
	Kadın	44,477	51,909	16.7
İşe Yerleştirilenler	Toplam	164,671	187,381	13.8
	Erkek	121,594	137,379	13.0
	Kadın	43,077	50,002	16.1
Kamu Kesimi	Toplam	104,903	116,316	10.9
	Erkek	97,705	107,494	10.0
	Kadın	7,198	8,822	22.6
Özel Kesim	Toplam	59,768	71,065	18.9
	Erkek	23,889	29,885	25.1
	Kadın	35,879	41,180	14.8
Tarım	Toplam	43,066	44,761	3.9
	Erkek	11,545	12,303	6.6
	Kadın	31,521	32,458	3.0
Tarım Dışı	Toplam	121,605	142,620	17.3
	Erkek	110,049	125,076	13.7
	Kadın	11,556	17,544	51.8
Kayıtlı İşsizler*	Toplam	1,071,157	966,825	-9.7
	Erkek	884,732	800,504	-9.5
	Kadın	186,425	166,321	-10.8
Yurtdışına Giden İşçiler	Toplam	36,908	34,167	-7.4
	Erkek	36,745	34,024	-7.4
	Kadın	163	143	-12.3

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu

* Çalışma gücü olan, çalışmak isteyen, Kurum'a başvurduğunda asgari ücret düzeyinde gelir getirici işi olmayan, Kurum tarafından henüz kendisine iş bulunamayan faal nüfus içindeki kişilerdir. Kurum kayıtlarında iş bekleyenlerden yalnız belli bir iş yerinde çalışmak isteyen, öteki iş yerlerinde sağlanabilecek iş olanaklarını yğlemeyen, halen bir işi varken daha elverişlisine geçmeyi isteyenler ile emeklilerden iş arayanlar ay sonlarında bekleme listelerinden çıkarılarak geri kalanlar kayıtlı işsiz sayılmaktadır.

DİE'nin Ekim 1988 yılı esas alınarak yaptığı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına göre, çalışan nüfusun en büyük kesimi tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık kesiminde istihdam edilmektedir. İkinci sırayı imalat sanayi ve üçüncü sırayı toplum hizmetleri sosyal ve kişisel hizmetler almaktadır. En az istihdam elektrik, gaz ve su sektöründe görülmektedir.

İKTİSADİ FALİYET KOLUNA GÖRE ÇALIŞANLAR

	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	9,329,181	4,631,528	4,697,653
Madencilik ve taş ocaklığı	214,187	208,248	5,939
İmalat sanayii	2,583,225	2,136,790	446,435
Elektrik, gaz ve su	27,511	24,409	3,120
İnşaat ve bayındırlık işleri	1,014,781	1,000,152	14,629
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	2,052,529	1,909,727	142,802
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	769,387	728,735	40,652
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler	422,446	320,686	101,760
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	2,494,749	2,041,399	453,350

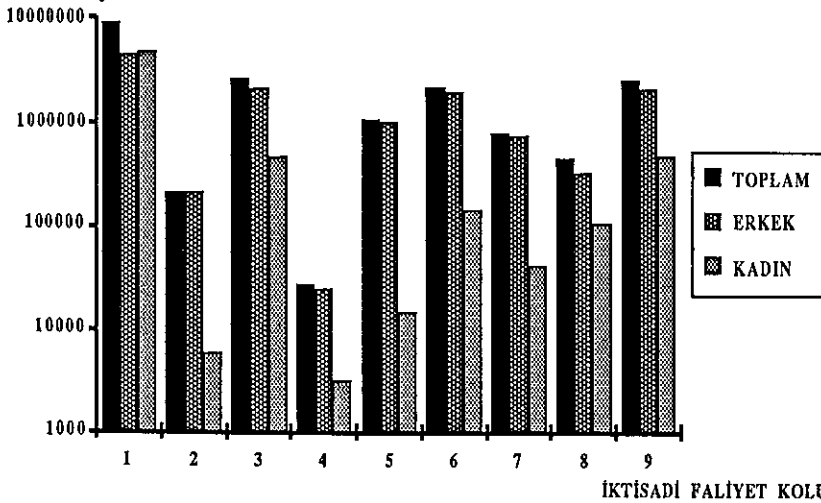
YAŞ GRUBUNA GÖRE İŞSİZLİK

İŞSİZLER	Toplam	(%) Pay	Erkek	(%) Pay	Kadın	(%) Pay
12-14	127,371	7.45	92,608	8.56	34,763	5.54
15-19	503,424	29.46	318,207	29.42	185,217	29.53
20-24	452,541	26.48	268,752	24.85	183,789	29.30
25-34	312,056	18.26	172,486	15.95	139,570	22.25
35-54	239,709	14.03	162,547	15.03	77,162	12.30
55+	73,636	4.31	66,887	6.18	6,749	1.08
TOPLAM	1,708,737	100.00	1,081,487	100.00	627,250	100.00

İKTİSADİ FALİYET KOLUNA GÖRE ÇALIŞANLAR

(Logaritmik ölçek)

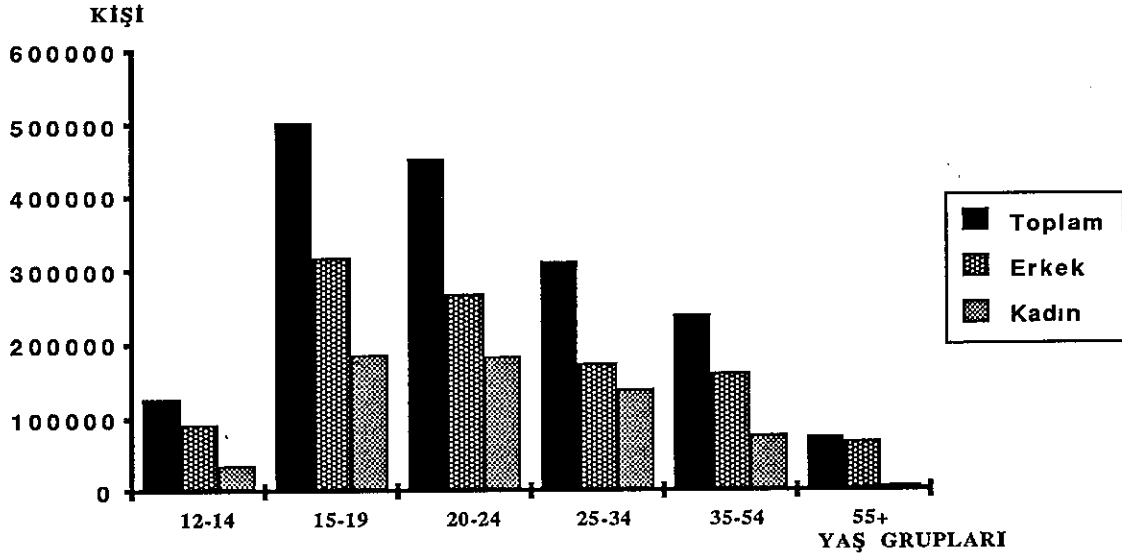
KİŞİ

1. Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık
2. Madencilik ve taş ocaklığı
3. İmalat sanayi
4. Elektrik, gaz ve su
5. İnşaat ve bayındırlık işleri
6. Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller
7. Ulaştırma, haberleşme ve depolama
8. Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler
9. Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler

Toplam işsizlerin yüzde 29.5'inin 15-19 yaş grubundaki kişiler oluşturmaktadır. Bu durum istihdam sorunu olmaktan ziyade bir eğitim sorunu sayılmalıdır. Toplam işsiz nüfusun en az oranda olduğu yaş kesimi ise yüzde 1.08 ile 55 yaş ve yukarısidir.

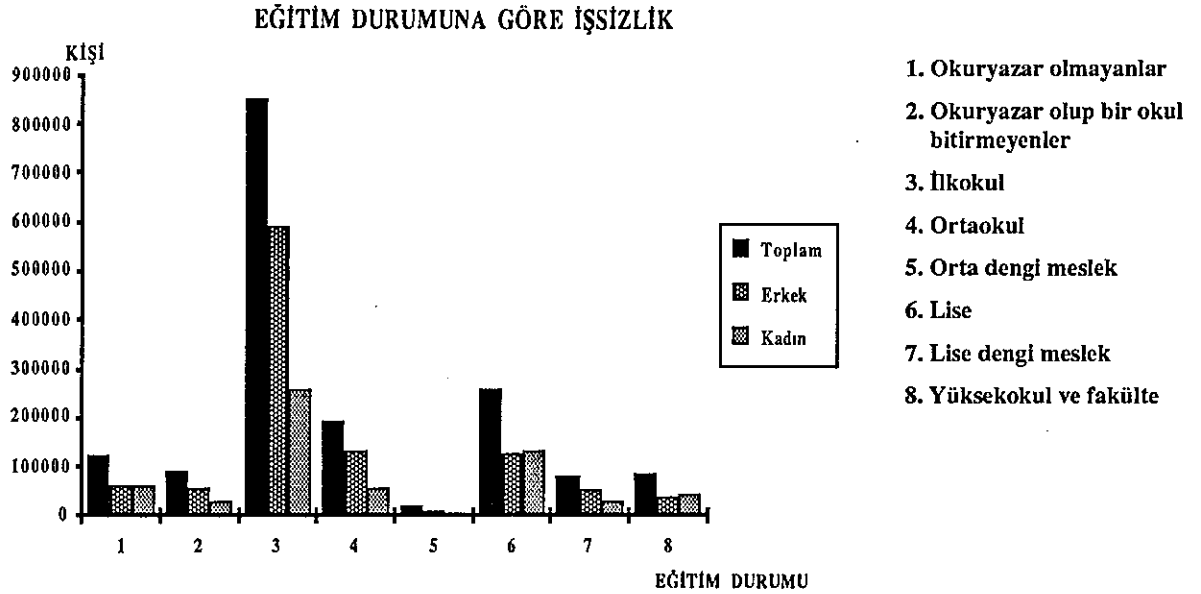
YAŞ GRUBUNA GÖRE İŞSİZLİK

EĞİTİM DURUMUNA GÖRE İŞSİZLİK

	Toplam	(%) Pay	Erkek	(%) Pay	Kadın	(%) Pay
Okuryazar olmayanlar	123,624	7.23	62,747	5.80	60,857	9.70
Okuryazar olup bir okul bitirmeyenler	91,912	5.38	59,766	5.53	32,146	5.13
İlkokul	852,611	49.90	592,420	54.78	260,191	41.48
Ortaokul	194,197	11.36	133,967	12.39	60,230	9.60
Orta dengi meslek	19,050	1.11	13,002	1.20	6,048	0.96
Lise	259,056	15.16	126,854	11.73	132,202	21.08
Lise dengi meslek	82,435	4.82	51,619	4.77	30,816	4.91
Yüksekokul ve fakülte	85,852	5.02	41,112	3.80	44,740	7.13
TOPLAM	1,708,737	100.00	1,081,487	100.00	627,230	100.00

Yaş grubunun yanısıra eğitim durumu gözönünde bulundurulduğunda; toplam işsizlerimizin yüzde 49.9'unu ilkokul mezunu, yüzde 15.2'sini lise mezunu işsizlerin oluşturduğu görülmektedir. İşsiz nüfusun içinde okuryazar olupda bir okul bitirmeyenlerin yüzdesi ile bir yüksekokul ve fakülte bitirmiş olanların yüzdesi hemen hemen eşit durumdadır. İşsiz nüfusun yüzde 4.82'si de lise dengi bir meslek lisesi bitirmiş kişilerden oluşmaktadır.

BÖLÜM II

PARASAL GELİŞMELER

1. Para Politikası

Son yıllarda ekonomide parasal kontrolü ticari banka kesimince kullanılabilir Türk Lirası rezervlerini kontrol yoluyla gerçekleştirmeyi amaçlayan Merkez Bankası, 1990 yılı başından bu yana farklı bir "parasal büyüklük" izlemeye başlamıştır. Ekonomideki toplam likiditenin daha yaklaşık (uygun) bir göstergesi olarak kabul edilen ve "Merkez Bankası Parası" olarak adlandırılan bu yeni parasal büyüklüğün, cari para politikasının toplam likidite üzerindeki etkilerini izlemek ve MB'nin likidite yaratma kabiliyetini ölçmek açısından, "tedavüle çıkan banknot miktarı"na mukayese ile daha uygun bir ölçü olduğu öne sürülmektedir. MB Parası; tedavüle çıkan banknot miktarı, Merkez Bankası'nın (açık piyasa işlemlerinden doğan yükümlülükler dahil) ticari bankacılık kesimine olan toplam yükümlülükleri ve kamu mevduatları (kamu kesiminin henüz kullanılmamış kredi limitleri dahil) toplamı şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile, MB Parası Merkez Bankası'nın Merkez Bankası dışı kesime olan toplam Türk Lirası yükümlülüklerini yansıtmaktadır.

BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER

	Ekim 90* (Milyar TL)	Yüzde Değişim Ocak-Ekim	
		1989	1990
Parasal Taban	23,287	77.9	41.7
Para Arzı (M1)	26,614	80.6	31.5
Para Arzı (M2)	64,588	80.6	31.7
Merkez Bankası Kredileri	8,255	30.3	23.2
Kamu	4,075	22.9	48.4
Özel	4,180	42.2	48.6
Mevduat Bankası Kredileri	45,023	63.9	48.1
Yatırım Bankası Kredileri	4,887	46.7	26.9
Toplam Kredi Stoku	55,275	56.7	44.9
Toplam Konsolide Mevduat	55,634	32.5	26.7
Vadeli Mevduat	40,270	58.7	31.0
Vadesiz Mevduat	14,753	-0.03	10.8
Toptan Eşya Fiyat Endeksi**	-	69.7	50.2
Tüketici Fiyat Endeksi**	-	69.4	61.3

*12 Ekim itibarıyla on aylık

** 11 aylık

Kaynak: Anka, TÜSİAD

Orta-vadeli bir perspektif içinde kaleme alınan 1990 yılı parasal programı esas itibarıyla:

- (1) Merkez Bankası bilançosundaki toplam iç yükümlülükleri kontrol etmeyi ve yükümlülüklerin miktarını azaltmayı,
- (2) Net iç varlıkların kontrolü yoluyla "Merkez Bankası Parası"ndaki artışın kaynağını net dış varlıklar ile sınırlandırmayı öngörmüştür.

Net iç varlıklardaki artışın büyük ölçüde Merkez Bankası iç kredilerindeki genişlemeden kaynaklanması, net iç varlıkların kontrolünde tabiatıyla kamu ve özel kesime açılan Merkez Bankası kredilerinin sınırlandırılmasını gerektirmiştir.

MERKEZ BANKASI İÇ KREDİ GENİŞLEMESİ
REZERV PARA
(Milyar TL)

	1988	1989	1990*
Merkez Bankası Kredileri (Kamu+Özel)	5,142.3	6,699.0	8,255.0
Rezerv Para	9,237.3	16,436.0	23,287.0
Merkez Bank. Kredileri/Rezerv Para	55.7	40.8	35.5

* 12 Ekim itibarıyla

Kaynak: Anka

1990 yılının ilk 10 ayına ilişkin Merkez Bankası rakamları, ulaşılan parasal büyüklüklerin, parasal program hedeflerine uygun bir seyir izlediğine işaret etmektedir. Şöyle ki; 55-60 trilyon TL olarak öngörülen Merkez Bankası bilanço büyüklüğü yılbaşından bu yana yaklaşık yüzde 20.0 artış ile 58.7 trilyon TL ile sınırlı kalmıştır. Merkez Bankası bilanço büyüklüğündeki yüzde 20.0'lik artış kamu kesimine açılan nakdi kredilerdeki yüzde 10.9'luk daralmaya karşın, bankalara açılan nakdi kredilerdeki yüzde 65.0 oranındaki genişleme, dış varlıklardaki yüzde 38.0 ve değerlendirme hesabındaki yüzde 29.0'luk artıştan kaynaklanmıştır.

Benzer şekilde; Merkez Bankası Parası'ndaki genişlemenin de belirlenen hedeflerin altında kaldığı gözlenmiştir. Merkez Bankası Parası, Ekim 1990 sonu itibarıyla, yaklaşık yüzde 28.0'lik bir artışla (belirlenen hedef yüzde 35.0-48.0) 23.6 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

PARA STOKUNUN BELİRLENMESİ

(Milyar TL)

	1989	12 Ekim 90	% Değişim
Emisyon	8,365	14,771	76.6
(-) Banka Kasaları	1,472	2,953	100.6
Tedavüldeki Para	6,893	11,818	71.5
(+) Vadesiz Ticari Mevduat	7,807	8,060	3.2
(+) Vadesiz Tasarruf Mevduatı	5,511	6,693	21.5
(+) Merkez Bankası'ndaki Mevduat	25	43	72.0
M1 Para Arzı (Dar Tanım)	20,236	26,614	31.5
(+) Vadeli Tasarruf Mevduatı	25,192	33,050	31.2
(+) Vadeli Ticari Mevduat	1,649	2,628	59.4
(+) Mevduat Sertifikaları	1,954	2,296	17.5
M2 Para Arzı	49,031	64,588	31.7
(+) Kamu Mevduatı	1,776	2,907	63.7
M3 Para Arzı	50,807	67,495	32.9

Kaynak: Anka, TÜSİAD

Merkez Bankası rakamlarındaki bu gelişmelere paralel olarak; emisyon hacmi, rezerv para ve muhtelif tanımlı para arzları gibi parasal büyüklükler yılın ilk on aylık döneminde, geçen yılın aynı dönemine kıyasla daha kontrollü ve yavaş bir genişleme kaydetmiştir. Bunun sonucu emisyon hacmi yılın ilk on ayında yaklaşık yüzde 76.5 (geçen yıl yüzde 96.5); rezerv para yüzde 42.0 (geçen yıl yüzde 70.0); M2 para arzı ise yaklaşık yüzde 32.0'lik (geçen yıl yüzde 48.0) bir artış göstermiştir. Son birkaç yılda olduğu gibi, 1990 yılında da Merkez Bankası bilançosundaki net iç varlıkların rezerv para üzerindeki etkisi nisbeten sınırlı kalmış, rezerv paradaki artış büyük ölçüde net dış varlıklardaki artıştan kaynaklanmıştır. Son bir kaç yıldır Türkiye'nin net döviz rezervlerinde gözlenen önemli artışların, parasal kontrolü zorlaştıran temel faktörler arasında yer aldığı görülmektedir. Nitekim; Türkiye'de rezerv para ve emisyon arasındaki ilişkiyi araştıran bazı çalışmalar, özellikle son 2-3 yıldır döviz rezervlerinde gözlenen artışın, Merkez Bankası bilançosunda net dış varlıkları arttırmak suretiyle emisyon artışına yol açtığı ve enflasyonu körüklediği sonucuna varmaktadır.

"Fiyat istikrarı", "Tam İstihdam", "Ödemeler Dengesinin Sağlanması", vb. makroekonomik politika hedefleri geleneksel yaklaşım çerçevesinde, Merkez Bankası'nca yürütülen para politikasının amaçları içerisinde yer almaktadır. Diğer bir ifade ile, para politikası bu hedefleri ve ekonomideki bazı önemli nisbi fiyatlar (döviz kuru, faiz oranı vb.) arasındaki dengeleri gözetir tarzda formüle edilip uygulanmalıdır. Buna karşın; son zamanlarda TC Merkez Bankası'nın - sorumluluk alanını ekoniminin diğer alanlarından soyutlanmış bir tarzda- Türk Lirası'nın iç ve dış değerini belirleme ve koruma ile sınırlandırma eğilimi içinde olduğu gözlenmektedir.

Hedeflenen parasal büyüklüklerin tutturulması, Türk Lirası'nın dış değerinin korunması vb. hususlar söz konusu olduğunda, 1990 yılında Merkez Bankası'nca uygulanan para politikasını bir

ölçüde başarılı olduğu görülmektedir. Ancak bu, cari para politikası ve sonuçlarını, ekonominin diğer değişkenlerinden soyutlayarak varılabilecek bir sonuçtur.

Son yıllarda Türkiye'nin net döviz rezervlerindeki önemli artışlar, parasal otoriteleri: (a) TL'nin dış piyasalardaki değerinin artmasına -ya da değer kaybının yavaşlamasına- izin verme ya da (b) Merkez Bankası- dışı kesimden döviz satın almak suretiyle yurtiçi para stokunun genişlemesine neden olma gibi zor bir tercihle karşı karşıya bırakmıştır. Doğallıkla; TL'nin aşırı değerlenmesi, ihracatın büyük ölçüde "reel efektif devaluasyon"a dayalı olarak arttırılmaya çalışıldığı bir ortamda dış ticaret dengesini olumsuz yönde etkileyecektir. Diğer yandan, Merkez Bankası-dışı kesimden döviz satın almak- emisyon artışı yoluyla- parasal kontrolü zorlaştıracak, enflasyonun esas itibarıyla parasal genişlemenin kontrolü yoluyla aşağıya çekilmeye çalışıldığı bir ortamda, enflasyonla mücadele daha da güçleşecektir.

Döviz rezervlerindeki önemli artışlara paralel olarak, Türk Lirası'nın dış değer kaybı son 2 yıldır belirgin bir yavaşlama eğilimi içine girmiştir. [Nitekim TL'nin ABD Doları'na karşı değer kaybı 1988'de yaklaşık yüzde 74.0 iken, 1989'da yüzde 25.0, 1990'ın ilk 11 ayında ise yüzde 25.0 ile sınırlı kalmıştır.] Bunun temel nedeni Merkez Bankası'nın, iç fiyat istikrarına yönelik olarak, döviz kuru ve yurtiçi enflasyon arasındaki kısır döngüyü kırmak amacına yönelik olarak döviz birikimini kullanma çabasıdır. Ancak, bu tür bir kur politikası, Türk Lirası faiz oranlarının (yüksek enflasyon

PARA ARZI (M2) BİLEŞENLERİ*

	1988	1989	1990**
Birincil Para (Tedavüldeki Para)	13.2	13.5	17.7
İkincil Para	86.8	86.5	82.3
(Vadesiz Mevduat)	33.5	26.1	22.1
(Vadeli Mevduat)	53.2	60.3	60.2
M2 Para Arzı	100.0	100.0	100.0

* M2'nin yüzdesi olarak

**12 Ekim itibarıyla

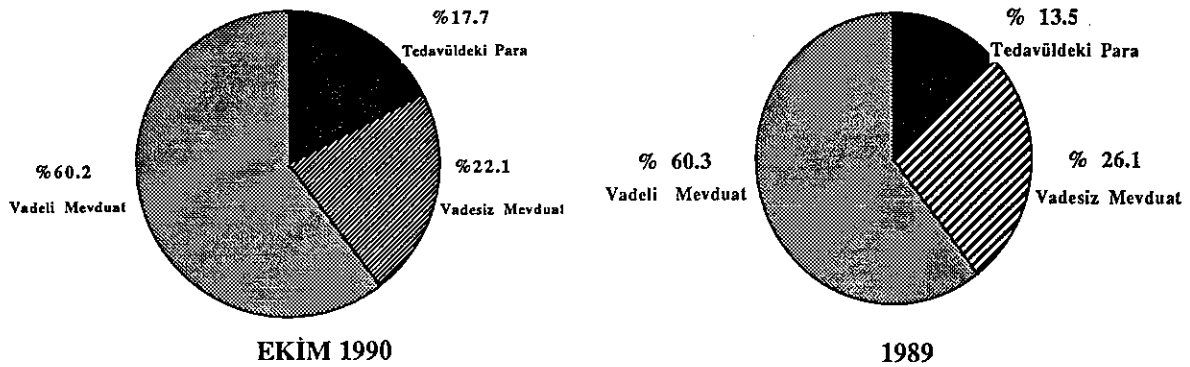
Kaynak: TÜSİAD

ve aşırı boyuttaki kamu borçlanmalarına bağlı olarak) çok yüksek düzeylerde olması nedeniyle, büyük çaplı bir yurtiçi-yurtdışı faiz farkı yaratmıştır. Diğer bir ifade ile, yurtiçi (TL) faiz oranları, "beklenen TL devaluasyonu"na göre düzeltilmiş yurtdışı (döviz) faiz oranlarının çok üzerinde kalmıştır.

Bu durum, doğallıkla, firmalar kesiminde yüksek maliyetli TL kredileri yerine -dolaysız ya da bankalar kanalıyla- yurtdışında dövizli borçlanmayı tercih eğilimi yaratmış, kısa vadeli ticari borçlanmalar yoluyla net sermaye (döviz) girişleri gerçekleşmiştir. Kısa vadeli net sermaye girişlerinin diğer bir kaynağı da yurtdışından Türk Lirası cinsinden yatırım araçlarına (örneğin vadeli banka mevduatları) yapılan portföy yatırımlarıdır. Kısacası, cari döviz kuru politikası, bir döviz kuru- faiz makası yaratarak kısa vadeli sermaye akımı yoluyla "sun'i bir döviz bolluğuna" yol açmıştır. Döviz arzı fazlası, bir yönüyle, takip edilen kur politikasının "isabetliliği"ni doğrular

niteliktedir, ancak aynı zamanda, rekor düzeyde bir artış ile (Eylül 1990 sonu itibarıyla) 6.5 milyar ABD Doları'na ulaşan dış ticaret açığı da "isabetli" bir kur politikasının açıklaması gereken önemli bir çelişkidir.

PARA ARZI M2 BİLEŞENLERİ

Türk ekonomisinde yüksek faiz ve yüksek enflasyonun temel nedeni yüksek ve artan boyuttaki kamu açıkları ve bu açıkların sonucu ortaya çıkan finansman yüküdür. Maliye politikalarının (bu açıkları daha da arttırıcı) *genişleyici*, buna karşın para politikalarının daha ziyade *daraltıcı* bir hedef gözettiği bir ortamda, cari para politikasının kendi içinde son derece tutarlı başarısı aynı zamanda önemli çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Kamu finansman politikasıyla bütünleşemeyen bir para politikası, özellikle, ekonominin üç önemli fiyatı -enflasyon, döviz kuru ve faiz oranı- arasında önemli bir dengesizlik yaratmıştır.

Tüm bu gözlemler Türk ekonomisinde geçmişte olduğu gibi bugün de, bütçe (fiskal) gelişmelerden bağımsız para politikaları izlemenin imkansızlığına işaret etmektedir. Fiskal gelişmelerden tümüyle bağımsız bir şekilde formüle edilen para politikalarının başarısı ve geçerliliği -hedefleri ve sonuçları itibarıyla kendi içinde ne kadar tutarlı olursa olsun- sonuçta yine fiskal gelişmelerce belirlenecektir.

2. Emisyon, Rezerv Para ve Para Arzının Belirlenmesi

Döviz rezervlerindeki artışa karşılık Merkez Bankası'nın 1990 yılında, "TL'nin dış değeri" ile "yurtiçi parasal genişleme" arasında bir orta yol izlemeye çalıştığı gözlenmiştir.

Parasal programın öngörülerine paralel olarak, nominal parasal genişleme hızında geçen yıla oranla 1990 yılında nisbi bir yavaşlama kaydedilmiştir. Tedavüle çıkan banknot miktarı (emisyon) 1990 yılının ilk on ayında yaklaşık yüzde 76.0 artışla geçen yıl ki artış hızının (yüzde 96.5) altında

kalmıştır. Rezerv paradaki artış hızı da geçen yılın aynı döneminde yüzde 70.0'den bu yılda yüzde 42.0'ye gerilemiştir. Özellikle Merkez Bankası kamu kredilerindeki belirgin yavaşlama sonucu (1990 yılının ilk 10 aylık döneminde sadece yüzde 4.8'lik bir artış) Merkez Bankası iç kredi genişlemesinin rezerv para içindeki payı son yıllardaki tutarlı azalış eğilimini sürdürmüş, bu pay 1989 sonunda yüzde 40.8'den 1990 yılının ilk on ayı sonunda yüzde 35.5'a gerilemiştir.

PARA ÇARPANI
(PARA ARZI/PARASAL TABAN)

	1988	1989	1990*
M1 Para arzı/Parasal Taban	1.21	1.23	1.14
M2 Para arzı/Parasal Taban	2.94	2.98	2.77
M3 Para arzı/Parasal Taban	3.13	3.09	2.90

* 12 Ekim itibariyle

Kaynak: TÜSİAD

"Muamele Saiki ile Para Talebi"nin yaklaşık bir ölçüsü sayılabilecek dar tanım para arzı (M1), vadesiz mevduattaki yavaşlamanın da etkisiyle, 1990'ın ilk on aylık döneminde yaklaşık yüzde 32.0'lik bir nominal genişleme göstermiştir. Toptan Eşya Fiyat Endeksi'nin aynı dönemde yüzde 40.0 civarında arttığı ve reel milli gelir artışının da yıl için yaklaşık yüzde 9.0-10.0 civarında gerçekleşeceği hesaba katılırsa, 1990 yılında ekonominin daha sıkı bir parasal ortam yaşadığı sonucuna varılabilir. (Nitekim Interbank para piyasasında geçerli faiz oranlarının tedricen yüzde 60.0'lara tırmanması belirli bir parasal sıkılığın işaretidir).

Nominal milli gelir düzeyindeki değişimleri genellikle daha iyi açıkladığı düşünülen M2 geniş tanımlı para arzı da, vadeli mevduat kategorilerindeki yavaşlama nedeniyle, yaklaşık yüzde 32.0 düzeyinde artarken, reel anlamda daralma göstermiştir.

3. MEVDUAT GELİŞMELERİ

1990 yılının ilk on ayına ait gelişmeler, tüm mevduat türlerinde belirgin bir yavaşlama eğilimine işaret etmektedir. Geçen yılın aynı döneminde yüzde 37.0'lik bir artış gösteren toplam konsolide mevduat (bankalararası mevduat hariç) 1990 yılında yüzde 27.0 artışla 55.6 trilyon TL'ye yükselmiştir (mevduat sertifikaları hariç). Vadeli tasarruf mevduatı yüzde 31.0 artış ile geçen yıla oranla yavaşlama göstermiştir (1989'da yüzde 54.0). Benzer bir yavaşlama eğilimi vadesiz mevduat için de sözkonusudur.

MEVDUAT GELİŞMELERİ

	(Milyar TL)		% Değişim	
	1989	1990*	1989	1990*
Vadesiz Mevduat	13,318	14,753	75.3	62.2
Vadesiz Tasarruf	5,511	6,693	18.9	61.2
Vadesiz Ticari	7,807	8,060	53.7	63.0
Vadeli Mevduat	30,749	40,270	92.8	68.2
Vadeli Tasarruf	27,146	35,346	83.2	57.1
Vadeli Ticari	1,649	2,628	45.8	81.5
Mevduat Sertifikası	1,954	2,296	57.1	39.5
Diğer Mevduat	1,776	2,907	-1.5	78.6
Toplam Konsolide Mevduat	43,889	55,634	73.1	60.4

* 12 Ekim itibarıyla 12 Aylık
Kaynak: Anka

Nominal mevduat faiz oranlarında 1989 yılının ilk çeyreğinde başlayan gerileme eğilimi 1990 yılının önemli bir bölümünde (bir yıl vadeli mevduat için) ortalama yüzde 55.0 düzeyinde (net faiz oranı yüzde 49.2) istikrar bulmuştur. Faiz oranları Kasım ayında yeniden yükselme eğilimine girmiş, bazı mevduat bankaları bir yıl vadeli mevduata yüzde 60.0-61.0 düzeyinde faiz ödemeye başlamışlardır.

Banka mevduat artışında 1990 yılında gözlenen nisbi yavaşlama, parasal genişleme hızında gözlenen nisbi yavaşlama yanında, esas itibarıyla Borsa'dan kaynaklanan rekabet ile açıklanabilir. 1990 yılında canlı bir dönem yaşayan hisse senetleri piyasası yatırımcıları son derece cazip getiriler sağlamış, önemli miktardaki tasarruf fonları banka ya da döviz piyasaları yerine borsa da değerlendirilmiştir.

MEVDUATIN YAPISI*

	1990**	1989
Vadesiz Mevduat	26.5	30.4
Vadeli Mevduat	68.3	65.5
Diğer Mevduat	5.2	4.1
Toplam Mevduat	100.0	100.0

* Toplam Konsolide Mevduatın Yüzdesi Olarak.

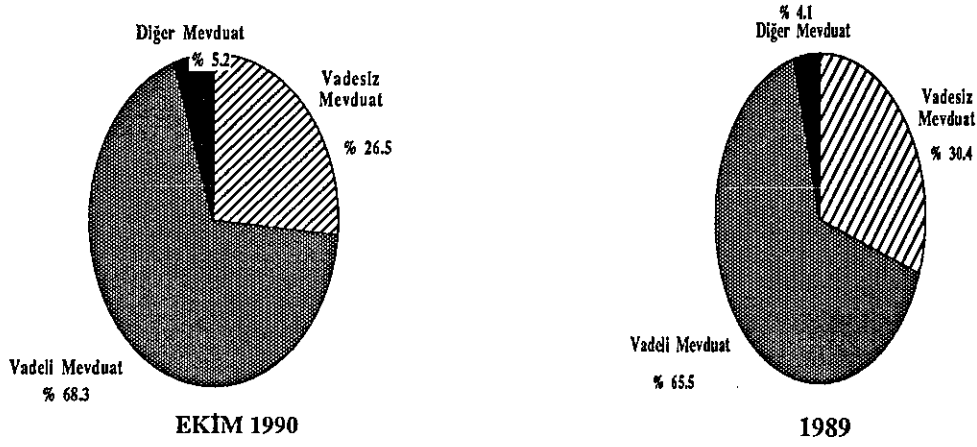
** 12 Ekim itibarıyla

Kaynak: TÜSİAD

1990 yılında kamu bankalarının toplam mevduattan aldıkları pay yüzde 55.0'e yükselirken, özel mevduat bankalarının payı yüzde 44.0'e gerilemiştir. Genellikle mevduat toplamaktan ziyade Interbank para piyasasından ve dış piyasalardan fon temin etmeyi tercih eden yabancı mevduat bankalarının payı ise yüzde 1.0 civarında kalmıştır.

Mali sistemimizde son 6 yıldır faaliyet gösteren "özel finans kurumları"nın kar/zarar'a katılma hesapları yoluyla topladıkları (vadeli) fonlar 1 trilyon TL'ye ulaşmıştır; bu kurumların mevduat pazarından aldıkları pay halen yüzde 2.0 düzeyinde bulunmaktadır.

MEVDUATIN YAPISI

4) Kredi Gelişmeleri

Toplam Kredi Stoku

Merkez Bankası Doğrudan Kredileri, Mevduat Banka Kredileri ve Kalkınma/Yatırım Banka Kredileri toplamından oluşan toplam kredi stoku 1990 yılının ilk 10 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla daha hızlı bir genişleme göstermiştir. Toplam nominal kredi stoku yüzde 44.9'luk artış ile 55.2 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Merkez Bankası Kredileri

Merkez Bankası'nın nisbeten muhafazakar bir kredi politikası izlediği ve kamu kesimine açtığı kredileri daralttığı gözlenmektedir (dolaylı ve dolaysız). Toplam Merkez Bankası kredileri yılın ilk 10 aylık döneminde sadece yüzde 15.0'lik bir artış gösterdiği gözlenmiştir. Merkez Bankası'nın kamu kesimine açtığı krediler yılbaşından bu yana yaklaşık yüzde 10.0'luk bir daralma

TOPLAM KREDİ STOKU

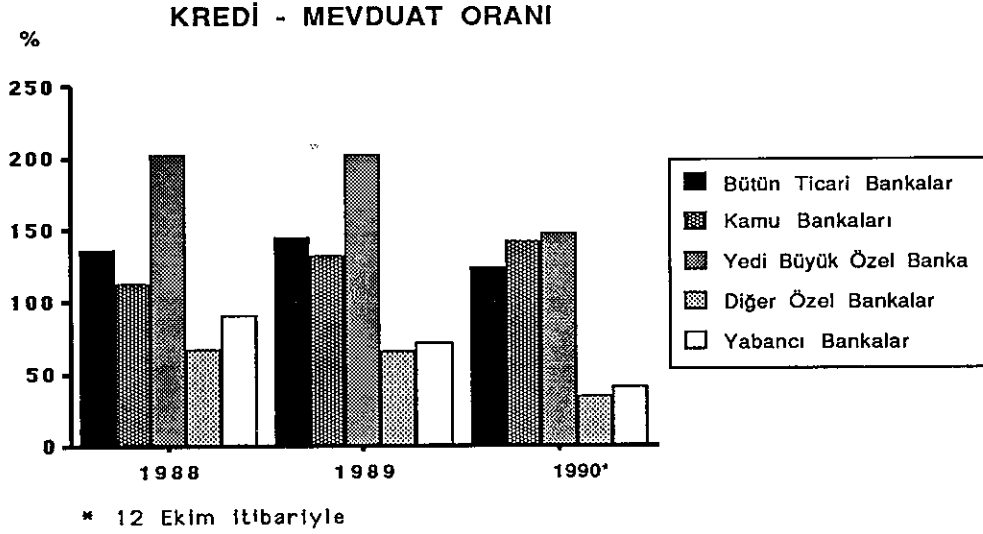
	(Milyar TL)		Değişim (%)	
	1989	1990*	1989	1990*
Banka Kredileri	34,256	49,910	61.8	45.7
Mevduat Banka Kredileri	30,404	45,023	63.9	48.1
Kalkınma ve Yatırım Bankası Kredileri	3,852	4,887	46.7	26.9
Merkez Bankası Doğrudan Kredileri	3,887	5,365	22.9	38.0
Toplam Kredi Stoku	38,143	55,275	56.7	44.9

*12 Ekim itibarıyla

Kaynak: Anka

göstermiştir. Bu daralmanda Hazine avanslarındaki yüzde 36.0'lık artışa karşın KİT (ticari) ve İDT'lere açılan kredilerin tümüyle sıfırlanması etkin olmuştur.

Merkez Bankası'nın özel kesime hemen tümüyle bankalar vasıtasıyla kullandırdığı kredilerde belirgin bir artış gözlenmektedir. Nitekim, Merkez Bankası toplam kredilerinde 1990 yılında gözlenen sınırlı genişleme tümüyle özel kesime açılan kredilerden kaynaklanmıştır. Özel kesime açılan krediler yılın ilk 10 ayında yüzde 49.0 artış ile 4.2 trilyon TL'ye yükselmiştir. Özel kesim kredilerindeki artış ve kamu kesimi kredilerindeki azalma sonucu, özel-kamu kredilerindeki azalma sonucu, özel-kamu kredilendirme dengesi özel kesim lehine değişmeye devam etmiştir. Bunun sonucu kamu kesimine açılan kredilerin toplam Merkez Bankası kredileri içindeki payı 1989 sonunda yüzde 58.0'den 1990 Kasım ayında yüzde 46.0'ya gerilemiştir.

MERKEZ BANKASI TOPLAM İÇ KREDİLERİ
(Milyar TL)

	1989	1990*	% Değişim
Kamu Kesimine Açılan Krediler	3,952	3,586	-10.0
Hazine Avansı	2,630	3,586	36.0
KİT (Ticari) ve İDT	1,322	-	-
Özel Kesime Açılan Krediler	2,812	4,202	49.0
Bankalar	1,871	4,189	124.0
Tarım	920	-	-
Diğer	21	13	-38.0
Toplam İç Krediler	6,764	7,788	15.0

* 19 Ekim itibarıyla

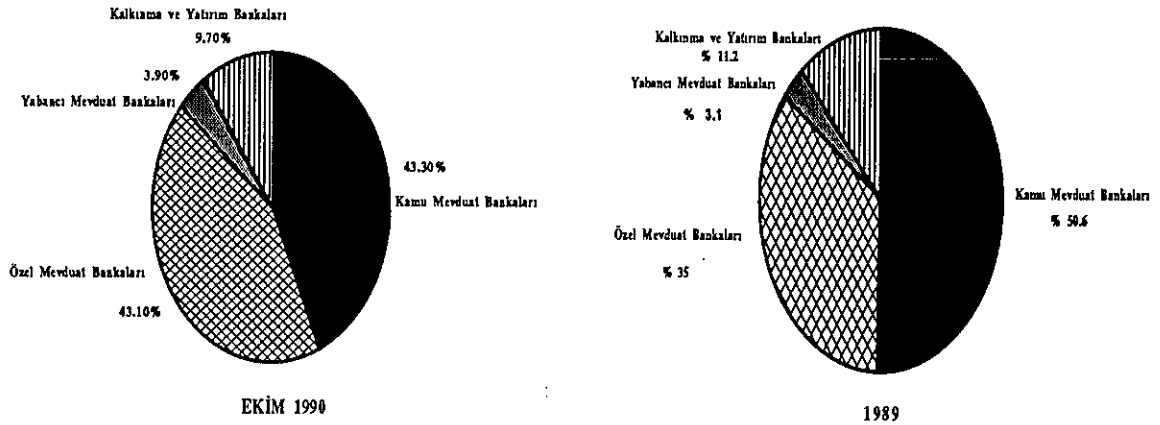
Kaynak: ANKA

Mevduat Banka Kredileri

1990 yılında mevduattaki nisbi yavaşlamaya karşın mevduat banka kredilerindeki hızlanma gözlenmiştir.

Geçen yılın ilk on aylık döneminde yüzde 36.0 artan mevduat banka kredileri 1990'un aynı döneminde yüzde 48.0 artış göstermiştir. Bu artış büyük ölçüde özel mevduat banka kredilerindeki genişlemeden kaynaklanmıştır. Yaklaşık 15 trilyonluk kredi artışının yüzde 29.0'u kamu bankaları, yüzde 65.0'i özel mevduat bankaları, yüzde 6.0'sı da yabancı mevduat bankalarından kaynaklanmıştır.

BANKA KREDİLERİNİN DAĞILIMI

BANKA KREDİLERİNİN DAĞILIMI*

	1988	1989	1990**
Mevduat Bankaları	90.2	88.8	90.2
Kamu Mevduat Bankaları	52.3	50.6	43.3
Özel Mevduat Bankaları	35.9	35	43.1
(İlk Yedi Özel Banka)	31.2	26.1	29.9
Yabancı Mevduat Bankaları	2.0	3.1	3.9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9.8	11.2	9.8
Toplam Banka Kredileri	100.0	100.0	100.0

* Toplam Banka Kredilerinin Yüzdesi Olarak
(MB Doğrudan Kredileri Hariç)

**12 Ekim İtibarıyla.

Kaynak: Anka, TÜSİAD

Kredilerdeki hızlanma sonucu, mevduat bankalarının mevduatı krediye dönüştürme hızı 1989 sonunda yüzde 69.0'dan 1990'da yüzde 80.0'e yükselmiştir.

Türk Lirası kredilerin yüksek maliyeti ve Türk Lirasının nisbeten yavaş dış değer kaybı, TL ve döviz kredileri arasında önemli maliyet farklılıkları yaratmış, döviz kredisi kullanımı daha cazip hale gelmiştir. Döviz kredilerinin maliyeti (TL cinsinden) yüzde 45.0'ler, TL kredilerin maliyeti ise yüzde 75.0-80.0'ler düzeyinde oluşmuştur.

MEVDUAT/KREDİ ORANI

	1988	1989	1990*
Bütün Ticari Bankalar	136.7	144.4	123.6
Kamu Bankaları	112.4	132.5	141.8
Yedi Büyük Özel Banka	202.0	202.9	146.7
Diğer Özel Bankalar	67.0	66.3	34.9
Yabancı Bankalar	90.4	71.6	41.2

* 12 Ekim itibarıyla

Kaynak:Anka

Mevduat bankaları azalan TL kredi talebi karşısında, TL fonlarını kısmen tüketici kredileri yoluyla değerlendirme yoluna gitmişler, tüketici kredilerinde önemli artışlar görülmüştür. Tüketici kredilerindeki genişleme toplam efektif talebi artırıcı bir etki yapmıştır.

Yatırım/Kalkınma Banka Kredileri

Bu tür kredilerde nisbi bir gerileme gözlenmiştir. Kalkınma ve Yatırım Banka Kredileri 1990 yılının ilk 10 ayında yüzde 27.0'lik artışla, toplam kredi stokundan yüzde 8.0-9.0 pay almıştır.

5. Faiz Oranları

Mevduat Faiz Oranları

1988 yılı Ekim ayında yüzde 85.0'lere kadar tırmanan nominal mevduat faiz oranları, 1989 yılında tedrici bir azalma eğilimine girmiş, 1990 yılında ise istikrarlı bir eğilim içinde olmuştur. Aşağıdaki tablo ağırlıklı ortalama cinsinden mevduat faiz oranlarının son iki yıldaki seyrini vermektedir.

MEVDUAT FAİZ ORANLARI*

1989	Ocak	77.05
	Şubat	74.52
	Mart	70.49
	Nisan	68.24
	Mayıs	64.47
	Haziran	63.42
	Temmuz	64.20
	Ağustos	64.47
	Eylül	63.38
	Ekim	61.51
	Kasım	60.21
	Aralık	58.83
1990	Ocak	57.12
	Şubat	56.67
	Mart	56.66
	Nisan	56.68
	Mayıs	56.69
	Haziran	56.83
	Temmuz	56.90
	Ağustos	56.89
	Eylül	56.94

* 1 yıl vadeli mevduata ödenen, bankalararası ağırlıklı ortalama
Kaynak: TC Merkez Bankası

1990 yılının büyük bölümünde yüzde 56.0 civarında oluşan mevduat faiz oranı (net faiz oranı yüzde 50.1), Kasım sonunda tekrar yükselme eğilimine girmiş, bazı bankaları yüzde 61.0 düzeyinde faiz teklif ettikleri gözlenmiştir.

Vadesiz mevduat faiz oranlarının ise yüzde 12.0 düzeyinde olduğu gözlenmiştir.

Faiz oranlarının, enflasyonist beklentileri etkilemede etkin bir araç olması mümkündür. Örneğin; eğer kısa vadeli mevduatlara daha yüksek, daha uzun vadeli mevduatlara daha düşük faiz ödenirse, bu (faiz oranlarının enflasyona bağlı olarak belirlendiği bir ortamda) enflasyonun gelecekte düşeceğine dair beklentiler yaratacaktır. Ancak, Türk banka sistemince vadeli mevduata ödenen faiz oranlarının vade yapısı incelendiğinde, muhtelif vadelere ödenen faiz oranlarının enflasyonist beklentileri azaltıcı değil arttırıcı bir nitelik arzettiği görülmektedir. Örneğin; kısa vadeli (3 ay) mevduata ödenen ortalama yüzde 47.0 faiz oranı (Eylül 1990) yıllık bileşik esasta yüzde 56.0'ya eşittir; aynı tarihte daha uzun vadeli mevduata (1 yıl vadeli) ödenen yıllık faiz oranı ise yüzde 57'dir. Diğer bir ifade ile, bir yıllık süre zarfında daha kısa vadeli mevduat faiz oranlarında önemli bir değişikliğin olmayacağı (ve enflasyonun gerilemeyeceği) beklentisi oluşmaktadır.

Kredi Faiz Oranları

1990 yılında banka kesiminde uygulanan kredi faiz oranları yüzde 60.0-75.0 düzeyinde oluşmuştur (kreditinin kullanıcıya nihai maliyeti ise yüzde 88.0-113.0).

TÜRK LİRASI VE DÖVİZ KREDİLERİNİN KIYASLAMALI MALİYETLERİ 1990 (1)

TÜRK LİRASI KREDİLER		DÖVİZ KREDİLERİ (ABD DOLARI BAZINDA)	
	Yüzde		Yüzde
Baz Faiz Oranı (2)	65.00	Libor Faizi (3)+Spread	10.0
Komisyon	2.00	Komisyon	2.0
	67.00	Kaynak Kullanımı Destek-	
Gider Vergisi (Baz Faiz ve Komisyon		leme Fonu (Flat) (4)	6.0
üzerinden %5)	3.35	Yıllık Nihai Maliyet	18.5
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu		(ABD Doları Cinsinden)	
(Baz Faiz Üzerinden %6)	3.90	Türk Lirasının ABD Doları	25.0
TOPLAM	74.25	Karşısındaki Değer Kaybı	
Yıllık Nihai Maliyet	97.58	(Yaklaşık)	
(Üçer Aylık Faiz Tahakkuku ile)		Yıllık Nihai Maliyet	48.0
		(Türk Lirası Cinsinden)	

- (1) Kısa vadeli ticari krediler için
- (2) Ortalama baz faiz
- (3) London Interbank Offered Rate
- (4) Kabul Kredili İşlemlerde Ekim 1989'da (Flat) %1'e indirildi.

1990 yılında TL kredilerinin yüksek maliyeti ve Türk Lirasının dış değer kaybındaki yavaşlama döviz kredilerini (dış borçlanmayı) yeniden cazip hale getirmiştir. Aşağıdaki tablo, TL ve döviz kredilerinin kullanıcıya yıllık nihai maliyetini vermektedir. Görüldüğü gibi, döviz kredilerinin maliyeti TL kredilerinin maliyetine oranla oldukça düşük bulunmaktadır.

1991 yılında mevduat faiz oranlarındaki artış eğilimine paralel olarak, kredi faiz oranlarında büyük artışlar beklenmektedir. Bu ise maliyet artışları yoluyla enflasyonu körükleyen bir etken olacaktır.

Interbank Para Piyasası Faiz Oranları

1990 yılında, Interbank para piyasasında oluşan faiz oranları büyük ölçüde, banka kesimindeki kısa vadeli likidite eğilimlerini yansıtmaya devam etmiştir. Mevduattaki yavaşlama ve kredi kullanımındaki hızlanma yanında takip edilen nisbeten sıkı para politikası, interbank para piyasasını faiz oranlarında artış biçiminde yansıtmıştır. Geçen yıl yüzde 30.0-35.0'ler düzeyine gerileyen bir günlük (overnight) faiz oranının Aralık 1990 başında yüzde 59.5-60.0'lara kadar yükseldiği gözlenmiştir.

Interbank faiz oranlarındaki yükselmenin daha ziyade (mevduat yerine) interbank para piyasasından kısa vadeli borçlanmalarla kredi açan bankaları etkilediği görülmektedir.

6) Fiyat Düzeyi ve Enflasyon

Gerek tüketici ve gerekse toptan eşya fiyat endeksleri, 1990 yılı cari enflasyon hızında bir önceki yıla oranla nisbi bir yavaşlama olduğuna işaret etmektedir. Genelde talep çekişli enflasyonun bir göstergesi olarak değerlendirilen tüketici fiyatlarındaki yıllık artış hızı Kasım 1989'da yüzde 69.4'den Kasım 1990'da yüzde 61.3'e, ilk onbir aylık fiyat artışları da 1989'da yüzde 63.0'den 1990'da yüzde 57.7'ye gerilemiştir. Daha ziyade maliyet enflasyonunu yansıtan toptan eşya fiyatlarındaki yıllık artış hızı ise Kasım 1989'da yüzde 69.7'den Kasım 1990'da yüzde 50.2'ye, ilk onbir aylık fiyat artışları da 1989'da 62.7'den yüzde 45.4'e gerilemiştir.

ENFLASYON GÖSTERGELERİ

		Kasım Sonu 12	Kasım Sonu 11
		Aylık % Değişim	Aylık % Değişim
Tüketici Fiyatları	1989	69.4	63.0
	1990	61.3	57.7
Toptan Eşya Fiyatları	1989	69.7	62.7
	1990	50.2	45.4

Kaynak: DİE

DİE TOPTAN EŞYA FİYATLARI ENDEKSİ

(1981=100)

1990 Kasım Ayı Değişim Oranları

Sektörler ve Alt Sektörler	1989-1990 Kasım Aylık % Değişim				1989 Kasım				1990 Kasım				1989/1990 Kasım Onkili aylık % Değişim				1990 Kasım İtibarıyla 11 Aylık % Değişim				12 aylık dönemler itibarıyla Ortalama Artış			
	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel			
GENEL	3.1	4.9	2.5	3.8	1.2	4.9	50.2	60.7	46.3	45.4	50.3	43.5	54.3	60.7	51.9									
Tarım (Genel)	4.1	-	4.1	7.1	-	7.1	46.5	-	46.5	44.6	-	44.6	73.1	-	73.1									
Tahıllar	3.2	-	3.2	7.1	-	7.1	34.1	-	34.1	31.1	-	31.1	55.3	-	55.3									
Baklagiller	1.9	-	1.9	0.2	-	0.2	19.9	-	19.9	16.0	-	16.0	73.9	-	73.9									
Diğer Tarla Ürünleri	10.6	-	10.6	-2.5	-	-2.5	32.9	-	32.9	28.0	-	28.0	86.4	-	86.4									
Sebze ve Meyvalar	1.5	-	1.5	9.0	-	9.0	54.3	-	54.3	50.6	-	50.6	81.3	-	81.3									
Canlı Hayvanlar	-6.5	-	-6.5	14.0	-	14.0	94.5	-	94.5	111.4	-	111.4	63.1	-	63.1									
Hayvansal ürünler	7.3	-	7.3	8.8	-	8.8	53.1	-	53.1	43.0	-	43.0	75.3	-	75.3									
Su ürünleri	18.7	-	18.7	11.7	-	11.7	36.0	-	36.0	71.7	-	71.7	80.7	-	80.7									
Madencilik (Genel)	10.0	11.3	5.6	4.5	3.9	5.8	51.7	41.1	88.1	49.6	39.4	84.3	48.9	47.6	52.8									
Kömür Madenleri	17.3	21.4	7.1	2.3	0.7	5.6	38.9	26.0	74.8	37.3	26.0	67.3	64.0	62.1	68.6									
Ham Petrol	6.4	9.0	5.7	8.9	14.2	7.1	139.2	166.4	131.0	130.0	143.5	126.2	59.3	69.3	56.3									
Metalik Madenler	3.3	1.5	5.7	1.1	0.7	1.8	15.6	16.4	14.6	15.5	16.2	14.6	29.0	31.0	26.7									
Metalik olmayan madenler ve taşocakları	2.5	2.3	3.0	3.3	3.2	3.5	33.6	26.8	47.5	33.1	26.3	46.8	33.0	25.7	48.7									
İmalat Sanayi (Genel)	2.9	5.8	1.8	3.0	0.9	3.9	50.8	64.5	45.7	45.4	52.9	42.5	48.4	61.4	43.9									
Gıda,İçki,Tütün	1.9	1.2	2.6	3.3	1.2	5.6	52.9	64.8	42.5	44.8	53.7	36.7	57.9	70.4	47.0									
Tekstil	3.1	0.4	3.8	3.3	4.8	3.0	40.9	29.8	43.5	38.3	29.4	40.3	53.3	46.3	54.9									
Orman ürünleri	-1.1	1.3	-3.1	6.2	1.3	10.3	63.7	55.2	71.1	55.9	53.5	57.8	58.3	60.1	56.8									
Kağıt ürünleri ve Basım	0.4	0.0	0.7	3.1	5.3	1.1	45.4	37.6	53.1	45.4	37.6	53.2	29.5	19.4	39.4									
Kimya/petrol Ürünleri	7.4	11.7	-1.3	1.5	0.3	5.0	72.3	80.2	54.5	57.0	59.3	51.4	60.0	71.6	37.8									
Taş ve Toprak	4.2	4.3	4.1	1.0	0.7	1.2	65.9	74.9	61.0	61.4	70.7	56.4	68.9	75.0	65.7									
Metal ana Sanayii	-1.1	-0.3	-2.2	0.1	-0.1	0.3	25.9	25.1	26.9	28.3	27.5	29.3	21.6	28.3	14.9									
Metal Eş. Mak.Taşı	2.9	3.3	2.8	3.9	0.3	4.8	43.5	56.6	40.7	40.8	54.6	37.9	41.8	52.0	39.6									
Diğer İmalat	1.1	-	1.1	5.4	-	5.4	97.0	-	97.0	96.7	-	96.7	62.6	-	62.6									
Enerji (Genel)	0.3	0.3	-	1.7	1.7	-	56.1	56.1	-	45.8	45.8	-	62.9	62.9	-									
Havagazı	0.0	0.0	-	0.1	0.1	-	36.1	36.1	-	22.9	22.9	-	18.0	18.0	-									
Su	1.9	1.9	-	0.5	0.5	-	136.2	136.2	-	136.2	136.2	-	122.0	122.0	-									
Elektrik	0.0	0.0	-	2.0	2.0	-	42.7	42.7	-	31.9	31.9	-	52.5	52.5	-									
	-1.8	-1.8	-	0.0	0.0	-	82.8	82.8	-	66.1	66.1	-	59.0	59.0	-									

1990 yılında gözlenen enflasyonun belli başlı özellikleri şöylece özetlenebilir:

- 1) Tüketici ve toptan eşya fiyatlarının yıl içindeki seyri incelendiğinde tüketici fiyatlarının toptan eşya fiyatlarına oranla daha hızlı arttığı gözlenmektedir. Nitekim yılın ilk onbir aylık döneminde tüketici fiyatları yüzde 57.7, toptan eşya fiyatları ise yüzde 45.4 artış göstermiştir. 1990 yılında takib edilen genişletici fiskal politikalar yanında önemli ölçüde banka tüketici kredileri ve leasing ile desteklenen toplam efektif talep artışı nihai (tüketici) fiyatlarını körüklerken, Türk Lirası'nın dış değer kaybındaki yavaşlama nedeniyle artan ucuz ithalat sonucu maliyet artışları nisbeten sınırlı kalmıştır. İzlenen kur politikası nihai mallar yanında ara malı, yarı mamul mallarında ithalatını cazip kılmış, bunun sonucu yurtiçi üretimden temin edilen bazı ara malı, yarı mamul mallar da kısmen yurtdışından temin edilmeye başlanmıştır. Bunun sonucu yurtiçi üretim ve ihracatta yurtiçi katma değer katkısının azalması beklenebilir (üretimde "dikey bütünleşme"nin azalması).

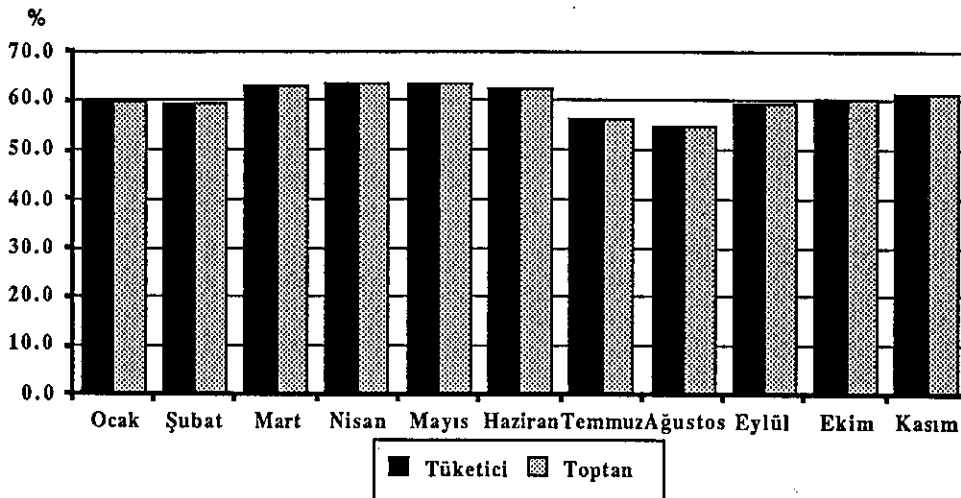
SEKTÖRLER İTİBARIYLA FİYATLARDAKİ DEĞİŞMELER*

	Kasım Sonu 12 aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 aylık % Değişim
Tarım	46.5	44.6
Madencilik	51.7	49.6
İmalat Sanayii	50.8	45.4
Enerji	56.1	45.8
Genel	50.2	45.4

* 1981=100 Bazlı DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ndeki Yüzde Değişim

Kaynak: DİE

1990 YILI FİYAT ARTIŞLARI

- 2) 1989 yılında, tarımsal fiyatların imalat sanayi fiyatlarına oranla daha hızlı arttığı ve enflasyona katkısının daha fazla olduğu gözlenmişti. Bu eğilimin 1990 yılında değiştiği ve tarımsal fiyat artışlarının imalat sanayi fiyatlarına oranla daha sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Tarım toptan eşya fiyat endeksi yılın ilk onbir aylık döneminde yüzde 44.6, imalat toptan fiyat endeksi de yüzde 44.8 oranında artış göstermiştir.

İMALAT SANAYİNDE FİYAT ARTIŞLARI *

	Kasım Sonu 12 aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 aylık % Değişim
Gıda,içki,tütün	52.9	44.8
Tekstil	40.9	38.3
Orman Ürünleri	63.7	55.9
Kağıt ve Basım	45.4	45.5
Kimya ve Petrol Ürünleri	72.3	57.0
Taş ve Toprak	65.9	61.4
Metal Ana Sanayii	25.9	28.3
Metal eşya, Makina taşıt	43.5	40.8
Diğer İmalat	97.0	96.7
İmalat Sanayii	50.8	45.4

*1 981=100 Bazlı DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksi Yüzde Değişim.

İÇ TİCARET HADLERİ

	1990				Yıllık Ortalama	
	Kasım	Ekim	Eylül	Ağustos	1989	1988
Tarım/İmalat Sektörü	99.6	95.8	99.7	108.9	93.5	84.8
Tüketici/Toptan Fiyatlar*	109.0	107.8	105.8	102.5	99.6	102.6

* DİE Tüketici Fiyatları Endeksi (1981=100)

- 3) Özellikle 1984 yılından bu yana, KİT açıklarının büyük ölçüde daha sık ve zamanlamalı fiyat ayarlamaları ile karşılandığı gözlenmektedir. Bunun sonucu, büyük ölçüde özel kesime girdi teşkil eden kamu kesimi mal fiyatlarının önemli artışlar kaydettiği bunun da nihai fiyatlara (ve enflasyona) yansıdığı görülmektedir. 1990 yılında kamu fiyat artışlarının özel kesim fiyat artışlarının üzerinde seyrettiği gözlenmektedir. Kasım 1990 itibarıyla 12 aylık (yıllık) fiyat artışları kamu kesiminde yüzde 60.7, özel kesimde de yüzde 46.3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Benzer şekilde; yılın ilk onbir ayında kamu fiyatları (yüzde 50.3) özel kesim fiyatlarına (yüzde 43.5) oranla daha hızlı bir artış eğilimi sergilemiştir.

GEÇİNME ENDEKSLERİNDE GELİŞMELER

(Oniki aylık Yüzde Değişmeler)

AYLAR	Devlet İstatistik Enstitüsü Tüketici Fiyatları Endeksi					İstanbul Ticaret Odası Ücretliler Geçinme Endeksi				
	1986	1987	1988	1989	1990*	1986	1987	1988	1989	1990
Ocak	41.0	30.3	59.6	74.3	60.0	38.5	35.1	63.8	72.4	70.4
Şubat	38.8	31.6	63.8	72.6	59.5	35.8	34.3	70.5	71.3	70.7
Mart	34.2	34.7	69.8	64.5	62.8	34.6	39.4	72.6	67.6	71.6
Nisan	33.6	37.0	74.5	62.5	63.5	36.6	43.1	77.3	62.3	70.5
Mayıs	33.0	41.1	70.2	62.8	63.6	37.5	43.2	80.0	62.2	66.0
Haziran	37.2	37.7	74.1	67.7	62.6	38.6	43.2	78.5	64.0	68.1
Temmuz	37.8	37.7	75.5	72.4	56.3	39.5	43.2	78.3	69.7	63.1
Ağustos	35.5	38.9	78.4	73.3	54.8	35.4	47.0	78.1	76.1	59.5
Eylül	32.3	39.7	81.8	73.1	59.3	35.1	47.0	80.0	79.6	61.7
Ekim	33.7	36.4	86.4	73.3	60.3	31.1	49.3	80.0	78.1	
Kasım	30.6	41.7	87.5	69.4	61.3	31.8	48.7	84.5	73.6	
Aralık	30.7	55.1	75.2	68.8		34.8	59.7	75.8	71.8	
Yıllık Ortalama	34.6	38.9	75.4	69.6		35.6	44.9	77.0	71.0	

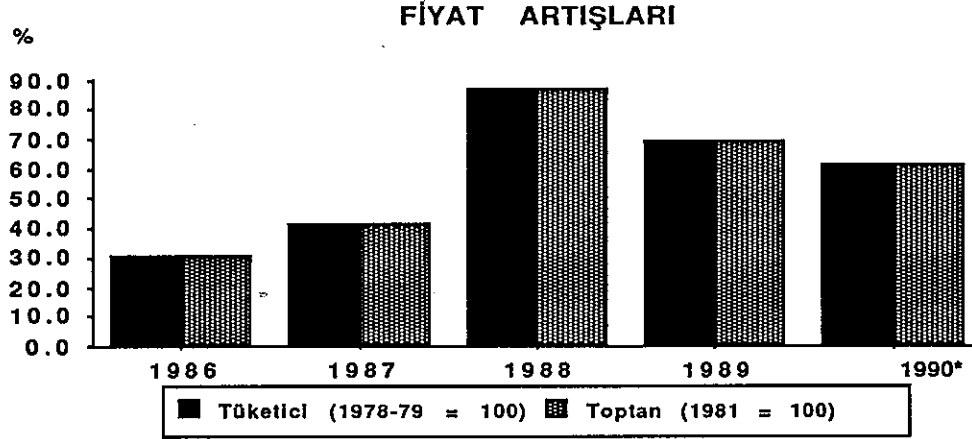
* DİE'nin son endeksine göre.

Kaynak: 1991 Yılı Programı

KAMU VE ÖZEL KESİM FİYATLARI*

		Kasım Sonu 12 aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 aylık % Değişim
1989	Kamu	72.4	65.6
	Özel	68.7	61.6
1990	Kamu	60.7	50.3
	Özel	46.3	43.5

* 1981=100 Bazlı DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki Yüzde değişim

- 4) Enflasyon oranının coğrafi bölgeler itibariyle önemli bir farklılık göstermediği ve çeşitli bölgelerde gözlenen enflasyon oranının Türkiye ortalamasına yaklaştığı görülmektedir. Bölgeler itibariyle onbir aylık en yüksek fiyat artışları Akdeniz Bölgesi (yüzde 58.2) en düşük fiyat artışları da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi'nde (yüzde 55.5) gerçekleşmiştir.

BÖLGELERE GÖRE FİYAT ARTIŞLARI *

	Kasım Sonu 12 aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 aylık % Değişim
Ege ve Marmara Bölgesi	63.6	58.2
Akdeniz Bölgesi	63.1	58.2
İç Anadolu Bölgesi	61.7	56.1
Karadeniz Bölgesi	60.4	55.5
Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi	62.1	55.5
Türkiye Geneli	62.4	56.9

* 1978-1989=100 Bazlı DİE Tüketici Fiyat Endeksindeki Yüzde Artış.

7. Altın Fiyatları

Nisbeten yavaş bir artış seyri izleyen altın fiyatları Körfez Krizi ile birlikte önemli bir sıçrama göstermiştir. Petrol fiyatlarındaki artışa paralel olarak artan altın fiyatları, daha sonra petrol fiyatlarındaki gerilemeye paralel olarak azalmaya başlamıştır. Ancak, fiili bir savaş durumunda borsalarda hisse senedinden kaçışın altın fiyatlarını tekrar yükseltmesi beklenebilecek bir gelişmedir.

Külçe altın fiyatları İstanbul serbest borsasında yılın yaklaşık 10 aylık aylık döneminde (9 Kasım itibariyle) yüzde 15.0 oranında bir artış kaydederken, Cumhuriyet altınındaki artış ise yüzde 14.0 civarında gerçekleşmiştir.

İSTANBUL SERBEST PİYASASINDA ALTIN FİYATLARI *

(Türk Lirası)

	Ağustos 89	Ağustos 90	% Değişme	Temmuz 90	Ağustos 90	% Değişme
Külçe,1 gr.	25,800	34,113	32.2	30,967	34,113	10.2
Cumhuriyet	172,666	228,250	32.2	205,333	228,250	11.2
Reşat	200,000	267,500	33.8	245,667	267,500	8.9

Kaynak: TC Merkez Bankası

* Aylık Ortalama Fiyatlar

LONDRA PİYASASINDA ALTIN FİYATLARI *

(Dolar)

	Ağustos 89	Ağustos 90	% Değişme	Temmuz 90	Ağustos 90	% Değişme
Altın,1 ons**	385.04	394.61	2.5	362.02	394.61	9.0

Kaynak: TC Merkez Bankası

* Aylık Ortalama Fiyatlar

** 31.1041 gr.

8. Sermaye Piyasası

1991 yılına girerken geride bıraktığımız 1990 yılının gerek ekonomi, gerek sermaye piyasası ve borsa faaliyetleri açısından çok canlı, fakat çalkantılarla dolu ve bazı olumsuz gelişmeleri de bünyesinde taşıyan bir yıl olduğunu görülmektedir. Yüksek büyüme hızının yanında başlangıçta düşme eğilimi gösteren enflasyon, yılın ikinci yarısında canlanmaya, faiz hadleri yükselmeye başlamış, cari işlemler dengesine, döviz fiyatlarına, tüketime, tasarrufa, bütçe uygulamalarına ilişkin göstergelerde de olumsuz gelişmeler meydana çıkmıştır.

Yatırımcıların yılın başından beri hisse senetlerine gittikçe daha fazla ilgi göstermesiyle İstanbul Borsası 1990 Ocak-Ekim dönemini büyük bir canlılık içinde geçirmiş, bazı sınırlı fiyat düşmeleri ve dalgalanmalar dışında, Körfez krizinden başlangıçta fazla etkilenmemiş, krizin etkileri, ekonomide ortaya çıkan olumsuz gelişmelerle birlikte belirginleşmeye başlamış, Kasım ayı ortalarında hisse senedi fiyatlarında büyük düşüşlere sebep olmuştur.

Sermaye piyasası ve borsa bakımından 1990 yılının en önemli özelliklerinden birisi, borsanın canlılığı ile oluşan elverişli ortam içinde geniş özelleştirme ve halka açılma operasyonlarına sahne olmasıdır. Özelleştirmeye girişen kurumlar yanında bir çok anonim şirkete halka açılma yoluyla hisse senedi satarak, bir başlangıç dönemi için küçümsenemeyecek miktarlarda özkaynak toplamışlardır. Bu suretle hisse senetlerinin halk içinde yaygınlığı artmış, yatırımcı halkaları genişlemiş, borsanın ekonominin finansmanındaki rolü kuvvetlenmiştir.

Birinci El Piyasa Gelişmeleri

1990 yılında hisse senedi piyasası önemli atılımlar kaydederken gerek kamu kesimi, gerek özel kesim şirketleri tahvil, hazine bonosu, finansman ve banka bonosu gibi borçlanma niteliğindeki menkul kıymet ihraçlarına devam etmişlerdir.

Aşağıda 1989 ve 1990 yıllarında Ocak-Eylül döneminde ihraç edilen menkul kıymetlerle ilgili gelişmeler gösterilmiştir:

MENKUL KIYMET İHRAÇLARI

(Ocak-Eylül, Milyon TL)

	1989	1990
Kamu Kesimi	11,318.7	15,655.5
Devlet tahvili	5,223.8*	10,001.9
Hazine Bonoları	5,894.9	5,053.6
Gelir Ortaklığı Senedi	200	600
Özel Kesim	1,585.4	2,883.3
Hisse Senedi	674.2	1,239.5
Tahvil	336.3	429.7
Fins. Bon. Banka Bon.	459.9	391.1
Genel Toplam	12,904.1	18,538.8

* 1989 Yıllık Tahvil İhracı Kaynak: SPK, MDTM

İkinci El Piyasa Gelişmeleri: Borsada Yapılan İşlemler

Tablonun incelenmesinden görüleceği üzere Ocak-Eylül döneminde 1989'dan 1990 yılına, toplam menkul hizmet ihracında yüzde 44.0 dolayında bir artış vardır.

Kamu kesiminde bu çeşitli menkul kıymet işlem hacmi artışının Ekim itibarıyla yüzde 176.9 düzeyinde olduğu görülmektedir. Toplam menkul kıymet işlem hacmi artışı yaklaşık yüzde 200.0'dür. Gelir Ortaklığı Senedi kaleminde görülen azalma kamu kesiminin ağırlığını değiştirmemiştir.

Özel kesimde Eylül sonu itibarıyla 1989'dan 1990'a menkul kıymet ihraçlarında yüzde 82.0'lik bir artış kaydedilmiştir. Artış oranı hisse senetlerinde yüzde 84.0, tahvil kesiminde yüzde 28.0 dolayındadır. Aynı dönem için 1990'da Finansman bonusu ve banka bonusu ihracında yüzde 15.0 oranında bir azalma vardır. İhraçların yıl içindeki dağılımı bir yıldan diğerine değişebildiği için burada, 9 aylık ihraç rakamlarının yıllık durumu tam yansıtmayabileceğini gözönünde bulundurmak lazımdır.

Özel sektörün ihraç faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde açıklayan SPK bültenlerine göre, Ekim 1990 sonu itibarıyla hisse senedi dahil, Ocak-Ekim 1990 döneminde verilen menkul kıymet ihraç izinleri tutarı 5,656.0 milyon TL olup bu, 1989'un aynı dönemine nazaran yüzde 90.0 gibi bir artış ifade etmektedir. Bu artışta önemli rolü hisse senedi oynamıştır. Gerçekten, Ocak-Ekim 1990 döneminde ihraç izinlerinin yüzde 68.2'si hisse senetlerine ilişkindir. Bu oran, 1989 yılının aynı döneminde yüzde 38.8 olarak gerçekleşmişti. Buna karşılık, Ocak-Ekim 1990 döneminde özel sektörde tahvil ve özellikle finansman bonusu ihracı azalmıştır. 1990 yılının önemli bir özelliği, anonim şirketlerin sermaye ihtiyaçlarını daha çok sermaye arttırmaları ve halka açılmalarla hisse senedi satarak karşılama yoluna gitmeleridir. Birinci el piyasa ile ikinci el piyasa arasındaki fonksiyonel ilişki dikkate alındığında, Ocak-Eylül dönemi itibarıyla ikinci el piyasada hisse senedi satışlarının 1989 yılının aynı dönemine kıyasla yüzde 1,988.3 gibi önemli bir artış kaydetmesi de bunu doğrulamaktadır. Aynı dönemlerde Devlet tahvili satışları yüzde 486.7, özel kesim tahvil satışları ise yüzde 97.9'luk artışlar göstermiştir.

1990 yılında özelleştirme ve halka açılmalar büyük yaygınlık kazanmıştır. SPK verilerine göre Ocak-Ekim döneminde 28 anonim şirket halka açılarak 2,550.3 milyar tutarında kaynak sağlamış bulunmaktadır. Piyasa fiyatları üzerinden, 1990 yılında SPK tarafından verilen ihraç izinlerinin yüzde 66.0'sını halka açılmalar oluşturmuştur. Ancak, sözkonusu açılma operasyonlarının çoğunluğu halka yeni hisse senedi arz etme suretiyle değil, şirket ortaklarının ellerinde bulunan hisseleri satması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Böyle de olsa sözü geçen açılma faaliyetlerinin Türk sermaye piyasasının geleceği açısından gayet olumlu bir gelişme teşkil ettiğine şüphe yoktur.

İKİNCİ EL PİYASA İŞLEM HACMI

(Ocak-Eylül, Milyon TL)

	1989	1990
Hisse Senedi	245,222	1,512,690
Özel Sektör Tahvilleri	115,881	314,879
Devlet Tahvilleri	1,287,260	6,159,934
Hazine Bonosu	2,244,110	2,507,099
Banka Bonoları	16,876	16,813
Gelir Ortaklığı Senedi	37,953	38,399
Finansman Bonosu	136,485	13,692
Döviz Endeksli Senet	143,998	145,437
GENEL TOPLAM	4,227,786	10,708,942

Kaynak: SPK

Öte yandan, 1990 yılında demir-çelik, petrokimya, çimento, bankacılık sektörlerinde faaliyette bulunan bazı devlet teşebbüsleri de, önce anonim şirket şekline getirilmeleri için bir hazırlık dönemi geçirdikten sonra bir kısım sermayelerini halka arz etmek suretiyle özelleştirme yoluna gitmişlerdir. Bu arada, bazı özel şirketlerdeki Hazine hisseleri de satışa çıkarılmıştır. Söz konusu özelleştirmeler Nisan ayında başlayarak yılın son aylarına kadar devam etmiştir. Bu suretle Hazine 1990 yılı içinde halkın tasarruflarına başvurmada özel sektörle olan rekabetini yalnız borçlanma yolunda değil, özkaynak sağlama alanında da sürdürmüştür. Söz konusu özelleştirme operasyonlarında bir zamanlar revaçta olan blok satış yönteminin de terkedilmiş olduğu görülmektedir.

1990 yılında İMKB'nin işlem hacimlerinde 1989 yılına göre önemli artışlar kaydedilmiştir. Aşağıdaki tabloda yer alan verilerde bu gelişme açıkça görülmektedir:

BORSADA YAPILAN MENKUL KIYMET İŞLEMLERİ

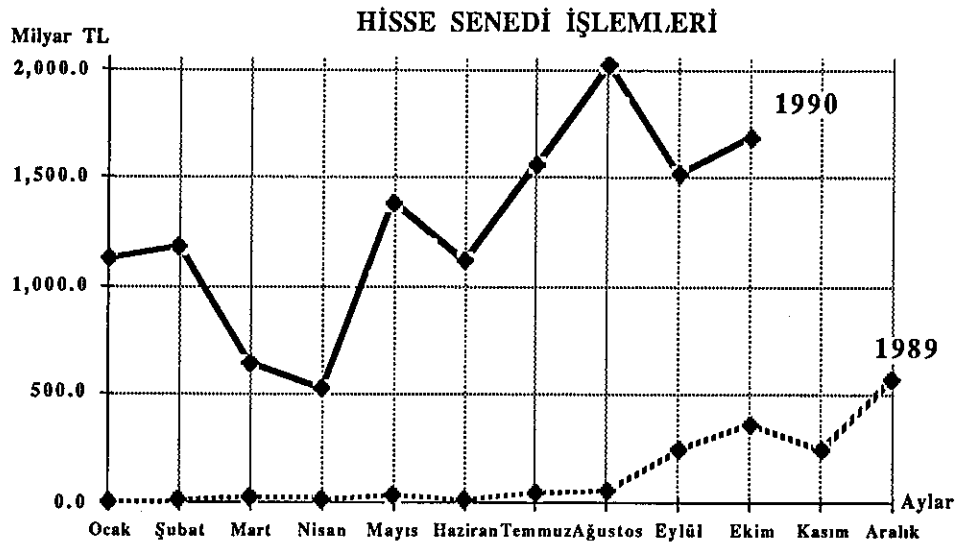
(Milyar TL.)

	ÖZEL KESİM			KAMU KESİMİ			TOPLAM
	Hisse Senedi Tahvil Finansman Bonosu	Diğer	Toplam	Devlet Tahvili Hazine Bonosu	Gelir Ortaklığı Senedi	Toplam	
1989	935.3	1,943.4	2,878.7	19,333.6	1,692.3	21,025.9	23,904.6
1990*	12,768.2	2,331.8	15,100.0	56,944.2	1,296.0	58,240.2	73,340.2

* (Ocak-Ekim)

Kaynak: İMKB

Tabloda ilk bakışta göze çarpacağı üzere, 1989 yılı Ocak-Ekim döneminde Borsa'da işlem gören menkul kıymetlerin hacmi 23.9 trilyon liradan 1990'da 73.3 trilyon liraya çıkmak suretiyle yüzde 200.0 dolayında bir artış göstermiştir. Bunun çok büyük kısmı kamu kesimi ile (Devlet Tahvili ve Hazine Bonoları) ilgili işlemlerdeki artıştan kaynaklanmaktadır. Gelir Ortaklığı senedi kaleminde gözükken azalma kamu kesiminin ağırlığını değiştirmemiştir. En hızlı artış hisse senedi işlemlerinde olmuştur. Ocak-Ekim dönemi için 1989 daki 935.3 milyar TL düzeyinden 1990'da 12,768.2 düzeyine yükselmek suretiyle yüzde 1,265.0 oranında artış göstermiştir. Bu, yeni gelişen borsalarda ender rastlanabilen bir büyüme hızıdır.

Buna karşılık, 1990'da özel kesimin borçlanma senetleri işlemlerinde kayda değer bir artış olmamıştır.

Öte yandan, tüm işlemler içinde özel kesim işlem hacminin payı 1989 Ocak-Ekim dönemi için yaklaşık yüzde 12.0 iken 1990 yılının aynı döneminde yüzde 20.0'lere yükselmiştir. Bunda en büyük rolü yine hisse senedi piyasasındaki gelişmeler oynamıştır. Gerek öz, gerek biçim bakımından borsa faaliyeti bütün anlamını hisse senedi işlemlerinde bulmaktadır. Ülkemizde şimdiki halde sabit gelirli menkul kıymetlerin alım satımı banka ve diğer aracı kurumların iş merkezlerinde yapılmakta, sonra getirilip borsaya tescil ettirilmektedir. Sadece hisse senetlerinin alım satımı borsada, tam aleniyet koşulları içinde cereyan etmektedir.

Aslında sabit gelirli menkul kıymet işlemlerinin de doğrudan borsa işlem salonunda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu hususta karşılaşılan güçlüklerin henüz aşılamadığı anlaşılmaktadır.

1990 yılında hisse senedi fiyatlarında ve işlem seviyelerinde meydana gelen büyük artışlar borsanın, ekonomik faaliyetlerin finansmanına katkısını ve menkul kıymet yatırımlarına likidite

sağlamadaki etkinliğini önemli ölçüde arttırmıştır. Söz konusu gelişmeler aylar itibariyle bir yıl öncesiyle karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiş bulunmaktadır:

İMKB'DE HİSSE SENEDİ İŞLEMLERİ

Aylar	İşlem Hacmi (Milyar TL)		İMKB Endeksi (8512=100)	
	1989	1990	1989	1990
Ocak	7.2	1,128.3	379.7	3,641.3
Şubat	9.8	1,184.4	487.1	3,516.1
Mart	26.1	649.7	465.9	3,294.3
Nisan	15.9	528.7	533.6	3,308.2
Mayıs	36.8	1,383.9	654.0	3,852.1
Haziran	11.9	1,115.6	795.9	4,133.0
Temmuz	45.4	1,556.7	701.4	5,384.5
Ağustos	60.5	2,018.5	876.0	4,939.2
Eylül	245.2	1,512.3	1,475.3	5,085.1
Ekim	364.5	1,690.0	1,664.0	4,570.0
Kasım	241.6		1,507.5	
Aralık	569.0		2,217.7	
Yıllık	1,735.9	11,078.1	2,217.7	5,085.1

Tablonun incelenmesinde anlaşılabacağı üzere, borsada hisse senedi fiyatlarında geçen yılın Eylül ayından itibaren başlayan hızlı tırmanma fiyat endeksini yıl sonunda 2200'ün üzerine çıkarmış, bu rakam 1990'da 3600'lere, Mayıs'ta 4000 dolayına yükselmiştir. Anonim şirketlerin genel kurul toplantılarının belirsizlik ve dalgalanmalar dönemi aşıldıktan sonra Mayıs'ta önemli fiyat yükselmeleri kaydedilmiştir.

Haziran'da sermaye artırımları ve halka açılmalarla ilgili olarak arz ve talep dengesinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle hisse senedi fiyatlarında beliren geniş dalgalanmalar ve fiyat düşmeleri ayın son günlerinde yine de endeksin 4000'in üzerine çıkmasını engellememiştir.

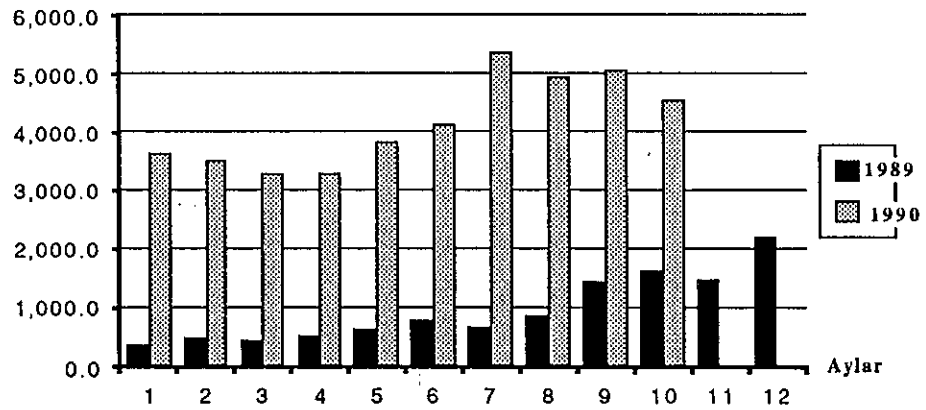
Temmuz ayında şirketlerin mali durumları hakkındaki haberlerin iyi olması, sermaye artırımları ve yeni şirketlerin borsaya girmesiyle borsanın canlılığı artmış, fiyat endeksi ayın son haftasında 5400'lere doğru yükselmiştir. Temmuz ayı, yıl içinde Ocak ayından sonra fiyat yükselişlerinin en hızlı seyrettiği ay olmuştur.

Ağustos ayında patlak veren Körfez krizi dünya borsalarında şok etkisi yaratmış, büyük fiyat düşüşlerine sebep olmuş, İMKB'yi de önemli ölçüde etkilemiştir. Ayın ilk günlerinde 5750'ye kadar çıkmış olan borsa endeksi bir hafta içinde 4200'e düşmüş, kaydettiği iniş çıkışlardan sonra ay sonunu 4940 ile kapatmıştır. Ama, borsada herhangi bir panik hali yaşanmamıştır. Eylül ayında krizin doğurduğu endişeler artmış olmakla birlikte hisse senedi fiyatlarında fazla bir gerileme

olmamış, fiyat endeksi ay içinde 4700-5200 arasında değişimler göstererek ay sonunu 5000'in üzerinde bir rakamla kapamıştır.

Borsanın canlılığı Ekim ayında devam etmiş, fiyat endeksi Körfez krizine rağmen 5000'lerden pek aşağıya inmemiştir. Ekim gelişmeleri, yaz boyunca süregelen halka açılmalar ve hızlı sermaye artırımlarının yarattığı mal bolluğunun talepteki artışlarla karşılanabildiğini ifade etmektedir. Ancak bu durum Ekim sonundan itibaren değişmeye başlamış, yılın ikinci yarısı ve özellikle son çeyreğinde ekonomik göstergelere yansıyan olumsuz gelişmelerin ve körfez krizinin etkisiyle fiyatlar düşme sürecine girmiş, Kasım ayının ortasına doğru düşüş iyice hızlanmıştır. Endeksin 2 Kasım'da 4200, 9 Kasım'da 3600 seviyelerine düşmesi bunu göstermektedir. Takip eden haftalarda iniş çıkışlar sürmüş, zaman zaman endeks 3200 lere kadar düşüş göstererek, Kasım ayını 3256 ile kapamıştır.

HİSSE SENEDİ ENDEKSİ

1990 yılında borsada yapılan bazı düzenlemeler üzerinde de, işlemlere etkisi bakımından biraz durmakta yarar vardır. Bunların başında, bir seanstan ötekine borsa işlemlerinde fiyat değişme sınırlarının yüzde 10.0'dan yüzde 5.0'e indirilmesi gelmektedir. Bununla, fiyat iniş çıkışlarının daha tedrici cereyan etmesi, spekülatif hareketlerin sınırlandırılması amaçlanmıştır. Ancak, borsa yönetimine tanınmış olan yetkiyle her şey büyük ölçüde yöneticilerin takdirine bağlı kalmaktadır. Nitekim, Aralık ayının ilk haftası içinde, işlemleri teşvik etmek amacıyla sözkonusu değişme sınırı bütün senetler için yüzde 10.0 olarak uygulanmaya başlamıştır.

BORSADA HİSSE SENETLERİ

	1989		1990*	
	İşlem Hacmi (Milyar TL)	İşlem Miktarı (Milyon Adet)	İşlem Hacmi (Milyar TL)	İşlem Miktarı (Milyon Adet)
Ocak	7.2	2.7	1,128.3	104.2
Şubat	9.8	3.5	1,184.4	91.3
Mart	26.1	9.5	649.7	61.0
Nisan	15.9	4.1	528.7	56.2
Mayıs	36.8	7.1	1,983.9	138.1
Haziran	113.9	26.0	1,115.6	146.5
Temmuz	45.4	7.3	1,556.7	171.5
Ağustos	60.5	10.5	2,018.5	207.5
Eylül	245.2	26.2	1,512.3	130.6
Ekim	364.5	34.3	1,690.1	137.8
Kasım	241.6	24.4	-	-
Aralık	569.0	82.3	-	-
TOPLAM	1,735.9	238.0	12,768.2	1,745.1

* Ocak-Ekim

Kaynak: İMKB

Yılın başlarında, bir şirketin hisse senetlerinin sahtelerinin ortaya çıkması borsada büyük şaşkınlık yaratmış, fakat ciddi bir sarsıntı doğurmamıştır. Uzun çalışmalardan sonra bir Tazmin Fonu kurularak yatırımcıların bir kısım zararlarının karşılanmasına karar verilmiştir. Kararın uygulanmasında büyük gecikmeler olmuştur.

Bu vesileyle, borsada işlem gören menkul kıymetlerin çalınma, sahtelerinin yapılması, kaybetme, hasara uğrama durumlarına karşı sigorta edilmesi yoluna gidilmiştir. Son zamanlarda iki şirketin daha, hisse senetlerinin sahtelerinin piyasaya sürülmüş olması tedbirin isabetini göstermektedir. Daha önce SPK tarafından, sahteciliği önleme amacıyla hisse senetlerinin filigranlı kağıtlara bastırılmasını zorunlu hale getiren bir yönetmelik çıkarılmıştı.

Bir kısım hisse senedi işlemlerinin "Sokak Borsası"nda alınıp satılmakta olması bu husustaki denetimi güçleştirmekte ve tedbirlerin etkinliğini azaltmaktadır.

Borsanın kararı ve SPK'nın onayı ile, istekli olan bazı aracı kurum ve bankalara borsa dışında "lot altı" işlem yapma izninin verilmesi sokak borsasının önlenmesinde bir etki yaratmamıştır.

Bu arada borsada işlem biriminin (lot) 200 hisse senedinden 500 senede çıkarılması yönünde bir karar alınmış, fakat uygulaması daha ileri bir tarihe ertelenmiştir. Birimin büyümesi borsanın ve aracılardan işini kolaylaştırmakla birlikte küçük yatırımcıları müşkül duruma düşürerek sokak borsasını teşvik edici bir sonuç yaratabilir.

Yıl içinde hisse senedi işlem hacimleri de fiyatlarda olduğu gibi genellikle yükseliş eğilim içinde dalgalı bir seyir takip etmiş, Ağustos'tan sonra işlemlerde de daralma başlamıştır.

Verilerin incelenmesinden anlaşılabacağı üzere 1990 yılında işlem gören hisse senedi sayısı ve bedellerinin tutarında da büyük artışlar olmuştur. 1989'un Ocak-Ekim dönemi için yaklaşık 925 milyar TL olarak hesap edilen işlem hacmi 1990 yılının aynı döneminde yüzde 1,280.0 artış göstererek 12.7 trilyon TL'ye yükselmiştir. İşlem miktarlarında da aynı dönem için buna yakın bir artış kaydedilmiştir.

1989 yılında işlem hacimlerinde en hızlı artış yılın son dört ayında olmuştur. 1990'ın Ocak- Ekim döneminde ise, nisbeten durgun geçen Mart-Nisan ayları dışında işlemler genellikle yoğun seyretmiştir. En büyük işlem hacmi yaklaşık 2 trilyon TL olarak, Körfez krizinin başladığı Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler de Körfez krizinin borsa üzerindeki etkisinin ilk şoktan sonra zamanla yavaş yavaş ortaya çıktığını doğruluyor.

Hisse Senedinin ve Alternatif Yatırım Araçlarının Verimliliği

Çeşitli faktörlerin etkisi altında, 1990 yılı içinde büyük bir canlılık yaşanmış olmakla birlikte son aylarda kaydedilen olumsuz gelişmeler sonucu hisse senedi yatırımlarının yıllık verimi düşmüş, 1989 yılının çok altında kalmıştır. Gerçekten, İMKB verilerine göre, 1989 yılında hisse senedi yatırımlarının verimi yüzde 493.0 gibi nadir görülen bir seviyede oluşmuştur. 1990 yılında ise, yıl sonunda endeks rakamı 3256 düzeyine indiği için sözkonusu verimlilik ancak yüzde 46.8 olmuştur. Yıl ortasında fiyat endeksinin 6 bine doğru tırmandığı, işlem hacminin 15 trilyon TL dolayında olduğu bir yıl için bu bir çelişki gibi gözükmemektedir. Mesele, verimliliğin, yıl sonları endeks rakamları arasındaki fark olarak alınmasından ileri gelmektedir. Aradaki arzların fiyat endeksleri hiç nazara alınmamaktadır. Bu hesaplama tarzında, 1989 ve 1990 yıllarının endeks gelişmeleri açısından çok ayrı karakterlerde olması böyle bir sonuç vermektedir. Çok düşük bir endeks rakamıyla başlayan 1989 yılının son aylarında endeksin 2,217 TL düzeyine tırmanması, uygulanan hesap tarzına göre verimliliğin çok yüksek olması sonucunu doğurmuştur. 1990 yılında ise aylık endeks rakamları genellikle yüksek seviyelerde olduğu halde başlangıç düzeyinin yüksek olması ve yılın son aylarında fiyat endeksinin büyük düşüşler göstermesi yıllık verimi yüzde 46.8 oranına inmesi sonucunu vermiştir. Halbuki, yıl içindeki gelişmeler daha iyi yansıtılabileceği için birinci 6 aylık dönemler üzerinden bir kıyaslama yapılsa sonuç hayli değişik çıkmaktadır. 1989 yılı ilk 6 ayında hisse senedi yatırımlarının verimi yüzde 112.8, 1990 yılı aynı dönemi için yüzde 86.3'tür. Görülüyor ki burada iki yılın verimlilik oranları arasındaki fark, yıllık karşılaştırmaya nazaran büyük ölçüde azalmaktadır.

Esasen, 1990 gibi son derece canlı ve hareketli geçen bir faaliyet yılında yatırımların, fiyat

farklarından doğan kazanç veya kayıplarını uzun dönemler itibariyle ölçmeye kalkışmak nazari bir değerlendirme olur. Pratikte borsa aracıları, profesyoneller ve az çok deneyimli yatırımcılar borsayı gün gün izleyip gerektikçe satarak, satın alarak önemli kazançlar sağlamışlar, fırsatları vaktinde değerlendirmeyip senetleri ellerinde uzun süre tutanlar, fiyat düşüşleri süreklilik kazandığında zarara uğramışlardır. Bu arada, durumu sarsılan bazı şirketlerin senetlerine yatırım yapmış olan tasarruf sahipleri daha da fazla kaybetmişlerdir.

Herşeye rağmen, ülkemizde borsanın geçen 5 yıllık faaliyet döneminde edinilen tecrübeler, hisse senedi ticaretinin, yatırımcılar açısından, diğer yatırım araçlarına kıyasla daha yüksek verim sağlayan bir yatırım şekli olduğunu göstermektedir. Mevduat, döviz, altın gibi alternatif yatırım araçlarının getirilerine bir göz atıldığında bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

1990 yılının ilk yarısında düşüş eğilimi içinde seyreden mevduat faizleri ikinci yarıda yükselme göstermeye başlamış, özellikle yılın son aylarında yükseliş eğilimi çok belirgin hale gelmiştir. Bununla birlikte gelir ortalama net faiz getirisi yüzde 50.0 dolayında olmuştur. Bir çeşit vadesiz mevduat mekanizması gibi işleyen yatırım fonlarının ortalama verimliliği ise yüzde 52.5 ile mevduat fazini geçmiştir.

Sabit gelirli menkul kıymetlerin verimlerine gelince; Devlet tahvilleri ve Hazine bonolarının getirilerinin yıl ortalaması yüzde 52.5 olarak hesap edilmiştir. Özel sektör tahvillerinin getirileri, şirketine, borçlanma şartlarına ve vadeye göre değişiklik göstermekle birlikte genellikle Devlet tahvilleri faizlerinin 4-5 puan üzerindedir. Son zamanlarda ihraç edilen tahvillerde yüzde 64.0'e kadar varan brüt faiz uygulamalarına rastlanmaktadır.

Döviz yatırımlarının getirileri, kurların düşük tutulması sonucu, enflasyonun da, faiz hadlerinin de gerisinde kalmış durumdadır. Döviz mevduatı yatırımlarına en fazla konu olan Amerikan Dolarının 1990 yıllık getirisi yüzde 27.0, Alman Markı'nın ki yüzde 42.5 olmuştur. Bu arada İsviçre Frangı'nın yüzde 53.1, sterlinin yüzde 50.5 ile diğer dövizlerin üzerinde bir rant sağladığı görülmektedir. Ayrıca, dövizli mevduata bankalarca uygulanan yıllık faizlerde de son aylarda bir yükselme olmuş, bazı bankalarda yüzde 10.0-12.0 seviyelerine çıkarılmıştır.

Geleneksel bir yatırım aracı olan altının geçen yıl olduğu gibi 1990 yılında da sarı madenin getirisi çok düşük seviyede kalmıştır. Yıllık getiri oranı Ata Lira'da yüzde 19.5 ve külçede bunun da altındadır. Yıllık enflasyonun yüzde 60.0'lar dolayında seyrettiği bir ekonomide altın, artık bir yatırım aracı olma niteliğini kaybetmiştir. Bununla birlikte, halkın bu yatırım aracına geleneksel bağlılığı ve beslediği güven dolayısıyla bu gün dahi tasarrufların bir bölümü ziynet dışı altın alımında kullanılmaktadır.

Görülüyor ki 1990 yılında, hisse senedi yatırımlarına alternatif teşkil eden banka mevduatı, tahvil, döviz, altın gibi yatırım araçlarının yıllık getirileri enflasyon oranının altında kalmış, bu da 1989 ve 1990 yıllarında tasarrufların borsaya yönelmesini teşvik edici bir rol oynamıştır.

Bu gelişmeler, hisse senedi fiyatları ve işlem hacimlerinin eriştiği seviye açısından İMKB için 1990 yılının parlak bir faaliyet yılı olduğunu doğrulamaktadır. Borsa faaliyetlerinin oluşturduğu elverişli zeminin teşvikiyle kamu şirketlerinde bütün yıla yayılan geniş bir özelleştirme hareketi başlamış, bir yandan da birçok özel sektör şirketi bu arada banka ve sigorta kurumu sermayelerinin az veya çok bir bölümünü halka açarak borsaya girmişlerdir. Borsada şirket panolarının sayısı 9'u banka, 2'si sigorta şirketi olmak üzere 100'e çıkmış yatırımcı kitlesinin genişlemesiyle birlikte borsanın derinliği önemli ölçüde artmıştır.

Borsada hızlı gelişmelerin cereyan ettiği bir dönemde körfez krizinin patlak vermesi borsa çevresi ve yatırımcılar üzerinde önce büyük şaşkınlık yaratmış, ilk sarsıntıyı geçirdikten sonra borsa nisbeten tedrici bir şekilde düşmeye başlamış, üç aylık bir dönem sonunda fiyat endeksi yüzde 40.0'ın üzerinde kayba uğramıştır.

Ancak, borsada fiyatların değişme seyrinin tümüyle körfez krizine bağlanması mümkün değildir. Krizin etkisi, ekonomik koşullardan ve piyasanın özelliklerinden kaynaklanan ve zamanla ortaya çıkan olumsuz gelişmelerle birleşmiştir.

1989'da ekonomik büyüme hızının düşüklüğüne rağmen borsa fiyat endeksinin başka yatırım alternatiflerinin bulunmayışı, yurt dışında kurulan yatırım fonlarının dürtüsü ve spekülasyonun etkisiyle yılın son çeyreğinde çok hızlı bir artış göstererek Ocak ayındaki 379.7 seviyesinden yıl sonunda 2217 düzeyine çıkmıştır. Fiyatlarda kaydedilen bu hızlı artışın iticiliği, ekonomik büyümenin süratlendiği 1990 yılında daha da güçlenerek devam etmiş ve yaz ortasında fiyat endeksini 6 binlere doğru tırmandırmıştır. Hatta bunun yıl sonunda 10 bine kadar çıkabileceği yönünde beklentiler görülmüştür. Gerçekten, durumu iyi görünen bazı şirketlerin hisse senetlerinin hızla değer kazanması, diğer hisse senetlerini de etkiliyerek borsada büyük bir hareketlilik yaratmış, özelleştirmeler ve halka açılmalar birbirini takip etmiştir.

Ekonominin makro göstergeleri, şirketlerin karlılıkları, durumları temettü dağıtımları ve diğer rasyolarıyla kolay açıklanamayan bu durumun meydana çıkmasında çeşitli faktörlerin katkısı olmuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir.

- 1989 yılından beri süregelen, döviz kuru ve faiz oranlarıyla ilintili yatırım seçeneksizliği,
- Özelleştirme ve halka açılma operasyonları dolayısıyla girişilen özel-resmi tanıtım kampanyaları,

- Sözkonusu operasyonlarda ilgili kurum, banka ve şirketlerin uyguladıkları repo, garanti ve destekleme yöntemleri,
- Geniş yatırımcı kitlesinin bilgisizce, piyango havası içinde hisse senedi yatırımına girişmesi,
- Büyük yatırımcı ve profesyonellerin fırsatçı bir zihniyetle sürdürdükleri spekülasyon faaliyetleri,
- Yetkili ve sorumluların kendilerini daha ziyade borsayı büyütme heyecanına kaplıp güven ve istikrar sağlama hususunda yeterli tedbir alamamaları.

Bu koşullar altında oluşan fiyat şişkinliğinin özelleştirme ve halka açılmalarının yarattığı mal bolluğu ve Ağustos başında ortaya çıkan Körfez krizinin psikolojik ve ekonomik etkileriyle değişen piyasa şartları içinde uzun süre devam etmesi olanaksızdı.

Fiyatlar önce yavaş bir tempoyla düşmeye başlamış, Kasım ortalarında birden hız kazanarak 3200'lere inmiştir. Bu, Mart ve Nisan aylarının fiyat seviyesidir. Fiyat endeksi daha sonraki haftalar içinde toparlanarak Körfezden esen rüzgarların etkisiyle 3500'ün altında, üstünde dalgalanmalar göstermiştir. Yine körfezden gelen iyi haberlerin etkisiyle de, Aralık ayının ilk haftası sonunda endeks 4000'e kadar yükselmiştir.

1990'ın ikinci yarısında enflasyonda, mevduat faizlerinde ve diğer makro ekonomik göstergelerde gözlenen olumsuz gelişmeler hisse senedi piyasasını daraltabilecek niteliktedir. Gelişme hızı düşen ve faiz oranları yükselen bir ekonomide, kural olarak, tasarruf sahipleri ve yatırımcıların hisse senedine olan ilgileri azalacağı ve borsanın işlem temposu düşeceği için, anonim şirketler, 1990'dakinin aksine, finansman ihtiyaçlarını daha çok, sabit gelirli menkul kıymet çıkararak karşılama yoluna gidebilirler. Kamu kesimi iç borçlanmalarla bu yolu zaten en geniş şekilde kullanmaktadır.

Körfez krizinin yaratabileceği sürprizler bir yana, 1991 yılında borsada 1990 da olduğu kadar süratli gelişmeler olmayacağı, hisse senedi piyasasının, Kasım-Aralık aylarında ulaştığı fiyat seviyeleri etrafında, ekonominin belirleyeceği sınırlar içinde, daha yavaş bir gelişme göstereceği tahmin edilmektedir. Körfezden gelecek haberlerin niteliği, piyasaya yabancı sermaye girişleri, başlıca alternatif yatırım alanlarını oluşturan döviz kuru ve faiz oranlarıyla ilgili politikalar, bu arada, önümüzdeki genel kurul toplantılarıyla ilgili beklenti ve tahminlerin yol açabileceği spekülasyonlar vs. bu tabloyu az veya çok değiştirebilecektir.

Borsa faaliyetinin daha dengeli, istikrarlı gelişmesini sağlamak için, bu güne kadar geçirilen tecrübeler ışığında, sermaye piyasası alanında ve borsanın kendi teknik düzeni içinde de alınabilecek tedbirler vardır:

- Yeniden değerleme ve bedelsiz hisse dağıtımı konusunda ortaya çıkan yasa boşluğunun bir an önce doldurulması,
- Özelleştirme ve halka açılmaların borsada arz ve talep dengesini altışt etmeyecek şekilde yşrştşlmesi için ilgili merci ve kurumlar arasında gerekli koordinasyonun sağlanması,
- Borsada, saklama hizmetleri de geliştirilmek suretiyle Takas Merkezi İşlevinin daha etkin hale getirilmesi,
- Borsa içi ve borsa şstş dşenlemelerde piyasa gşven ve istikrar sağlama ögesine daha fazla ağırlık verilmesi ve bu arada, faaliyeti önlenemeyen sokak borsasındaki başı boşluğun denetimi için bir yol bulunması,
- Borsa görevlileri, şye elemanları ve dileyen yatırımcıların eğitimlerinin daha geniş ve sşrekli bir eğitim programıyla ele alınması,
- Borsanın bina ve yerleşme sorunlarına bir zşm getirilmesi.

Bu tedbirlerle ilgili çalışmalar ve elde edilecek sonuçlar bir yana, borsanın orta vadede ekonomik faaliyetlerin finansmanına daha fazla katkıda bulunacak bir seviyeye gelebilmesi, esas itibariyle, ekonominin çapına, bşyşme hızına ve bunun yaratacağı teşvik etkisine bağlıdır. nşmşzdeki yıllarda uygulanacak sosyo-ekonomik programlar çerçevesinde, nşfus artışının sınırlandırılması ve gelir dağılımının dşzeltilmesiyle birlikte şretken, dengeli ve istikrarlı ekonomi politikaları izlenebilirse, borsanın gelişmesi daha sağlam bir temele oturtulmuş olur.

BÖLÜM III

DÜNYA EKONOMİSİ VE DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

1) DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

1986 yılında dünya ekonomisi, özellikle Batı ekonomileri, nisbi bir durgunluğa girdikten sonra 1988 yılında ani bir canlanma göstermiştir. Bazı uluslararası kuruluş ve örgütler, bu canlanmanın geçici olduğunu, 1989 yılından başlayarak yeni bir durgunluk dönemine gireceğini tahmin ediyorlardı.

Bu kötümser tahmini daha da yoğunlaştıran olay, Körfez krizi olmuştur. Körfez krizi, büyüme hızı tahminlerinin daha da düşürülmesine yol açmıştır.

Gerçekten dünyanın yedi büyük sanayileşmiş ülkesinde 1986 yılı ortalama büyüme hızı yüzde 2.6'ya düştükten sonra 1987 yılında yüzde 3.4'e ve 1988 yılında da yüzde 4.2'ye çıkarken ve buna paralel olarak işsizlikte nisbi bir iyileşme görülmüş, ancak fiyatlar da yükselmeye devam etmiştir

BÜYÜME HIZI TAHMİNLERİ (%)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Sanayileşmiş Ülkeler	2.6	3.4	4.1	3.5	2.7	2.4
Gelişmekte Olan Ülkeler	4.2	3.3	4.3	3.0	3.2	4.2
Dünya Ortalaması	3.2	3.2	4.1	3.0	2.3	2.4

ENFLASYON HIZI (%)

	1986	1987	1988	1989	1990*	1991*
Sanayileşmiş Ülkeler	2.3	2.9	3.3	4.4	4.2	4.3
Gelişmekte Olan Ülkeler	31.1	40.5	70.5	104.1	71.0	16.1
Türkiye	29.6	32.0	68.3	69.6	60.0	65.0

* Tahmin (Türkiye'ye ilişkin rakamlar TÜSİAD tahminidir.)

Yıl sonuna doğru bazı uluslararası kuruluşlar, 1990 yılında yedi sanayileşmiş ülkenin ortalama büyüme hızının yılda yüzde 2.7 dolayında kalacağını, daha hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkeler de ise ortalama büyüme hızının yüzde 3.2 dolayına çıkacağını tahmin etmektedirler. Ancak dünyanın fakir bölgelerinde büyüme hızının yüzde 1.7'de kalacağı tahmin edildiğinden dünya ortalamasının yüzde 2.3 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Son iki yıl boyunca sanayileşmiş ülkelerde büyümenin yavaşlamasına rağmen enflasyonun hızlanmaya devam edeceği endişeleri, gerçekten anti-enflasyonist politikalarda ısrar edilmesine neden olmuştu. Aynı politikanın 1990 yılında da sürdürülmesi büyümenin daha da yavaşlamasına neden olmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan tahminler ise daha iyimser olmuştur. 1989 yılında düşen ortalama büyüme hızının 1990 yılında yüzde 3.2 seviyesine çıkacağı ve aynı anda enflasyon hızında yavaşlama sağlanacağı öngörülmektedir. Dünya ticaretinde de daraltıcı etkilerin ortaya çıkacağı ve bu eğilimin 1991 yılında da devam edeceği tahmin edilmektedir.

Yılın ikinci yarısına ait geçici veriler, başlıca sanayileşmiş ülkelerde büyümede beklenen yavaşlamanın gerçekleştiğini, ama enflasyonun yavaşlamadığını göstermektedir. Sonuç olarak dünya ticaretinde de belli bir daralma hissedilmekte, enflasyon ise sorun olmaya devam etmektedir.

1990 yılında dünya ekonomisini etkileyen en önemli olay Doğu Avrupa'daki piyasa ekonomisine geçiş reformları ile iki Almanya'nın birleşmesi olmuştur. Bu arada Avrupa Para Birliği'ne doğru önemli adımlar atılmış ve 1993 Avrupa Tek Pazarı çalışmaları, Doğu Avrupa'daki hızlı değişime rağmen devam etmiştir.

Özellikle, Doğu Avrupa'daki gelişmeler hem dünya, hem de Türkiye ekonomisini yakından etkileyecek niteliktedir. Doğu Bloku'ndaki piyasa ekonomisine yönelik girişimlerin başarılı olabilmesi ve siyasal istikrarın sağlanabilmesi için öncelikle ekonomik sorunların çözülmesi gerekmektedir.

2) DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

Ödemeler dengesine ilişkin açıklanan son tahminlere göre; cari işlemler dengesinin yıl sonunda yaklaşık 2 milyar dolar açık vermesi beklenmektedir. İhracatta geçtiğimiz yıla göre hızlı bir gelişme olmamasına karşılık; ithalattaki yüksek artışın devam etmesi nedeniyle cari işlemler dengesinin bu yıl önemli miktarda açık vereceği tahmin edilmektedir.

Yıl içinde döviz kurlarının iç-dış enflasyon farkına paralel olarak değil, serbest piyasadaki arz-talep koşullarına göre belirlenmesinin Türk Lirasını aşırı değerlendirmesi yavaşlatırken ithalatı hızlandırmıştır. Bütün bu koşullara rağmen bu yıl ciddi bir döviz sorunu beklenmemektedir.

Cari işlemler açığının önemli bir kısmı kısa vadeli sermaye hareketleriyle kapatılarak denge sağlanmıştır. Ancak kısa vadeli sermaye hareketlerini aşırı değerlenmiş TL'nin arbitraj kanalıyla cazip kıldığı unutulmamalıdır.

Kur politikalarında önemli bir değişiklik olmadığı takdirde, 1991 yılında da kurların arz-talep koşullarına bağlı olarak değişeceği ve önemli bir döviz sorunu ile karşılaşılmayacağı varsayılabilir.

DİE tarafından yayınlanan istatistiklere göre; ihracat 1990 yılının ilk dokuz ayında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 8.0 oranında artarak 8.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise, söz konusu dönemde, geçen yıla göre yüzde 35.3 oranında bir artış göstererek 15.1 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece, 1990 yılı Ocak-Eylül döneminde dış ticaret açığı 6.5 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret açığının yüzde 103.6 oranında büyüdüğü bu dönemde, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 57.0'ye düşmüştür.

1989 yılının ilk dokuz aylık dönemi ile karşılaştırıldığında, 1990 yılının aynı döneminde işçi döviz girişi artış olduğu dikkati çekmektedir. 1990 yılı Eylül ayı itibarıyla işçi döviz girişi yüzde 5.7 artarak 2.4 milyar dolara ulaşmıştır.

Turizm sektörünün ekonomiye net katkısı 1990 yılında da sürmüştür. Bu yıl, Eylül sonu itibarıyla turizm gelirleri 2,817 milyon dolara; turizm giderleri ise 392 milyon dolara yükselmiştir. Böylece 2,425 milyon dolar olarak gerçekleşen net turizm gelirleri, işçi dövizleri ile birlikte cari işlemler açığının sınırlanmasında etkili olmuştur.

Yayınlanan son verilere göre, Haziran 1990 itibarıyla dış borçların tutarı 42.8 milyar dolara çıkmıştır. 1990 yılının ilk dokuz aylık döneminde; 2,922 milyon doları anapara ödemesi, 2,292 milyon doları faiz olmak üzere toplam 5,214 milyon dolarlık dış borç ödemesi yapılmıştır.

Cari işlemler dengesi 1990 yılının Ocak-Eylül döneminde 1,066 milyon dolar açık vermiştir.

3) Dış Ticaret

1990 yılının başından itibaren uygulamaya konulan ekonomik politikalarla (ithalatın serbestleştirilmesi, konvertibilite, gümrüklerin azaltılması vs) birlikte dış ekonomik ilişkiler

açısından da önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. İhracat ve ithalatla görülen artışlar dolayısıyla dış açılma devam etmiştir.

DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ

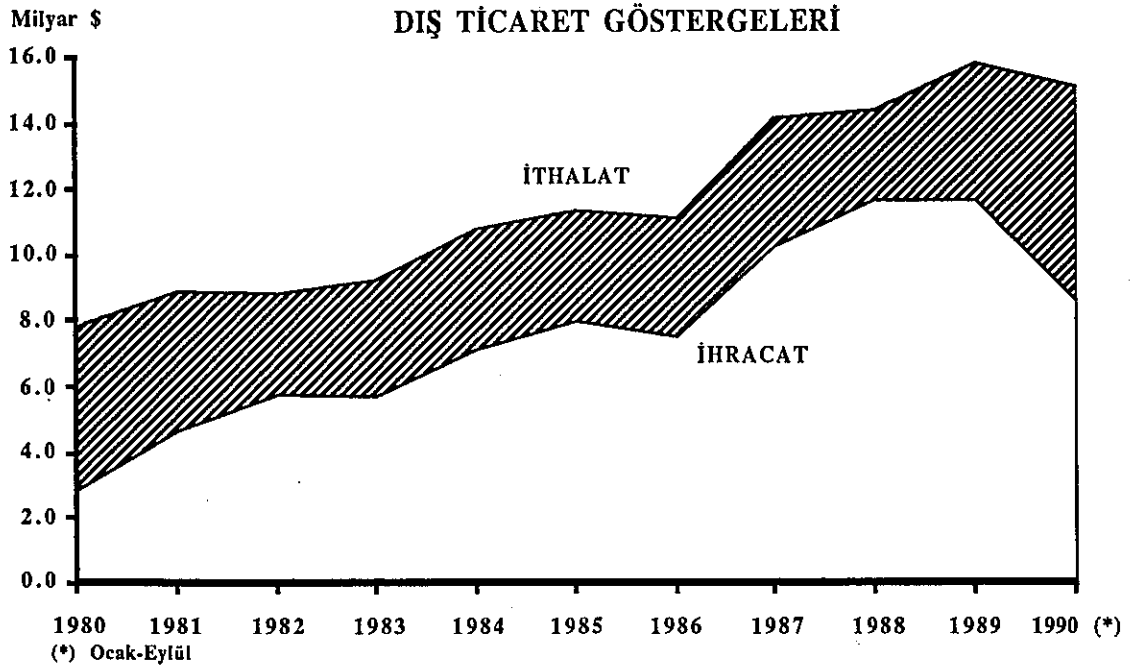
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHRACAT/ İTHALAT
1989	7,945.2	11,119.4	-3,174.2	71.5%
1990	8,581.0	15,042.3	-6,461.3	57.0%
FARK	635.8	3,922.9	-3,287.1	
ARTIŞ %	8.0%	35.3%	103.6%	

İhracatta artışın ılımlı olmasına karşılık, ithalattaki hızlı artış dış ticaret açığının

genişlemesine yol açmıştır. Ayrıca, Eylül ayı verilerine göre ihracatın ithalatı karşılama oranı, geçen yılın aynı dönemine göre 14.5 puan gerilemiştir.

Dış ticaretin, 1990 yılının son çeyreğinde eğilimi koruyacağı varsayılarak; yıl sonu itibariyle ihracatın 13 milyar dolara, ithalatın ise 24 milyar dolara yakın gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece dış ticaret açığı yaklaşık 11 milyar dolara ulaşacaktır.

DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ

(Milyon \$)

	1989			İHRACAT/ İTHALAT (%)	1990			İHRACAT/ İTHALAT (%)
	İHRACAT	İTHALAT	FARK		İHRACAT	İTHALAT	FARK	
Ocak	771.9	1,063.2	-291.3	72.6	997.8	1,501.1	-503.3	66.5
Şubat	946.9	1,045.4	-98.5	90.6	987.7	1,515.0	-527.3	65.2
Mart	1,084.8	1,209.2	-124.4	89.7	985.3	1,714.2	-728.9	57.5
Nisan	977.4	1,274.8	-297.4	76.7	875.5	1,317.7	-442.2	66.4
Mayıs	700.5	1,178.1	-477.6	59.5	921.6	1,990.7	-1,069.1	46.3
Haziran	896.0	1,354.2	-458.2	66.2	954.7	1,566.7	-612.0	60.9
Temmuz	749.0	1,266.6	-517.6	59.1	781.9	1,523.4	-741.5	51.3
Ağustos	822.8	1,388.5	-565.7	59.3	985.2	2,010.0	-1,024.8	49.0
Eylül	996.3	1,339.4	-343.1	74.4	1,091.3	1,903.5	-812.2	57.3
Ekim	1,101.5	1,546.2	-444.7	71.2				
Kasım	1,201.3	1,542.5	-341.2	77.9				
Aralık	1,378.9	1,554.5	-175.6	88.7				
K Ü M Ü L A T İ F								
Ocak	771.9	1,063.2	-291.3	72.6	997.8	1,501.1	-503.3	66.5
Şubat	1,718.8	2,108.6	-389.8	81.5	1,985.5	3,016.1	-1,030.6	65.8
Mart	2,803.6	3,317.8	-514.2	84.5	2,970.8	4,730.3	-1,759.5	62.8
Nisan	3,781.0	4,592.6	-811.6	82.3	3,846.3	6,048.0	-2,201.7	63.6
Mayıs	4,481.5	5,770.7	-1,289.2	77.7	4,767.9	8,038.7	-3,270.8	59.3
Haziran	5,377.5	7,124.9	-1,747.4	75.5	5,722.6	9,605.4	-3,882.8	59.6
Temmuz	6,126.5	8,391.5	-2,265.0	73.0	6,504.5	11,128.8	-4,624.3	58.4
Ağustos	6,949.3	9,780.0	-2,830.7	71.1	7,489.7	13,138.8	-5,649.1	57.0
Eylül	7,945.6	11,119.4	-3,173.8	71.5	8,581.0	15,042.3	-6,461.3	57.0
Ekim	9,047.1	12,665.6	-3,618.5	71.4				
Kasım	10,248.4	14,208.1	-3,959.7	72.1				
Aralık	11,627.3	15,762.6	-4,135.3	73.8				

Kaynak: DİE

4) İhracat

Yılın ilk dokuz aylık döneminde ihracat 8,581.0 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın 1989 yılının aynı döneminde 7,945.6 milyon dolar olarak gerçekleştiği gözönüne alınırsa, 1990 yılında yüzde 8.0 oranında artışı ortaya çıkmaktadır.

İhracatın aynı eğilimi koruyacağı varsayılırsa, ihracatın 1990 yılı sonunda 13 milyar dolara ulaşması beklenmelidir. 1989 yılının son üç aylık döneminde ihracattaki gelişmeler gözönüne alınırsa, yıl sonunda ihracatın bu düzeye ulaşması olasılığı yüksektir.

1990 yılının ilk dokuz aylık dönemindeki aylık ihracat gerçekleştirmeleri, bir önceki yılın aylık verileri ile karşılaştırıldığında; ihracatın Mart ve Nisan ayları hariç tüm aylarda artış gösterdiği, ancak bu artışların Ocak ve Mayıs ayları dışında düşük oranlarda kaldığı dikkati çekmektedir.

İHRACAT (Milyon \$)

				DEĞİŞİM %		KÜMÜLATİF			DEĞİŞİM %	
	1988	1989	1990	89/88	90/89	1988	1989	1990	89/88	90/89
Ocak	905.5	771.6	997.8	-14.8	29.3	905.5	771.6	997.8	-14.8	29.3
Şubat	944.9	946.9	987.7	0.2	4.3	1,850.4	1,718.5	1,985.5	-7.1	15.5
Mart	952.5	1,084.8	985.3	13.9	-9.2	2,802.9	2,803.3	2,970.8	0.0	6.0
Nisan	1,008.0	977.4	875.5	-3.0	-10.4	3,810.9	3,780.7	3,846.3	-0.8	1.7
Mayıs	825.1	700.5	921.6	-15.1	31.6	4,636.0	4,481.2	4,767.9	-3.3	6.4
Haziran	891.8	895.9	954.7	0.5	6.6	5,527.8	5,377.1	5,722.6	-2.7	6.4
Temmuz	773.1	749.0	781.9	-3.1	4.4	6,300.9	6,126.1	6,504.5	-2.8	6.2
Ağustos	812.8	822.8	985.2	1.2	19.7	7,113.7	6,948.9	7,489.7	-2.3	7.8
Eylül	1,006.0	996.3	1,091.3	-1.0	9.5	8,119.7	7,945.2	8,581.0	-2.1	8.0

Kaynak: DİE

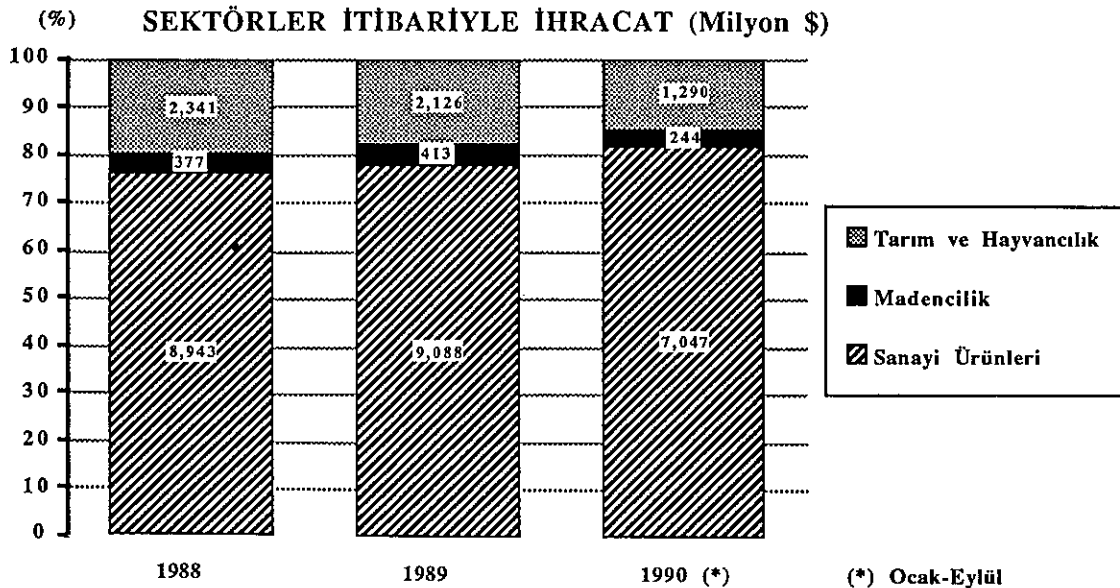
Ocak-Eylül dönemindeki 8,581.0 milyon dolarlık ihracatın 7,047.1 milyon dolarlık bölümünü sanayi, 1,290.4 milyon dolarlık bölümünü tarım ve hayvancılık, 243.5 milyon dolarlık bölümünü ise madencilik ürünleri ihracatı oluşturmuştur. 1990 yılının aynı dönemine göre yüzde 11.3 oranında büyüyen sanayi ürünleri ihracatının toplam içindeki payı 2.4 puan artarak yüzde 82.1'e

SEKTÖRLER İTİBARIYLA İHRACAT (Ocak-Eylül, Milyon \$)

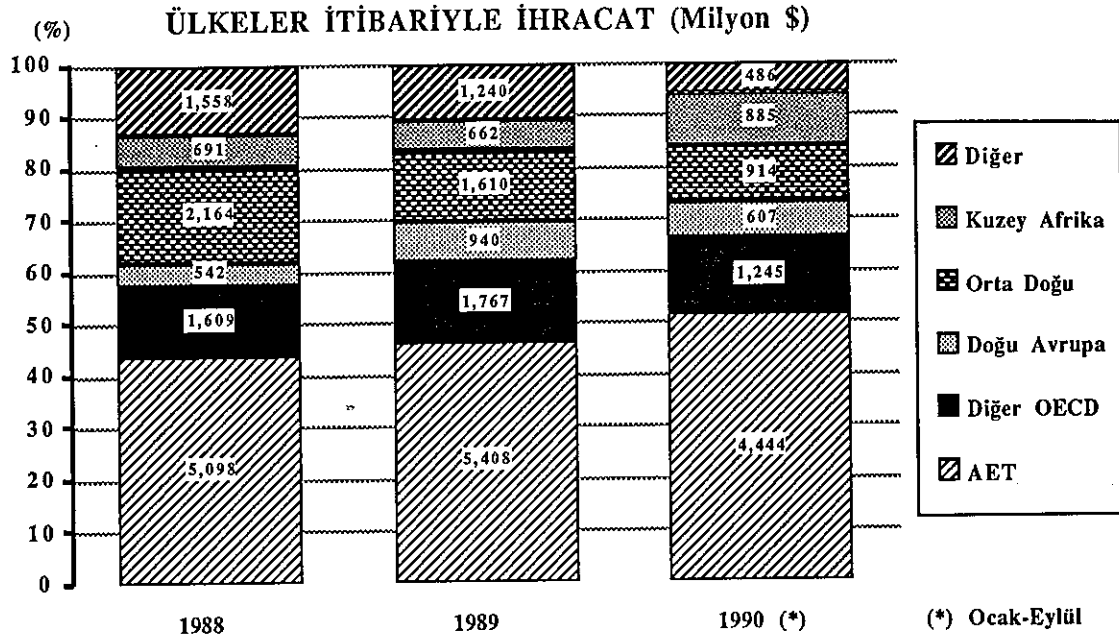
	1989	PAY %	1990	PAY %	ARTIŞ %
Tarım ve Hayvancılık	1,319.4	16.6	1,290.4	15.0	-2.2
Madencilik ve Taşocakçılık	293.6	3.7	243.5	2.8	-17.1
Sanayi Ürünleri	6,332.3	79.7	7,047.1	82.1	11.3
GENEL TOPLAM	7,945.3	100.0	8,581.0	100.0	8.0

yükselmiştir. Tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatı yüzde 2.2 oranında azalmış ve toplam içindeki payı yüzde 15.0'e düşmüştür. Madencilik ürünleri ihracatı da yüzde 17.1

oranında azalmış ve payı yüzde 2.8'e olarak gerçekleşmiştir.

1990 yılının ilk dokuz ayında AT ülkelerine yapılan ihracatın toplam içindeki payı yüzde 51.8'e yükselmiş, diğer OECD ülkelerinin payı ise yüzde 14.5'e düşmüştür. Böylece OECD ülkelerinin payı yüzde 66.3 olarak gerçekleşmiştir. Ocak-Eylül döneminde özellikle, Japonya, Irak, İran, Suudi Arabistan ve Bulgaristan'a yapılan ihracatta azalma, genellikle Batı ülkelerine yapılan ihracatta ise artış gerçekleşmiştir.

OECD ülkelerine yapılan ihracatın payı artarken, İslam ülkelerine yapılan ihracatın payı (yüzde 21.0) yeniden azalmıştır.

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACAT
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1989	PAY %	1990	PAY %	ARTIŞ %
OECD ÜLKELERİ	4,912.9	61.8	5,689.9	66.3	15.8
- AET ÜLKELERİ	3,753.0	47.2	4,444.4	51.8	18.4
- DİĞER OECD	1,159.9	14.6	1,245.5	14.5	7.4
İSLAM ÜLKELERİ	2,033.5	25.6	1,805.0	21.0	-11.2
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	563.8	7.1	606.8	7.1	7.6
DİĞER ÜLKELER	435.0	5.5	479.3	5.6	10.2
TOPLAM	7,945.2	100.0	8,581.0	100.0	8.0

Kaynak: DİE

Ocak-Eylül döneminde Doğu Avrupa ülkelerine yapılan ihracatta artış olmuş, ancak toplam içindeki payı yüzde 7.1'de sabit kalmıştır. Eylül ayı sonu itibariyle Doğu Avrupa ülkelerine ihracatta yüzde 7.6 artış olmuştur.

İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1989	PAY %	1990	PAY %	Değişim %
A. TARIM VE HAYVANCILIK	1,319.4	16.6	1,264.7	14.7	-4.1
1. Bitkisel Ürünler	1,070.7	13.5	1,047.5	12.2	-2.2
- Pamuk	93.4	1.2	39.7	0.5	-57.5
- Tütün	225.0	2.8	165.6	1.9	-26.4
- Fındık	168.7	2.1	222.1	2.6	31.7
- Kuru Üzüm	79.4	1.0	86.9	1.0	9.4
- Diğer	504.2	6.3	533.2	6.2	5.8
2. Hayvan ve Hayvancılık Ürünleri	204.0	2.6	169.2	2.0	-17.1
3. Su Ürünleri	35.8	0.5	39.7	0.5	10.9
4. Orman Ürünleri	8.9	0.1	8.3	0.1	-6.7
B. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	293.6	3.7	243.5	2.8	-17.1
C. SANAYİ ÜRÜNLERİ	6,332.3	79.7	7,073.5	82.4	11.7
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	594.6	7.5	614.4	7.2	3.3
B. Petrol Ürünleri	195.5	2.5	182.8	2.1	-6.5
C. Diğer Sanayi Ürünleri	5,542.2	69.8	6,276.3	73.1	13.2
- Çimento	21.8	0.3	53.7	0.6	146.3
- Kimya Sanayi	512.7	6.5	394.5	4.6	-23.1
- Lastik-Plastik	236.4	3.0	172.4	2.0	-27.1
- Deri-Kösele	389.0	4.9	474.5	5.5	22.0
- Orman Ürünleri	10.7	0.1	16.9	0.2	57.9
- Dokuma-Giyim	2,421.1	30.5	2,831.1	33.0	16.9
- Cam-Seramik	186.6	2.3	239.1	2.8	28.1
- Demir-Çelik	1,012.2	12.7	1,174.8	13.7	16.1
- Demirdışı Metaller	193.9	2.4	186.8	2.2	-3.7
- Madeni Eşya	13.9	0.2	17.5	0.2	25.9
- Makina	134.2	1.7	146.6	1.7	9.2
- Elektrikli Cihazlar	162.9	2.1	282.5	3.3	73.4
- Taşıt Araçları	114.8	1.4	137.3	1.6	19.6
- Diğer	132.0	1.7	148.6	1.7	12.6
TOPLAM	7,945.3	100.0	8,581.7	100.0	8.0

Kaynak: DİE

ÜLKELERE GÖRE İHRACAT
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

ÜLKELER	1989	PAY %	1990	PAY %	Değişim %
OECD ÜLKELERİ	4,913.0	61.8	5,689.9	66.3	15.8
A) AET ÜLKELERİ	3,753.0	47.2	4,444.4	51.8	18.4
- Batı Almanya	1,489.9	18.8	1,904.1	22.2	27.8
- Belçika-Lüksemburg	194.9	2.5	209.8	2.4	7.6
- Danimarka	49.9	0.6	52.6	0.6	5.4
- Fransa	400.7	5.0	500.7	5.8	25.0
- Hollanda	280.8	3.5	289.9	3.4	3.2
- İngiltere	434.7	5.5	509.3	5.9	17.2
- İrlanda	13.0	0.2	15.7	0.2	20.8
- İtalya	699.4	8.8	733.5	8.5	4.9
- Yunanistan	87.9	1.1	86.6	1.0	-1.5
- İspanya	83.8	1.1	123.0	1.4	46.8
- Portekiz	18.0	0.2	19.2	0.2	6.7
B) DİĞER OECD ÜLKELERİ	1,160.0	14.6	1,245.5	14.5	7.4
- ABD	613.4	7.7	639.0	7.4	4.2
- Japonya	148.4	1.9	138.9	1.6	-6.4
- İsviçre	124.3	1.6	193.1	2.3	55.3
- Avusturya	92.8	1.2	107.6	1.3	15.9
- Diğer	181.1	2.3	166.9	1.9	-7.8
İSLAM ÜLKELERİ	2,033.6	25.6	1,805.0	21.0	-11.2
- İran	447.2	5.6	295.7	3.4	-33.9
- Irak	301.0	3.8	214.5	2.5	-28.7
- Suudi Arabistan	260.1	3.3	243.9	2.8	-6.2
- Kuveyt	112.1	1.4	91.4	1.1	-18.5
- KKTC	82.4	1.0	103.8	1.2	26.0
- Libya	162.6	2.0	173.8	2.0	6.9
- Mısır	97.5	1.2	119.8	1.4	22.9
- Cezayir	126.7	1.6	141.1	1.6	11.4
- Tunus	34.2	0.4	34.4	0.4	0.6
- Diğerleri	409.8	5.2	386.6	4.5	-5.7
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	563.6	7.1	606.8	7.1	7.7
- Sovyetler Birliği	350.3	4.4	355.0	4.1	1.3
- Doğu Almanya	12.4	0.2	11.0	0.1	-11.3
- Bulgaristan	23.2	0.3	4.2	0.0	-81.9
- Çekoslovakya	17.3	0.2	22.8	0.3	31.8
- Macaristan	17.3	0.2	20.9	0.2	20.8
- Polonya	46.8	0.6	50.7	0.6	8.3
- Romanya	33.5	0.4	47.4	0.6	41.5
- Yugoslavya	59.9	0.8	89.5	1.0	49.4
- Arnavutluk	2.9	0.0	5.3	0.1	82.8
DİĞER ÜLKELER	435.1	5.5	479.3	5.6	10.2
- Hindistan	53.5	0.7	47.1	0.5	-12.0
- Çin Halk Cumhuriyeti	61.1	0.8	16.3	0.2	-73.3
- Güney Kore	14.3	0.2	14.8	0.2	3.5
- Hong Kong	23.1	0.3	17.3	0.2	-25.1
- Diğerleri	283.1	3.6	383.8	4.5	35.6
TOPLAM	7,945.3	100.0	8,581.0	100.0	8.0

Kaynak: DİE

5) Yeni İhracat Teşvik Tedbirleri

1991 yılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı ile bu karara istinaden hazırlanan 91/1 sayılı Teşvik Tebliği 13.11.1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni Tebliğ'de ihracatçılara; ihracat ve ithalat işlemlerini yürüteceği azami 5 adet gümrük müdürlüğünü, Tebliğ'de belirtilen gümrük müdürlükleri arasından seçerek müracaatlarında bildirme zorunluluğu kaldırılmıştır. (Tebliğ, Madde 4)

Tebliğ'de 12 ay süreli İhracatı Teşvik Belgeleri'ne ek süre tanınmaması, 15 ay süreli İhracat Teşvik Belgeleri'ne teyidli gayri kabulü rücu akreditiflerinin teşviki halinde azami 3 ay ek süre tanınması hükme bağlanmıştır. 1615 sayılı Kanun hükümlerince düzenlenen İhracatı Teşvik Belgeleri'nde ihracat süresini; ilgili kanunun 118'inci maddesi hükmü gereğince 24 aya kadar uzatma yetkisi T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu süreyi aşan taleplerin ise, DPT Müsteşarlığı'nca değerlendirileceği hükme bağlanmıştır. (Tebliğ, Madde 9)

Aracı ihracatçı ile yapılacak ihracatlarda; yaş meyva ve sebze, su ürünleri, el dokuma halısı kapsam dışı tutulmuştur. (Tebliğ, Madde 12)

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri, uluslararası yurtiçi ihaleler ile ilgili müteahhitlik hizmetleri, gemi, komple fabrika ve tesislere ilişkin kullandırılan kredilerde ise Vergi, Resim ve Harç İstisnası'ndan yararlanılma süresi İhracatı Teşvik Belgesi'nin süresi ile kısıtlanmıştır. (Tebliğ, Madde 14)

Yurtiçi satış ve teslimler ile Geçici Kabul Hükümleri çerçevesinde düzenlenen İhracatı Teşvik Belgeleri kapsamında işletme ihtiyacı madde ve malzemeler (yedek parça dahil) için döviz kullandıramayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Dış Ticaret Sermaye Şirketleri adına global olarak İhracatı Teşvik Belgesi düzenlenebileceği ve bu şirketlerin madde bazında FOB ihraç taahhüdünün yüzde 60'ını geçmemek üzere ithalat yapabilecekleri hükme bağlanmıştır. (Tebliğ, Madde 15)

Yalnız imalatçı ihracatçılara; belgeli olarak gerçekleştirdikleri ihraç mamüllerinin bünyesine giren hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri (yan sanayicilerin ihtiyaçları dahil) döviz kullanmada tanınan 3 aylık süre kaldırılmıştır. Geçici Kabul Hükümleri ile Yurtiçi Satış ve Teslimler çerçevesinde gerçekleştirilen ihracatla ilgili ihracattan sonra döviz kullandırılmayacağı belirtilmiştir. (Tebliğ, Madde 16)

15. Maddenin (a) fıkrası çerçevesinde kullanılacak döviz miktarı Bedelli Geçici Kabulde yüzde 80'le sınırlandırılmıştır. (Tebliğ, Madde 17)

İhracatı Teşvik Belgesi ve/veya eki bilgi ve belgeler hakkında tereddüt edilmesi halinde Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün görüşüne istinaden işlem yapılması karar altına alınmıştır. (Tebliğ, Madde 23)

Yeni Tebliğ'le; geçerli kapasite raporlarında belirtilen üretim konusunda gerekli makina ve/veya araç parkına sahip İmalatçı İhracatçıların İhracat süresi geriye doğru 1 yıl içine giren İhracatı Teşvik Belgeleri'nin kapatılmış olması durumunda, bu belgeler kapsamında yapacakları teminatsız ithalat FOB ihrac değerinin 5 katından 3 katına indirilmiştir. (Tebliğ, Madde 24)

İthal edilen eşyanın kontrol ve nakli ile müracat ve belge almaya ilişkin madde yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici kabulde, 6 ay olan ithal süresi İhracatı Teşvik Belgesi tarihinden itibaren 18 aya çıkarılmıştır. (Tebliğ, Madde 25)

İhracatı Teşvik Belgesi'ne dayanılarak ithal edilen maddelerden hasarlı, bozuk veya evsafına uygun bulunmayanların, mahrecine iadesinde üç ay içinde bedelsiz olarak tekrar ithali zorunluluğu kaldırılmıştır. (Tebliğ, Madde 28)

Tebliğin 34'üncü madde hükmü çerçevesinde düzenlenecek Belgelerle ilgili taahhüt ve tahsis değerlerinin hesabında belgenin düzenlendiği tarihteki döviz satış kuru esas alınmıştır. (Tebliğ, Madde 34)

Yatırım Programlarında yer alan kamu yatırımlarından uluslararası ihaleye çıkarılan veya yabancı parayla finanse edilenlerin tamamının veya bir bölümünün ihalesi kapsamındaki teslimler ile Savunma Sanayii açısından önem arzeden araç ve gereçlerin yerli imalatçı firmalara teslimleri yüzde 50 gümrük muafiyeti ile vergi, resim ve harç istisnası kapsamına alınmıştır. (Tebliğ, Madde34)

Yurtiçi Satış ve Teslimler kapsamında düzenlenen İhracatı Teşvik Belgelerinin taahhüt kapatmalarında Katma Değer Vergisiz satış fiyatının esas alınması hükmü getirilmiştir. (Tebliğ, Madde 35)

İhracatı Teşvik Belgesi'ne istinaden yapılan ithalata ilişkin belgenin Gümrük İdaresine onaylatıp 15 gün içinde, İhracatı Teşvik Belgesi'ne istinaden gerçekleştirilen ihracata ilişkin belgenin dört

ayda bir Merkez Bankası'na gönderilmesi yükümlülüğü kaldırılmıştır.

Bir ihracatçının İhracatı Teşvik Belgesine bağlı olarak yapmaya hak kazandığı ithalattan başka bir firmaya aktardığı ve/veya devrettiği maddelerin ikinci defa böyle bir işleme tabi tutulamayacağı Tebliğ'de yer almaktadır. (Tebliğ, Madde 40)

Yeni Tebliğ'e denetim ile ilgili bir madde ilave edilmiştir. (Tebliğ, Madde 44)

Serbest Bölgelere yapılacak ihracatın ve buralardan yapılacak ithalatın İhracatı Teşvik Tedbirlerinden yararlandırılması hükme bağlanmıştır. (Tebliğ, Madde 45)

6) İthalat

1990 yılının Ocak-Eylül dönemi incelendiğinde, ithalat ile ihracat arasındaki farkın giderek açıldığı dikkati çekmektedir. Söz konusu dönemde ihracat ılımlı ölçüde artarken, ithalat hızlı artmaya devam etmiştir.

Eylül ayı sonu itibariyle ithalat 15,042.4 milyon dolara ulaşmıştır. Bu değer geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 35.3'lük bir artışı ifade etmektedir.

İTHALAT (Milyon \$)

				DEĞİŞİM %		KÜMÜLATİF			DEĞİŞİM %	
	1988	1989	1990	89/88	90/89	1988	1989	1990	89/88	90/89
Ocak	1,046.5	1,063.2	1,501.1	1.6	41.2	1,046.5	1,063.2	1,501.1	1.6	41.2
Şubat	1,128.7	1,045.4	1,515.0	-7.4	44.9	2,175.2	2,108.6	3,016.1	-3.1	43.0
Mart	1,318.5	1,209.2	1,714.2	-8.3	41.8	3,493.7	3,317.8	4,730.3	-5.0	42.6
Nisan	1,331.6	1,274.8	1,317.7	-4.3	3.4	4,825.3	4,592.6	6,048.0	-4.8	31.7
Mayıs	1,187.4	1,178.1	1,990.7	-0.8	69.0	6,012.7	5,770.7	8,038.7	-4.0	39.3
Haziran	1,262.5	1,354.2	1,566.7	7.3	15.7	7,275.2	7,124.9	9,605.4	-2.1	34.8
Temmuz	981.6	1,266.6	1,523.4	29.0	20.3	8,256.8	8,391.5	11,128.8	1.6	32.6
Ağustos	1,136.6	1,388.5	2,010.0	22.2	44.8	9,393.4	9,780.0	13,138.8	4.1	34.3
Eylül	1,146.8	1,339.4	1,903.5	16.8	42.1	10,540.2	11,119.4	15,042.3	5.5	35.3

Kaynak: DİE

Dokuz aylık ithalatın 9,374.6 milyon dolarlık bölümü (yüzde 62.3) hammaddelerden (ham petrol dahil), 3,706.5 milyon dolarlık bölümü (yüzde 24.6) yatırım maddelerinden ve 1,961.3 milyon

MADDE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

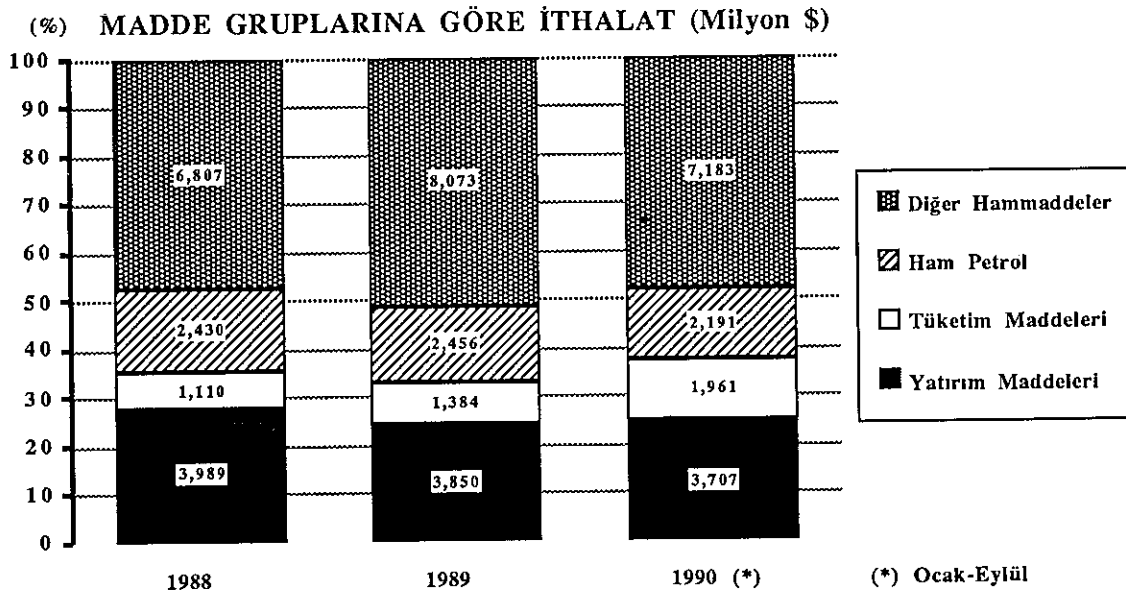
	1989	PAY %	1990	PAY %	ARTIŞ %
Yatırım Maddeleri	2,758.6	24.8	3,706.5	24.6	34.4
Tüketim Maddeleri	898.6	8.1	1,961.3	13.0	118.3
Hammaddeler	7,463.5	67.1	9,374.6	62.3	25.6
(Ham Petrol)	(1,850.5)	16.6	(2,191.4)	14.6	18.4
GENEL TOPLAM	11,120.7	100.0	15,042.4	100.0	35.3

Kaynak: DİE

dolarlık bölümü ise (yüzde 13.0) tüketim maddelerinden oluşmaktadır. Toplam ithalat içinde ham petrol ithalatının payı yüzde 14.6'ya düşmüştür.

İthalatın ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde 1990 yılının Ocak-Eylül döneminde

AET ülkelerinden yapılan ithalatın yüzde 57.6 oranında arttığı ve toplam içindeki payının yüzde 43.5'e yükseldiği dikkati çekmektedir. Diğer OECD ülkelerinden yapılan ithalatın payı yüzde 21.9 olarak gerçekleşmiş ve OECD ülkelerinin toplam içindeki payı yüzde 65.4'e yükselmiştir.

İslam ülkelerinden yapılan ithalat, söz konusu dönemde, yüzde 19.6 artarak 2,553.1 milyon dolara çıkmıştır. Toplam ithalat içindeki payı ise yüzde 17.0'ye gerilemiştir.

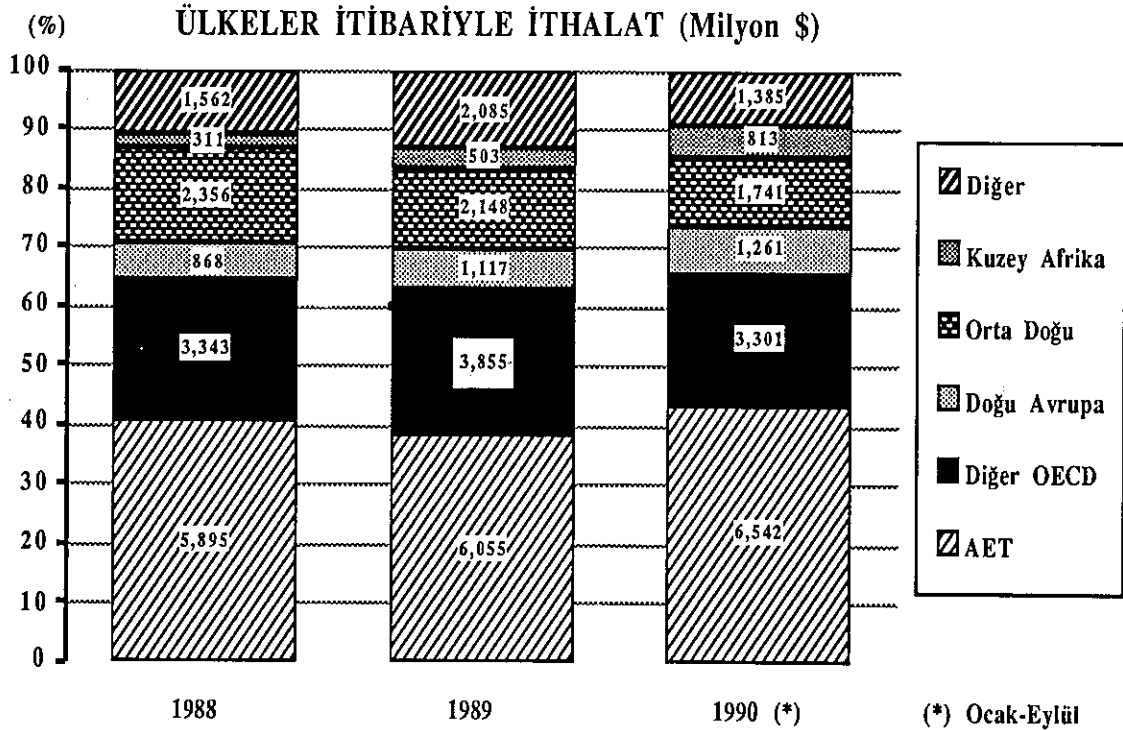
İthalatın kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde, liberasyon ithalatının toplam ithalat içindeki payı Ekim sonunda yüzde 94.7 olarak gerçekleşmiş, tutarı ise 16,518 milyon dolara yükselmiştir. Libere ithalatı, yüzde 3.7'lik payla proje kredisi ithalatı izlemektedir. On ayda proje kredisi kullanılarak 644

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1989	PAY %	1990	PAY %	ARTIŞ %
OECD ÜLKELERİ	6,934.7	62.4	9,843.1	65.4	41.9
- AET ÜLKELERİ	4,151.4	37.3	6,542.4	43.5	57.6
- DİĞER OECD	2,783.3	25.0	3,300.7	21.9	18.6
İSLAM ÜLKELERİ	2,134.0	19.2	2,553.1	17.0	19.6
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	1,010.8	9.1	1,260.8	8.4	24.7
DİĞER ÜLKELER	1,040.0	9.4	1,385.4	9.2	33.2
TOPLAM	11,119.5	100.0	15,042.4	100.0	35.3

Kaynak: DİE

milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. İzne bağlı ithalat ise 62 milyon dolar civarında gerçekleşmiş ve payı yüzde 0.4'e düşmüştür.

7) Dış Ticaretin Kamu-Özel Sektör Dağılımı

Türkiye'nin dış ticaretinde ağırlık özel sektördedir. Ocak-Ağustos döneminde 20.6 milyar dolarlık dış ticaretin yüzde 77.4'lük bölümü özel sektör, yüzde 22.6'lık bölümü ise kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir.

İTHALATIN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI
(Ocak-Ekim, Milyon \$)

	1989	Dağılım %	1990	Dağılım %
PROGRAMLI İTHALAT	11,506	91	16,580	95.0
- Liberasyon	10,976	87	16,518	94.7
- Fuar Tahsisli	0	0	0	0.0
- İzne Bağlı	530	4	62	0.4
PROGRAMLANMAMIŞ İTHALAT	1,159	9	867	5.0
- NATO	90	1	99	0.6
- Yabancı Sermaye	9	0	15	0.1
- Proje Kredisiz	972	8	644	3.7
- Bedelsiz	88	1	107	0.6
- Diğer	0	0	2	0.0
TOPLAM	12,665	100	17,447	100.0

Not : 1990 yılından itibaren "Finansal Kiralama" yolu ile yapılan ithalat ayrı olarak incelenmektedir.

Kaynak: DİE

1990 yılının ilk sekiz ayında ihracatın yüzde 94.5'i özel sektör, yüzde 5.5'i kamu sektörü tarafından yapılmıştır. 1990 yılının Ocak-Ağustos dönemi 1989 yılının aynı dönemi ile karşılaştırıldığında özel sektör ihracatının toplam içindeki payı artarken, kamu sektörü ihracatının hem payının, hem de tutarının azaldığı dikkati çekmektedir.

Aynı dönemde; özel sektör ithalatının toplam içindeki payı yüzde 67.7, kamu sektörünün payı ise yüzde 32.3 olarak gerçekleşmiştir. İthalatın madde grupları bazında özel ve kamu dağılımı incelendiğinde özel sektör ithalatının tüm madde gruplarında arttığı görülmektedir. Buna karşın, kamu ithalatı yatırım mallarında azalma göstermiştir. Özel sektör ithalatında en yüksek artış yüzde 182.8 ile tüketim malları ithalatında gerçekleşmiştir.

İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1989	PAY %	1990	PAY %	Değişim %
A. TARIM VE HAYVANCILIK	671.3	6.0	1,063.8	7.1	58.5
- Buğday	187.5	1.7	380.8	2.5	103.1
- Pirinç	66.8	0.6	40.9	0.3	-38.8
- Merinos	55.6	0.5	48.8	0.3	-12.2
- Diğer	361.4	3.3	593.3	3.9	64.2
B. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	2,182.6	19.6	2,547.9	16.9	16.7
- Ham Petrol	1,850.5	16.6	2,215.4	14.7	19.7
- Taş Kömürü	184.5	1.7	205.0	1.4	11.1
- Diğer	147.6	1.3	127.5	0.8	-13.6
C. SANAYİ ÜRÜNLERİ	8,265.5	74.3	11,430.7	76.0	38.3
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	589.6	5.3	973.9	6.5	65.2
- Soya Yağı	57.5	0.5	39.7	0.3	-31.0
- Diğer Bitkisel Sıvı Yağlar	137.6	1.2	138.7	0.9	0.8
- Sigara	126.7	1.1	151.3	1.0	19.4
- Diğer	267.8	2.4	644.2	4.3	140.6
B. Petrol Ürünleri	275.3	2.5	339.8	2.3	23.4
C. Diğer Sanayi Ürünleri	7,400.6	66.6	10,117.0	67.3	36.7
- Çimento	7.5	0.1	39.4	0.3	425.3
- Kimya Sanayi	1,462.2	13.1	1,755.7	11.7	20.1
- Lastik-Plastik	329.5	3.0	564.0	3.7	71.2
- Deri-Köşele	46.6	0.4	84.9	0.6	82.2
- Orman Ürünleri	6.6	0.1	14.3	0.1	116.7
- Tekstil	208.4	1.9	413.2	2.7	98.3
- Cam-Seramik	90.0	0.8	127.1	0.8	41.2
- Demir-Çelik	1,696.0	15.3	1,438.3	9.6	-15.2
- Demirdışı Metaller	272.5	2.5	380.6	2.5	39.7
- Madeni Eşya	42.5	0.4	73.4	0.5	72.7
- Makina	1,475.2	13.3	2,501.9	16.6	69.6
- Elektrikli Cihazlar	722.7	6.5	1,073.9	7.1	48.6
- Taşıt Araçları	582.1	5.2	909.8	6.0	56.3
- Diğer	458.8	4.1	740.5	4.9	61.4
TOPLAM	11,119.4	100.0	15,042.4	100.0	35.3

Kaynak: DİE

ÜLKELERE GÖRE İTHALAT

(Ocak-Eylül, Milyon \$)

ÜLKELER	1989	PAY %	1990	PAY %	Değişim %
OECD ÜLKELERİ	6,934.7	62.4	9,843.1	65.4	41.9
A) AET ÜLKELERİ	4,151.4	37.3	6,542.4	43.5	57.6
- Batı Almanya	1,509.4	13.6	2,467.5	16.4	63.5
- Belçika-Lüksemburg	327.6	2.9	360.7	2.4	10.1
- Danimarka	26.0	0.2	79.9	0.5	207.3
- Fransa	474.6	4.3	939.1	6.2	97.9
- Hollanda	308.3	2.8	406.3	2.7	31.8
- İngiltere	499.6	4.5	708.5	4.7	41.8
- İrlanda	13.2	0.1	29.4	0.2	122.7
- İtalya	737.3	6.6	1,194.2	7.9	62.0
- Yunanistan	79.3	0.7	97.0	0.6	22.3
- İspanya	170.8	1.5	250.5	1.7	46.7
- Portekiz	5.3	0.0	9.3	0.1	75.5
B) DİĞER OECD ÜLKELERİ	2,783.3	25.0	3,300.7	21.9	18.6
- ABD	1,553.1	14.0	1,553.9	10.3	0.1
- Japonya	364.8	3.3	722.9	4.8	98.2
- İsviçre	268.6	2.4	349.3	2.3	30.0
- Avusturya	114.1	1.0	168.2	1.1	47.4
- Diğer	482.7	4.3	506.4	3.4	4.9
İSLAM ÜLKELERİ	2,134.0	19.2	2,553.1	17.0	19.6
- İran	98.9	0.9	452.8	3.0	357.8
- Irak	1,294.0	11.6	1,045.9	7.0	-19.2
- Suudi Arabistan	176.9	1.6	174.6	1.2	-1.3
- Kuveyt	58.4	0.5	53.4	0.4	-8.6
- KKTC	9.3	0.1	6.7	0.0	-28.0
- Libya	169.8	1.5	308.3	2.0	81.6
- Mısır	13.8	0.1	21.1	0.1	52.9
- Cezayir	126.6	1.1	142.4	0.9	12.5
- Tunus	9.3	0.1	21.3	0.1	129.0
- Diğerleri	177.0	1.6	326.6	2.2	84.5
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	1,011.7	9.1	1,260.8	8.4	24.6
- Sovyetler Birliği	381.5	3.4	586.7	3.9	53.8
- Doğu Almanya	15.7	0.1	23.5	0.2	49.7
- Bulgaristan	2.8	0.0	4.9	0.0	75.0
- Çekoslavya	52.3	0.5	80.7	0.5	54.3
- Macaristan	51.5	0.5	80.1	0.5	55.5
- Polonya	75.4	0.7	134.9	0.9	78.9
- Romanya	179.0	1.6	150.7	1.0	-15.8
- Yugoslavya	251.9	2.3	198.4	1.3	-21.2
- Arnavutluk	1.6	0.0	0.9	0.0	-43.8
DİĞER ÜLKELER	1,040.0	9.4	1,385.4	9.2	33.2
- Hindistan	32.3	0.3	59.5	0.4	84.2
- Çin Halk Cumhuriyeti	65.3	0.6	79.2	0.5	21.3
- Güney Kore	89.4	0.8	195.9	1.3	119.1
- Hong Kong	15.3	0.1	53.8	0.4	251.6
- Diğerleri	837.7	7.5	997.0	6.6	19.0
TOPLAM	11,120.4	100.0	15,042.4	100.0	35.3

Kaynak: DİE

DIŞ TİCARETİN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Ocak-Ağustos, Milyon \$)

	1989	1990	Değişim %
A. İTHALAT	9,781.4	13,138.9	34.3
1. KAMU	4,312.0	4,244.1	-1.6
- Tüketim Malları	367.0	411.5	12.1
- Yatırım Malları	1,137.9	730.3	-35.8
- Hammaddeler	2,807.1	3,102.3	10.5
2. ÖZEL	5,469.4	8,894.8	62.6
- Tüketim Malları	406.9	1,150.8	182.8
- Yatırım Malları	1,365.0	2,647.6	94.0
- Hammaddeler	3,697.5	5,096.4	37.8
3. TOPLAM			
- Tüketim Malları	773.9	1,562.3	101.9
- Yatırım Malları	2,502.9	3,377.9	35.0
- Hammaddeler	6,504.6	8,198.7	26.0
B. İHRACAT	6,948.9	7,489.8	7.8
1. KAMU	739.6	413.8	-44.1
2. ÖZEL	6,209.3	7,076.0	14.0
C. DIŞ TİCARET DENGESİ	-2,832.5	-5,649.1	99.4
1. KAMU	-3,572.4	-3,830.3	7.2
2. ÖZEL	739.9	-1,818.8	-

Kaynak: DİE

1990 yılının Ocak-Ağustos dönemindeki 5,649.1 milyon dolarlık dış ticaret açığının 3,830.3 milyon dolarlık kısmı kamu sektörünün açığından kaynaklanmaktadır. Özel sektörün dış ticaret açığı ise 1,818.8 milyon dolardır.

8) İşçi Dövizleri

1990 yılı Eylül ayı sonu itibariyle işçi döviz girişi 2,412 milyon dolar civarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Önceki dönemlerle, özellikle de 1989 yılı ile, karşılaştırıldığında işçi döviz girişinde, ılımlı artışlar olduğu gözlenmektedir. Geçtiğimiz yılın Eylül ayı itibariyle 2,333 milyon dolar olan işçi döviz girişi, bu yıl yüzde 3.4 oranında artmıştır.

9) Turizm Gelir ve Gideri

1990 yılının ilk dokuz aylık dönemi verilerine göre turizm gelirlerindeki artışın hızlandığı dikkati çekmektedir. Söz konusu dönemde turizm gelirleri yüzde 40.5 artarak 2,817 milyon dolara ulaşmıştır.

TURİZM GELİR VE GİDERİ
(Milyon \$)

	1987	1988	1989	Ocak-Eylül		ARTIŞ %
				1989	1990	
GELİR	1,479	2,355	2,557	2,005	2,817	40.5
GİDER	448	358	565	454	392	-13.7
FARK	1,031	1,997	1,992	1,551	2,425	56.4

Kaynak: DPT

1990 yılının ilk dokuz ayında Türkiye'ye gelen yabancıların sayısı 4.7 milyon kişiye ulaşmıştır. Ülkemizi ziyaret eden yabancı turistler arasında ilk sırayı Batı Almanlar almaktadır. Onları İngilizler,

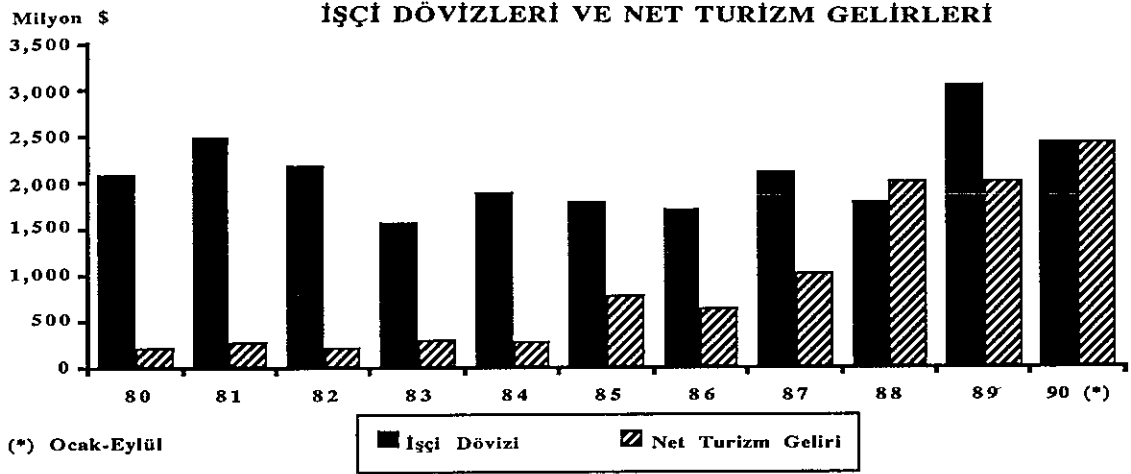
Fransızlar, Yugoslavlar ve İranlılar izlemektedir. Ülkemize gelen yabancılara ilişkin istatistikler incelendiğinde Doğu Avrupa kökenli turist sayısında artış olduğu dikkati çekmektedir.

İŞÇİ DÖVİZLERİ
(Milyon \$)

	1987	1988	1989	1990 (*)	Değişim %		
					88/87	89/88	90/89
Ocak	115.2	96.0	190.0	187.0	-16.7	97.9	-1.6
Şubat	98.7	96.0	236.0	214.0	-2.7	145.8	-9.3
Mart	137.3	105.0	190.0	240.0	-23.5	81.0	26.3
Nisan	149.4	137.0	172.0	224.0	-8.3	25.5	30.2
Mayıs	171.6	158.0	185.0	272.0	-7.9	17.1	47.0
Haziran	186.1	133.0	243.0	282.0	-28.5	82.7	16.0
Temmuz	231.4	172.0	319.0	334.0	-25.7	85.5	4.7
Ağustos	238.3	225.0	424.0	364.0	-5.6	88.4	-14.2
Eylül	224.7	172.0	374.0	295.0	-23.5	117.4	-21.1
Ekim	216.3	170.0	315.0		-21.4	85.3	
Kasım	153.6	187.0	232.0		21.7	24.1	
Aralık	179.4	214.0	258.0		19.3	20.6	
KÜMÜLATİF							
Ocak	115.2	96.0	190.0	187.0	-16.7	97.9	-1.6
Şubat	213.9	192.0	426.0	401.0	-10.2	121.9	-5.9
Mart	351.2	297.0	616.0	641.0	-15.4	107.4	4.1
Nisan	500.6	434.0	788.0	865.0	-13.3	81.6	9.8
Mayıs	672.2	592.0	973.0	1,137.0	-11.9	64.4	16.9
Haziran	858.3	725.0	1,216.0	1,419.0	-15.5	67.7	16.7
Temmuz	1,089.7	897.0	1,535.0	1,753.0	-17.7	71.1	14.2
Ağustos	1,328.0	1,122.0	1,959.0	2,117.0	-15.5	74.6	8.1
Eylül	1,552.7	1,294.0	2,333.0	2,412.0	-16.7	80.3	3.4
Ekim	1,769.0	1,464.0	2,648.0		-17.2	80.9	
Kasım	1,922.6	1,651.0	2,880.0		-14.1	74.4	
Aralık	2,102.0	1,865.0	3,138.0		-11.3	68.3	

(*) Geçici

Kaynak: DPT

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCILAR

	1987	1988	1989	1990 (*)
B. Almanya	505,047	740,858	859,130	981,817
İngiltere	256,660	454,568	393,021	336,345
Yunanistan	133,781	359,863	233,489	181,363
Yugoslavya	281,715	257,478	152,529	262,044
Fransa	160,404	231,729	268,185	298,063
İran	138,427	193,562	205,399	200,613
ABD	118,853	152,179	187,012	196,363
Polonya	47,911	138,589	154,397	161,521
Avusturya	72,743	111,014	145,956	187,316
İtalya	96,234	134,579	144,621	147,257
Suriye	62,170	71,298	75,255	88,165
Hollanda	48,017	78,476	102,904	146,286
Macaristan	27,038	43,805	149,347	125,339
Diğer	618,562	836,378	931,416	1,376,160
TOPLAM	2,567,562	3,804,376	4,002,661	4,688,652

(*) Eylül sonu itibariyle

Kaynak: DPT

10) Dış Borçlar

Yılın ilk dokuz ayında 5,214 milyon dolar dış borç ödemesi yapılmıştır. Bu miktarın 2,922 milyon doları anapara, 2,292 milyon doları dış borç faizi olarak ödenmiştir.

Eylül 1990 sonu itibariyle 2,339 milyon dolar orta ve uzun vadeli kredi kullanılmış, 3,037 milyon dolarlık kısa vadeli borç alınmıştır.

1984 yılsonu itibariyle Türkiye'nin toplam dış borçları 20.7 milyar dolar idi. Orta ve uzun vadeli borçların tutarı 17.5 milyar dolar (yüzde 84.6), kısa vadeli borçların tutarı ise 3.2 milyar dolar

DIŞ BORÇLAR
(Milyon \$)

	1984		1990 (*)		Değişim %
	Tutar	Pay %	Tutar	Pay %	
Orta-Uzun Vade	17,479	84.6	35,556	83.1	103.4
- Proje-Program	11,897	57.6	18,334	42.8	54.1
- Uluslararası Para Piyasaları	1,487	7.2	10,261	24.0	590.0
- Ertelenmiş Borçlar	2,404	11.6	39	0.1	-98.4
- Özel Krediler	1,691	8.2	6,922	16.2	309.3
Kısa Vade	3,180	15.4	7,245	16.9	127.8
TOPLAM	20,659	100.0	42,801	100.0	107.2

(*) Haziran sonu itibariyle

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ
(Milyon \$)

	1989			1990		
	Anapara	Faiz	Toplam	Anapara	Faiz	Toplam
Ocak	420	237	657	427	164	591
Şubat	252	196	448	222	273	495
Mart	581	318	899	355	284	639
Nisan	313	183	496	339	285	624
Mayıs	257	311	568	242	204	446
Haziran	420	219	639	409	203	612
Temmuz	344	244	588	371	289	660
Ağustos	352	212	564	199	281	480
Eylül	368	223	591	358	309	667
Ekim	236	251	487			
Kasım	190	250	440			
Aralık	292	263	555			
TOPLAM	4,025	2,907	6,932	2,922	2,292	5,214
IMF'ye Ödeme			253			48
GENEL TOPLAM			7,185			5,262

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

DIŞ BORÇLAR

(Milyon \$)

	1987	1988	1989	1990 (*)
TOPLAM BORÇ	40,228	40,722	41,021	42,801
A. VADESİNE GÖRE				
1. Orta ve Uzun Vade	32,605	34,305	35,276	35,556
2. Kısa Vade	7,623	6,417	5,745	7,245
B. BORÇLULARA GÖRE				
1. Orta ve Uzun Vade	32,605	34,305	35,276	35,556
a. Konsolide Bütçe	19,256	20,746	20,961	21,227
- Hazine Borçları	10,466	11,756	12,027	11,843
- Katma Bütçe	3,181	3,480	3,350	3,437
- Devirli Krediler	5,609	5,510	5,584	5,947
b. Diğer Kamu Sektörü	12,026	12,034	12,740	12,731
- Merkez Bankası	7,094	6,546	6,975	6,960
- KİT	3,700	3,988	4,074	4,091
- Mahalli İdareler	396	512	693	708
- FON'lar	836	988	998	972
c. Özel Sektör	1,323	1,525	1,575	1,598
2. Kısa Vade	7,623	6,417	5,745	7,245
- Kamu Sektörü	517	272	159	59
- Merkez Bankası	2,536	1,829	798	826
- Özel Sektör	4,570	4,316	4,788	6,360
C. ALACAKLILARA GÖRE				
1. Orta ve Uzun Vade	32,605	34,305	35,276	35,556
- Uluslararası Kuruluşlar	9,802	9,192	8,737	8,986
- İkili Anlaşmalar	11,680	11,382	10,969	10,606
- Ticari Bankalar	6,391	8,891	10,004	10,261
- Özel Alacaklılar	4,732	4,840	5,566	5,703
2. Kısa Vade	7,623	6,417	5,745	7,245
- İslam Kalkınma Bankası	62	47	15	15
- Ticari Bankalar	3,663	2,903	1,826	2,770
- Özel Alacaklılar	3,898	3,467	3,904	4,460
D. KREDİ TÜRLERİNE GÖRE				
1. Orta ve Uzun Vade	32,605	34,305	35,276	35,556
a. Kamu Sektörü	27,200	28,503	28,565	28,634
- Proje-Program Kredileri	20,646	19,495	18,561	18,334
- Uluslararası Para Piyasa.	5,415	8,505	9,938	10,261
- Ertelenmiş Borçlar	1,139	503	66	39
- DÇM'ler	833	329	0	0
- Banker Kredileri	143	57	0	0
- Garantisiz Ticari Borçlar	163	117	66	39
b. Özel Sektör	5,405	5,802	6,711	6,922
2. Kısa Vade	7,623	6,417	5,745	7,245
a. Kamu Sektörü	3,053	2,101	957	885
- Banker Kredileri	1,383	914	35	20
- Muhabir Açıkları	282	168	30	105
- Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı	871	747	733	701
- Diğer	517	272	159	59
b. Özel Sektör	4,570	4,316	4,788	6,360
- DÇM'ler	3	1	1	1
- Kabul Kredileri	1,205	903	891	1,047
- Prefinansman Kredileri	74	131	218	200
- Döviz Tevdiat Hesapları	1,745	1,685	2,061	2,511
- Diğer	1,543	1,596	1,617	2,601

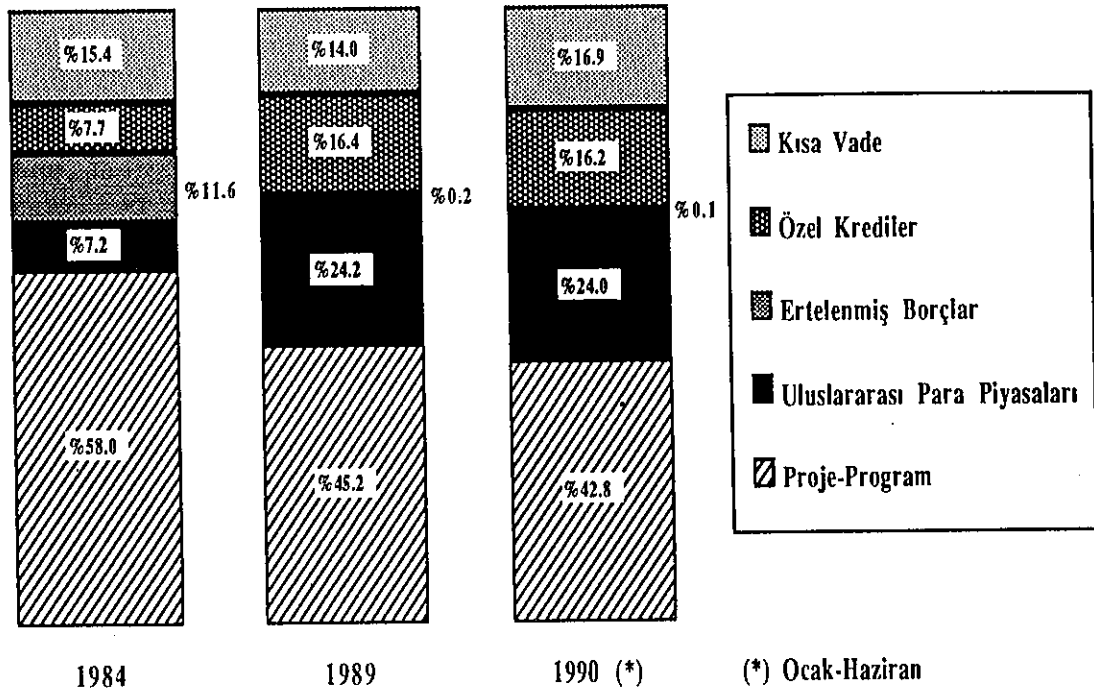
(*) Haziran sonu itibarıyla

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

(yüzde 15.4) olarak gerçekleşmişti. 1990 Haziran sonu itibariyle dış borçlar, 1984 yılına göre yüzde 107.2 artarak 42.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış borçlar aradan geçen altı yılda 22.1 milyar dolar artmıştır. Yüzde 103.4 artan orta ve uzun vadeli borçların toplam içindeki payı 83.1'e düşmüş; buna karşılık, kısa vadeli borçların payı 16.9'a yükselmiştir.

1987 yılı sonunda 40.2 milyar dolar, 1988 yılı sonunda 40.7 milyar dolar, 1989 yılı sonunda ise 41.0 milyar dolar olan toplam borçlar, 1990 yılı Haziran sonunda 42.1 milyar dolara yükselmiştir.

DIŞ BORÇLARIN DAĞILIMI

11) Ödemeler Dengesi

Cari işlemler dengesinde 1988 yılı ortalarından itibaren başlayan iyileşme eğilimi, cari işlemler fazlasının 12 aylık kümülatif temelde 2.3 milyar dolara ulaştığı Mart 1989'da en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Ancak, 1990 başından itibaren bu eğilim yavaşlamış ve Eylül sonunda cari işlemler yaklaşık 1.1 milyar dolar açık vermiştir. Bu gelişmedeki ana etkenlerden biri, dış ticaret açığının hızla artmaya başlamasıdır.

1990 yılı Eylül ayı sonu itibariyle cari işlemler dengesi 1,066 milyon dolar açık vermiştir. İşçi döviz girişi ve turizm gelirlerinin artması cari işlemler açığının bir ölçüde sınırlanmasında etken olmuştur.

ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon \$)

	1987	1988	1989	1990 (*)
A. CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-982	1,596	966	-1,066
1. Dış Ticaret Dengesi	-3,229	-1,777	-4,201	-6,732
a. İhracat (FOB)	10,322	11,929	11,771	8,629
- İhracat (FOB)	10,190	11,662	11,628	8,581
- Transit Ticaret	132	267	143	48
b. İthalat	-13,551	-13,706	-15,972	-15,361
- İthalat (CIF)	-14,158	-14,335	-15,763	-15,043
- Altın İthalatı	-121	-32	-1,058	-1,202
- Transit Ticaret	-88	-161	-76	-33
- Navlun-Sigorta	816	822	925	917
2. Görünmeyenler Dengesi	-171	1,214	1,609	2,832
a. Görünmeyen Gelirler	4,111	6,026	7,083	6,719
- Turizm	1,476	2,355	2,557	2,817
- Diğer	2,635	3,671	4,526	3,902
b. Görünmeyen Harcamalar	-4,282	-4,812	-5,474	-3,887
- Turizm	-448	-358	-565	392
- Dış Borç Faizi	-2,507	-2,799	-2,907	-2,292
- Diğer	-1,327	-1,655	-2,002	-1,987
3. Karşılıksız Transferler	2,418	2,159	3,558	2,834
a. Özel Gelirler	2,088	1,846	3,171	2,513
- İşçi Dövizleri	2,021	1,776	3,040	2,412
- Bedelsiz İthalat	67	70	108	101
- Göçmen Transferleri	0	0	23	0
b. Özel Giderler	-22	-19	-36	-19
c. Resmi Transfer	352	332	423	340
B. SERMAYE HAREKETLERİ	2,010	-958	775	2,953
1. Özel Yabancı Sermaye	110	354	663	569
2. Portföy Yatırımları	-29	1,178	1,586	511
3. Uzun Vadeli Sermaye	1,573	-209	-920	-512
- Kredi Kullanımı	3,662	3,124	2,585	2,339
- Dresdner	568	594	518	71
- Dış Borç Anapara	-2,657	-3,927	-4,023	-2,922
4. Kısa Vadeli Sermaye	356	-2,281	-554	2,385
- Varlıklar	-945	-1,428	371	-652
- Yükümlülükler	1,301	-853	-925	3,037
C. NET HATA VE NOKSAN	-459	515	974	357
D. ÖDEMELER DENGESİ FİNANSMANI	0	0	0	0
E. KARŞILIK KALEMLERİ	424	-263	51	226
F. REZERV HAREKETLERİ	-993	-890	-2,766	-1,686
- IMF	-344	-469	-253	-48
- Resmi Rezervler	-649	-421	-2,513	-1,638

(*) Ocak-Eylül

Kaynak: TC Merkez Bankası

Görünmeyen işlem gelirlerinin en önemli kalemi olan turizm gelirlerinde geçtiğimiz yıla göre önemli bir artış gerçekleşmemiş; buna karşın, girişimci hizmet gelirleri, faiz gelirleri vb. kapsayan diğer görünmeyen gelir işlemlerindeki artışlar dikkati çeker boyutlara ulaşmıştır.

Kısa vadeli yükümlülüklerde azalma 1990 yılında devam etmemiş ve cari işlemler dengesinin açık vermesine paralel olarak 1990 yılının üçüncü üç aylık dönemi sonunda 3037 milyon dolarlık artış gerçekleşmiştir.

12) Yabancı Sermaye

1990 yılının ilk on aylık döneminde de yüksek yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. Ülkeye girişine izin verilen yabancı sermaye tutarı 5.6 milyar dolara ulaşmıştır. On aylık dönemde 1015 milyon dolarlık yabancı sermaye girişine izin verilmiştir.

Son verilen izinlerle birlikte; yabancı sermaye girişinde İngiltere, İsviçre ve Batı Almanya ilk üç sırada yer alırken, yabancı sermayenin yoğunlaştığı sektörlerin turizm, ticaret, bankacılık, kimya sanayi ve elektronik olduğu dikkati çekmektedir.

Bu yılın ilk 10 ayında İngiltere kökenli firmalar 220 milyon dolarlık yabancı sermaye izni almışlardır. İngiltere'yi, 159 milyon dolarla Fransa ve 99 milyon dolarla Batı Almanya izlemiştir. Söz konusu dönemde en yoğun sermaye girişi turizm sektöründe gerçekleşmiş; taşıt araçları ve yan sanayii, bankacılık, çimento, elektronik ve gıda da yüksek yabancı sermaye girişi gerçekleşen

**6224 ve 1567 SAYILI KANUNLARA
İLİŞKİN 86/10353 SAYILI KARARA GÖRE TÜRKİYE'YE
GİRMESİNE İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE
(Milyon \$)**

YILLAR	FİRMA SAYISI	İZİN VERİLEN	KÜMÜLATİF
1979 ÖNCESİ			234.9
1979	91	-6.4	228.5
1980	100	97.0	325.5
1981	338	337.5	663.0
1982	167	167.0	830.0
1983	103	102.7	932.7
1984	271	271.4	1,204.1
1985	235	234.5	1,438.6
1986	364	364.0	1,802.6
1987	537	536.5	2,339.1
1988	825	824.5	3,163.6
1989	1,471	1,470.5	4,634.1
1990 (*)	759	1,015.4	5,649.5

(*) Ekim sonu itibariyle

Kaynak: DPT

**TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI SERMAYELİ
KURULUŞLARIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**
(Ekim 1990 itibariyle, Milyar TL)

ÜLKELER	FİRMA SAYISI	MEVCUT YABANCI SERMAYE	TOPLAM YAB. SER. PAYI %	ŞİRKETLERİN TOPLAM SERMAYESİ	TOP.SER. İÇİNDEKİ PAYI %
ABD	143	372.4	10.9	661.6	56.3
Afganistan	2	0.3	0.01	0.4	67.8
Avustralya	2	0.6	0.02	0.6	100.0
Avusturya	34	15.3	0.4	26.2	58.4
BAE	11	18.5	0.5	29.1	63.7
Bahreyn	4	6.5	0.2	6.9	95.1
Belçika	20	37.0	1.1	73.6	50.3
Bermuda	1	0.2	0.01	0.2	100.0
Bulgaristan	1	0.6	0.02	1.4	45.0
Cayman Adaları	5	9.9	0.3	12.8	77.4
Cezayir	2	4.1	0.1	8.1	50.4
Çin	4	1.1	0.03	1.2	92.0
Danimarka	12	49.2	1.4	60.5	81.4
F. Almanya	295	377.2	11.0	876.2	43.1
Finlandiya	10	6.8	0.2	15.3	44.2
Fransa	74	208.8	6.1	330.0	63.3
Güney Kore	5	15.6	0.5	35.2	44.4
Hollanda	70	291.1	8.5	405.1	71.9
Hong Kong	5	2.7	0.1	3.8	71.1
I.F.C.	2	26.4	0.8	261.0	10.1
Irak	23	17.0	0.5	29.0	58.6
İ.K.B.	9	6.0	0.2	123.6	4.9
İngiltere	145	597.3	17.5	823.7	72.5
İran	181	30.7	0.9	34.6	88.6
İrlanda	2	4.2	0.12	8.6	49.3
İspanya	7	11.2	0.3	12.1	92.3
İsrail	11	2.8	0.1	3.9	70.8
İsveç	18	37.1	1.1	55.8	66.5
İsviçre	130	411.2	12.0	1,033.1	39.8
İtalya	47	277.1	8.1	446.5	62.1
Japonya	28	141.4	4.1	212.7	66.5
Kanada	8	18.1	0.5	180.3	10.0
Karma	133	3.1	0.1	6.3	49.0
Katar	5	13.9	0.4	27.3	50.9
KKTC	17	14.8	0.4	17.0	86.8
Kuveyt	6	24.5	0.7	42.1	58.1
Liberya	1	6.5	0.2	7.0	92.2
Libya	12	46.8	1.4	80.4	58.2
Liechtenstein	5	13.4	0.4	13.9	96.6
Lübnan	30	6.7	0.2	17.8	37.6
Lüksemburg	12	43.1	1.3	91.1	47.3
Mısır	5	3.4	0.1	4.0	84.3
Norveç	7	7.8	0.23	8.6	90.1
Pakistan	7	5.9	0.2	6.1	96.8
Panama	7	29.8	0.9	66.3	45.0
Suriye	92	14.1	0.4	18.5	76.5
Suudi Arabistan	46	89.7	2.6	250.0	35.9
Ürdün	22	3.2	0.1	4.5	70.2
Yugoslavya	6	3.5	0.1	8.7	39.9
Yunanistan	9	2.1	0.1	2.6	80.0
Diğer	23	84.5	2.5	320.8	26.3
TOPLAM	1756	3,415.2	100.0	6,765.9	50.5

Kaynak: DPT

**TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN FİRMALARIN
SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(Ekim 1990 itibarıyla, Milyar TL)**

SEKTÖRLER	FİRMA SAYISI	MEVCUT YABANCI SERMAYE	TOPLAM YAB. SER. PAYI %	ŞİRKETLERİN TOPLAM SERMAYESİ	TOP.SER. İÇİNDEKİ PAYI %
İMALAT SANAYİ	496	1,690.2	49.5	3,718.5	45.5
- Gıda ve İçki Sanayi	65	196.3	5.7	266.6	73.6
- Tütün Sanayi	3	12.3	0.4	21.4	57.4
- İplik, Dokuma, Örme	27	62.9	1.8	188.5	33.4
- Hazır Giyim	55	31.5	0.9	52.9	59.6
- Deri ve Deri Mamülleri	11	3.9	0.1	5.5	70.8
- Orman Ürünleri	9	10.6	0.3	21.6	49.1
- Kağıt Sanayi	10	36.1	1.1	71.0	50.8
- Basım-Yayın	6	54.6	1.6	62.7	87.1
- Kimya	64	357.4	10.5	513.0	69.7
- Plastik	23	19.6	0.6	37.2	52.6
- Lastik	6	68.6	2.0	153.1	44.8
- Gübre	2	11.1	0.3	20.1	55.2
- Seramik	10	5.0	0.1	44.0	11.4
- Cam	6	19.8	0.6	253.0	7.8
- Çimento	8	19.7	0.6	21.8	90.2
- Demir-Çelik	12	118.5	3.5	585.4	20.2
- Demirdışı Metal	9	5.1	0.1	18.9	26.7
- Madeni Eşya	26	26.3	0.8	46.0	57.1
- Makinalar	8	78.6	2.3	239.9	32.8
- Elektronik	27	244.3	7.2	350.4	69.7
- Taşıt Araçları ve Yan Sanayii	27	256.2	7.5	646.2	39.6
- Ölçü Kont. Opt.	5	6.9	0.2	9.4	73.2
- Uçak Sanayi	2	13.6	0.4	27.8	49.0
- Diğer	75	31.4	0.9	62.0	50.6
TARIM	50	78.1	2.3	117.9	66.2
MADENCİLİK	26	35.5	1.0	47.1	75.3
HİZMETLER	1184	1,611.4	47.2	2,882.5	55.9
- Ticaret	668	336.9	9.9	392.1	85.9
- Turizm	191	592.9	17.4	1,374.6	43.1
- Bankacılık	32	304.8	8.9	545.4	55.9
- Yatırım Finansmanı	14	146.8	4.3	177.5	82.7
- Sigortacılık	22	48.8	1.4	145.2	33.6
- İnşaat	16	10.8	0.3	21.7	49.5
- Kara Taşımacılığı	15	2.6	0.1	5.3	49.5
- Deniz Taşımacılığı	8	16.0	0.5	31.9	50.1
- Hava Taşımacılığı	35	7.4	0.2	13.6	54.5
- Diğer	183	144.4	4.2	175.2	82.4
TOPLAM	1756	3,415.2	100.0	6,765.9	50.5

Kaynak: DPT

sektörler olarak dikkati çekmiştir. Ocak-Ekim döneminde Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yüzde 33.8'i yeni yatırım, yüzde 40.3'ü sermaye arttırımıdır.

Ekim ayı sonu itibariyle, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmaların sayısı 1756'ya yükselmiştir. Mevcut yabancı sermaye 3,415.2 milyar TL ile yabancı sermayeli şirketlerin toplam sermayelerinin yüzde 50.5'ini oluşturmaktadır.

13) Uluslararası Rezervler

Türkiye'nin net uluslararası rezervleri Kasım ayı itibariyle 12.6 milyar dolara ulaşmıştır. Bu tutar şimdiye kadarki en yüksek seviyeyi ifade etmektedir.

Uluslararası rezervler, yılın ilk yarısında, inişli çıkışlı bir eğilim izlemiş; ancak Mayıs ayından itibaren düzenli olarak artmış ve Kasım 1990 itibariyle 1989 yıl sonuna göre yüzde 35.0 oranında artış göstermiştir.

Merkez Bankası döviz rezervleri yüzde 31.6, ticari bankaların döviz rezervleri ise yüzde 51.7 oranında artmıştır. Altın rezervleri ise yüzde 8.6 oranında artarak 1.5 milyar dolara yükselmiştir.

ULUSLARARASI REZERVLER (Milyon \$)

	DÖVİZ				
	MERKEZ BANKASI	TİCARİ BANKALAR	TOPLAM	ALTIN	TOPLAM REZERV
1988	2,307	2,921	5,228	1,368	6,596
1989	4,831	3,128	7,959	1,354	9,313
1990					
Ocak	5,020	2,922	7,942	1,366	9,308
Şubat	5,351	2,799	8,150	1,368	9,518
Mart	4,996	3,097	8,093	1,420	9,513
Nisan	5,134	2,775	7,909	1,420	9,329
Mayıs	5,286	2,888	8,174	1,446	9,620
Haziran	5,685	2,980	8,665	1,479	10,144
Temmuz	6,001	3,220	9,221	1,458	10,679
Ağustos	6,495	3,746	10,241	1,453	11,694
Eylül	6,353	4,236	10,589	1,470	12,059
Ekim	6,485	4,301	10,786	1,482	12,268
Kasım	6,359	4,745	11,104	1,470	12,574
% Değişim					
89/88	109.4	7.1	52.2	-1.0	41.2
11 aylık	31.6	51.7	39.5	8.6	35.0

14) D v z Kurları

1990 yıl sonu itibariyle TL İsviçre Frankı karşısında yüzde 51.9 oranında değer kaybetmiştir. İsviçre Frankını yüzde 50.5 ile Sterlin izlemiştir. TL, diğer belli ba lı yabancı paralardan Belçika Frankı karşısında yüzde 46.2, Fransız Frankı karşısında yüzde 45.0, Alman Markı karşısında yüzde 43.6, Japon Yeni karşısında yüzde 33.9 ve ABD Doları karşısında ise yüzde 24.7 oranında değer kaybetmiştir.

AYLIK ORTALAMA DÖVİZ KURLARI
(TL)

	ABD DOLARI	STERLİN	B.ALMAN MARKI	FRANSIZ FRANKI	İSVİÇRE FRANKI	BELÇİKA FRANKI	JAPON YENİ
1988							
Ocak	1,071.1	1,931.3	649.0	192.2	797.5	31.1	8.4
Şubat	1,152.5	2,025.3	678.9	201.0	828.6	32.6	8.9
Mart	1,200.1	2,190.6	741.8	210.6	864.9	34.2	9.4
Nisan	1,244.6	2,341.2	746.4	219.9	903.2	35.7	10.0
Mayıs	1,291.6	2,420.7	764.6	225.8	918.3	36.6	10.4
Haziran	1,347.1	2,406.7	770.0	228.3	925.5	36.8	10.6
Temmuz	1,415.6	2,414.8	769.6	228.6	926.9	36.8	10.7
Ağustos	1,498.9	2,549.1	795.7	235.1	948.8	38.0	11.2
Eylül	1,584.9	2,662.6	848.7	249.8	1,005.6	40.5	11.8
Ekim	1,712.8	2,970.9	939.7	275.6	1,110.8	44.9	13.3
Kasım	1,724.6	3,116.9	985.7	288.8	1,175.7	47.1	14.0
Aralık	1,795.0	3,281.7	1,023.6	298.9	1,216.4	48.9	14.6
1989							
Ocak	1,848.1	3,287.3	1,011.5	296.8	1,189.9	48.3	14.6
Şubat	1,909.2	3,355.3	1,031.2	303.0	1,213.4	49.3	15.0
Mart	1,978.1	3,398.6	1,061.3	313.3	1,234.1	50.7	15.2
Nisan	2,054.6	3,492.5	1,097.6	324.8	1,246.5	52.5	15.6
Mayıs	2,067.4	3,387.2	1,066.4	315.5	1,200.6	51.0	15.1
Haziran	2,115.9	3,292.2	1,068.4	315.1	1,238.3	51.1	14.7
Temmuz	2,139.5	3,464.4	1,128.1	333.0	1,311.3	53.9	15.2
Ağustos	2,185.6	3,487.5	1,134.3	336.0	1,316.8	54.3	15.5
Eylül	2,240.5	3,486.8	1,144.5	339.2	1,325.1	54.7	15.4
Ekim	2,275.8	3,617.6	1,218.2	359.1	1,394.8	58.1	16.0
Kasım	2,312.3	3,637.3	1,261.1	371.1	1,427.2	60.1	16.1
Aralık	2,309.6	3,692.1	1,329.3	389.2	1,474.7	63.3	16.1
1990							
Ocak	2,328.5	3,840.7	1,376.7	404.6	1,536.1	65.7	16.1
Şubat	2,377.6	4,029.4	1,417.0	417.5	1,596.5	67.9	16.4
Mart	2,452.7	3,992.8	1,439.4	426.6	1,625.7	69.4	16.1
Nisan	2,502.7	4,100.0	1,482.0	441.4	1,677.7	71.7	15.8
Mayıs	2,547.5	4,274.4	1,533.1	455.0	1,795.6	74.4	16.6
Haziran	2,626.4	4,480.8	1,557.9	463.2	1,841.2	75.8	17.1
Temmuz	2,662.2	4,777.8	1,617.8	482.5	1,904.2	78.7	17.8
Ağustos	2,677.3	5,088.3	1,704.0	508.4	2,046.5	83.0	18.2
Eylül	2,715.8	5,106.5	1,729.6	516.6	2,080.2	84.2	19.5
Ekim	2,739.7	5,327.3	1,795.3	536.6	2,139.1	87.3	21.1
Kasım	2,793.4	5,460.9	1,852.8	551.6	2,181.2	90.0	21.4
Aralık	2,811.2	5,555.2	1,909.3	564.2	2,239.7	92.5	21.6

Kaynak: DPT, TCMB

EK I

TÜSİAD 1991 TAHMİNLERİ

TÜSİAD bünyesinde ekonometrik model çalışmaları 1983 yılında başlatılmıştır. 1984 yılında ilk "Yıllık Model" çalışması tamamlanmış ve sonuçlar "Türk Ekonomisi Tahmin Modeli 1965-1983" başlıklı yayınla kamuoyuna duyurulmuştur. Aynı model daha sonra 1965-1984 verileri kullanılarak yeniden hesaplanmış ve tahminler "An Econometric Model for Turkey, 1965-1984" başlıklı yayında sunulmuştur. Ayrıca yapılan tahminler süreli yayınlarımız olan yılbaşındaki Türkçe ve yıl ortasındaki İngilizce raporlarımızda yer almaktadır.

Ekonominin kısa dönemli yönetimi serbest piyasa ekonomisi kurulma çabalarıyla daha da önem kazanmıştır. Bu ihtiyaca karşılık verebilmek için 1985 yılında kısa dönem modeli üzerinde çalışmalar başlamış ve bulgular "Türk Ekonomisinin Üç Aylık Ekonometrik Modeli, 1981 I-1986 IV" adlı yayında sunulmuştur. Bu modele dayalı tahminlere İngilizce raporda da yer verilmiştir. Bu ekte Kısa Dönem Modeli'ne dayalı özet bulgular sunulmaktadır.

1991 yılında tarım sektöründe yüzde 3.5, sanayide yüzde 7.0, hizmetlerde yüzde 6.0 reel büyüme tahmin edilmektedir. Bunlara bağlı olarak GSMH'nın reel olarak yüzde 5.8 büyümesi beklenmektedir.

1991'de yatırımlardaki reel büyüme yüzde 5.4, toplam tüketimdeki büyüme ise yüzde 5.9 olacaktır.

1991 ihracatının 13.0 milyar dolar, ithalatın ise 24.0 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Dış ticaret açığı ise 11.0 milyar dolara yükselecektir.

Türk lirasının dolar karşısındaki değer kaybının devam etmesi ve 1991 yılı sonundaki rakamın 4,100 TL, 1991 yılı için ortalama dolar kurunun ise 3,500 TL olması beklenmektedir.

Enflasyon oranının, yıllık ortalama olarak 1990'da yüzde 65.0 olması öngörülmektedir.

TÜSİAD 1991 TAHMİNLERİ

	<u>1991</u>
Tarım (%)	3.5
Sanayi (%)	7.0
Hizmetler (%)	6.0
GSMH (%)	5.8
Toplam Sabit Sermaye Yatırımları (%)	5.4
Toplam Tüketim (%)	5.9
Enflasyon Oranı (%)	65.0
İhracat (Milyar \$)	13.0
İthalat (Milyar \$)	24.0
Döviz Kuru (TL/\$)	
Yıl sonu	4,100
Ortalama	3,500

EK II

TÜSİAD ÜYELERİ BEKLENTİ ANKETİ SONUÇLARI 1990 ARALIK

Türk ekonomisindeki gelişmeleri daha gerçekçi olarak ve yakından izleyebilmek amacıyla 1985 yılından beri TÜSİAD, üyeleri arasında bir anket düzenlenmekte ve sonuçları değerlendirilmektedir. Anketi cevaplayan üye sayısı 1985 yılında 32, 1986 yılında 45, 1987 ve 1988 yıllarında 62, 1989 yılında 51, 1990 yılında ise 64 olarak gerçekleşmiştir.

TÜSİAD anket sonuçlarına göre "geleceği tahmin" çalışmalarına büyük önem verilmektedir. Anketi cevaplayanların yüzde 75.0'i kuruluşlarında tahmin ile uğraşan özel grup veya kişilerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Grup büyüklüğü ortalama olarak 8 kişidir. Cevaplayanların yüzde 71.9'u yönetici yargısı, yüzde 67.2'si piyasa araştırması, yüzde 59.4'ü ise geçmiş dönem verileri ile kıyaslama gibi yöntemlerden bir veya daha fazlasını kullanmaktadırlar. Kendi tahminleri yanında TÜSİAD gibi kuruluşların tahminlerinden de yararlandığı belirtilmektedir. Üyelerin yüzde 71.9'u TÜSİAD tahminlerinden de yararlanmaktadırlar.

GELECEĞİ TAHMİN İLE UĞRAŞAN KİŞİ SAYISI

Kişi	Yüzde
0	25.0
1-9	57.8
10+	17.2

GELECEĞİ TAHMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Yöntem	Kullanan Kuruluş Yüzdesi
Yönetici Yargısı	71.9
Piyasa Araştırması	67.2
Geçmiş Dönem Verileri ile İstatistiki Analiz ve Ekstrapolasyon	59.4
Bayi Satış Tahminleri	45.3
Tüketici Anketleri	34.4
Teknolojik Tahmin	25.0
Regrasyon, Korelasyon	20.3
Ekonometrik Model	18.8
Zaman Serisi Analizi	17.2
Üstel Düzenleme	10.9

TAHMİNLERDE YARARLANILAN KURULUŞLAR

Kuruluş	Yüzde
TÜSİAD	71.9
Diğer	28.1

Anketi cevaplayanların yüzde 68.8'i ortak yatırım, yüzde 50.0'si teknoloji transferi konusunda yabancı sermayeli kuruluşlar ile işbirliği yapmayı düşünmektedirler.

YABANCI SERMAYELİ KURULUŞLAR İLE İŞBİRLİĞİ YAPMAYI DÜŞÜNENLERİN YÜZDESİ

İşbirliği Alanı	Yüzde
Yatırım	68.8
İhracat	31.3
Teknoloji Transferi	50.0

Cevaplayanların yüzde 81.2'si 1991-1994 döneminin, 1986-1990 dönemine göre daha "başarılı" olmasını beklemektedirler.

1991-1994 DÖNEMİNİN 1986-1990 DÖNEMİNE KİYASLA DAHA "BAŞARILI" OLACAĞINI BEKLEYENLERİN YÜZDESİ

1991 - 1994 dönemi daha başarılı	81.2
1986 - 1990 dönemi daha başarılı	18.8

Türk sanayinin önümüzdeki dört yıllık dönemde, rekabetçi bir ortamda daha verimli ve kaliteli bir üretim yapısına kavuşacağına inananların oranı yüzde 90.6'dır. İnanmayanların oranı ise yüzde 9.4'tür.

Sabit sermaye yatırımını olumsuz etkileyen faktörlerin başında "ekonomik istikrarsızlık" gelmektedir. Bunu "yüksek faiz" ve "politik istikrarsızlık" takip etmektedir.

SABİT SERMAYE YATIRIMINI OLUMSUZ ETKİLEYEN EN ÖNEMLİ FAKTÖRLER

Ekonomik istikrarsızlık	39.1
Yüksek faiz	29.7
Politik istikrarsızlık	23.4
Kredi yetersizliği	4.7
Dış talep yetersizliği	3.1
İç talep yetersizliği	3.1
Alt yapı yetersizliği	3.1

Ankete cevap veren üyelerin yüzde 64.1'ine göre 1990 yılında ekonomimizin karşı karşıya olduğu en önemli sorun enflasyondur. Onu yüzde 10.9 ile eğitim ve sağlık, yüzde 9.4 ile kamu harcamaları, yüzde 7.8 ile gelir dağılımı, yüzde 4.7 ile dış ticaret açığı ve yüzde 1.6 ile yüksek faiz izlemektedir.

1994 yılında Türkiye ekonomisinin karşı karşıya olacağı en önemli sorunlar olarak enflasyon ve işsizliği gösteren üyelerin oranı herbiri için yüzde 14.1'dir. Diğer önemli sorunların yüzde 12.5 ile dış ticaret açığı ve yine yüzde 12.5 ile gelir dağılımı olacağı beklenmektedir. En önemli bu dört sorunu yüzde 10.9 ile dış borçlar, yüzde 9.4 ile eğitim-sağlık ve yüzde 9.4 ile teknolojik yetersizlik izlemektedir.

EN ÖNEMLİ SORUN OLARAK GÖSTERİLME YÜZDELERİ

	1990	1994
Enflasyon	64.1	14.1
Büyüme	-	4.7
Dış Ticaret Açığı	4.7	12.5
İşsizlik	-	14.1
Dış Borçlar	-	10.9
Eğitim ve Sağlık	10.9	9.4
Döviz Darboğazı	-	3.1
Gelir Dağılımı	7.8	12.5
Yüksek Faiz	1.6	1.6
Teknolojik Yetersizlik	-	9.4
Kamu Harcamaları	9.4	1.6

En önemli üç sorun arasında gösterilme yüzdeleri dikkate alındığında enflasyonun diğer sorunlarının önünde geldiği görülmektedir. 1990 yılında anketi cevaplayanların yüzde 87.5'i enflasyonu ilk üç sorun arasında göstermişlerdir.

1990 yılında en önemli üç sorun arasında gösterilme yüzdelerine göre enflasyonu, eğitim ve sağlık (yüzde 42.2), gelir dağılımı (yüzde 37.5), dış ticaret açığı (yüzde 34.4), işsizlik (yüzde 21.9) ve kamu harcamaları (yüzde 20.3) takip etmektedir.

EN ÖNEMLİ ÜÇ SORUN ARASINDA GÖSTERİLME YÜZDELERİ

	<u>1990</u>
Enflasyon	87.5
Eğitim ve Sağlık	42.2
Gelir Dağılımı	37.5
Dış Ticaret Açığı	34.4
İşsizlik	21.9
Kamu harcamaları	20.3
Yüksek faiz	15.6
Dış Borçlar	4.7
İç borçlar	9.4
Büyüme Oranı	6.3
Teknolojik yetersizlik	6.3
Bürokrasi	1.6

Anketi cevaplayanlar genel olarak, Türkiye'nin 2000 yılında Avrupa Topluluğu'nun tam üyesi olabileceğini düşünmektedirler. Ancak, anketi cevaplayan üyelerin yüzde 54.7'si Türkiye'nin AT'na tam üye olması durumunda, bugün üretimde kullanılan teknoloji ve teknik imkanların kısmen yeterli olabileceğini belirtmişlerdir. Hiçbir üye tamamiyle yeterli olacağına inanmamaktadır.

TÜRKİYE'NİN AT'NA TAM ÜYE OLMASI DURUMUNDA TEKNOLOJİK VE TEKNİK İMKANLARIN YETERLİLİĞİ

Tamamen yeterli	0.0
Kısmen yeterli	54.7
Pek yeterli olmayacaktır	34.4
Hiç yeterli olmayacaktır	6.3

Anketi cevaplayan üyelerin yüzde 82.8'i Türkiye'nin AT'na tam üye olması durumunda ihracatımızın olumlu yönde etkileneceğine inanmaktadırlar.

Anketi cevaplayan üyelerimizin tahminlerine göre 1991 yılında GSMH büyüme oranının yüzde 4.7 olacaktır. 1991 yılında sanayi kesimindeki büyüme oranının yüzde 5.7 olacağı öngörülmektedir.

1990 yılında inşaat ruhsat sayılarındaki yüzde 1.0 düşüş tahmin edilmiştir. Ancak 1991 yılında yüzde 0.2 ve 1992 yılında yüzde 1.7 artış beklenmektedir. Sabit sermaye yatırımlarındaki büyüme oranının da 1991'de yüzde 2.1 olacağı düşünülmektedir.

1991 yılında, ihracatın ve ithalatın 13.2 ve 20.7 milyar dolar olmaları beklenmektedir. Dış

borçların ise artarak 47.4 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir.

Türk Lirasının Dolar ve Mark karşısında değer kaybı devam edecektir. 1991 yılı sonunda Doların 4,106, Markın ise 2,746 TL olacağı düşünülmektedir.

1990 yılı sonunda enflasyon yüzde 60.9 ve 1991 yılında yüzde 55.4 olması beklenmektedir. Mevduat ve kredi faizlerinde de düşme beklenmektedir.

Ücret artışlarının 1990, 1991 ve 1992 yıllarında enflasyonun çok üstünde olacağı beklenmektedir.

Altın fiyatlarının 1991 yılı sonunda 51,296 TL/gr. olması beklenmektedir. Artış oranının enflasyonun altında (yüzde 33.2) kalacağı beklenmektedir.

Önümüzdeki yıllarda vergi gelirlerinde önemli artışlar beklenmektedir.

Para arzındaki artışların, 1991 ve 1992 yıllarında enflasyon oranının üstünde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Bütçe açığı 1990'da 12.9 trilyon, 1991'de 20.0 trilyon, 1992'de ise 22.6 trilyon olacaktır.

Vadeli mevduat artış hızının banka kredilerindeki artış hızının üzerinde olması beklenmektedir. 1991'de banka kredilerinin yüzde 55.8, vadeli mevduatın ise 59.8 artacağı tahmin edilmektedir.

TÜRKİYE EKONOMİSİ İLE İLGİLİ BEKLENTİLER (*)

	1989	1990	1991	1992
I. GELİR/ÜRETİM/YATIRIM				
Reel Büyüme/Artış Oranları (%)				
-GSMH	1.7	6.5	4.7	5.1
-İmalat Sanayii	3.1	7.2	5.7	6.0
-İnşaat Ruhsat Sayısı	-4.1	-1.0	0.2	1.7
-Sabit Sermaye Yatırımları	-1.0	2.4	2.1	2.5
II. DIŞ EKONOMİK DURUM				
İhracat (Milyar \$)	11.6	11.7	13.2	14.8
İthalat (Milyar \$)	15.8	18.5	20.7	22.8
Döviz Kuru (Yılsonu Döviz Alış)				
-TL/\$	2,304	2,952	4,106	5,525
-TL/DM	1,370	1,839	2,746	3,822
İşçi Döviz (Milyar \$)	3.0	3.0	3.1	3.2
Dış Borç (Milyar \$)	41.0	43.6	47.4	49.8
III. ÜCRET/FİYAT/FAİZ				
Enflasyon oranı (%)	68.8	60.9	55.4	49.2
1 Yıl Vadeli Mevduat Faizi (%)	56.0-58.0	57.7	55.1	50.6
Kredi Faiz Oranı (%)	65.1	66.0	62.2	57.1
Külçe Altın (gr., yılsonu)	30,640	38,499	51,296	67,121
Ortalama Ücret Artış Oranı (%)	118.8	144.7	105.7	122.8
IV. MALİYE/PARA/KREDİ				
Toplam Vergi Geliri Artışı (%)	79.4	77.1	69.6	64.1
Para Arzı (M2) Büyüme Oranı (%)	79.5	71.9	65.9	60.0
Bütçe Açığı Toplamı (Milyar TL)	6,998	12,913	20,086	22,611
Banka Kredileri Artış Oranı (%)	63.9	61.6	55.8	52.0
Vadeli Mevduat Artış Oranı (%)	85.5	64.4	59.8	55.2

(*) Ortanca değerlerdir. Cevaplayanların yarısı tabloda verilenin altında, diğer yarısı ise üstünde değerler vermişlerdir. 1989 yılı değerleri gerçekleşenler, diğer yılların değerleri TUSİAD üyelerinin tahminleridir.

1990 YILI EKONOMİK ÖNLEMLERİ

16 Ocak 1990

Merkez Bankası tarafından hazırlanan Parasal Program açıklandı. Enflasyon ve döviz kuru gibi hedeflerin yer almadığı Program, Merkez Bankası'nın bilanço büyüklüğü ve iç yükümlülüklerini kontrol amacını içeriyor.

17 Ocak 199

Bakanlar Kurulu'nun 89/14910 sayılı İthalat Rejimi yayınlandı. Yeni rejimle ithali izne bağlı mallar listesi kaldırıldı. İthalatta teminat alınmasından vazgeçildi. 7 bin 545 malın gümrük vergisi ve fon kesintilerinde önemli ölçüde indirimle gidildi. 333 malın da gümrük vergisi muafiyete çekildi.

18 Ocak 1990

Bakanlar Kurulu'nun yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesine ait esaslarda değişiklik yapılmasına dair 89/14905 sayılı Kararı yayınlandı. Karara göre, bankalarca verilecek kredilerin oranı yükseltildi. Bu çerçevede sabit yatırım tutarının yüzde 50.0'si kredilendirilebilecek. Bu oran gemi ithalatında yüzde 70.0 olacak. En az 1 milyar TL sermayeli olan A grubu turizm seyahat acentalarının yatırımlarına özkaynak üzerinden yüzde 20.0 prim ödenecek.

27 Ocak 1990

DPT Müsteşarlığı'na ait yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesi hakkındaki 90/5 sayılı Tebliğ yayınlandı. Tebliğ uyarınca gemi inşa yatırımlarının yanı sıra gemi ithali yatırımları da Tebliğ kapsamına alınarak, ithalatta asgari yüzde 25.0 özkaynak uygulanması kararlaştırıldı.

6 Şubat 1990

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 90/5 sayılı Bedelsiz İthalat Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre, yurtdışında en az 6 ay görev yaptıktan sonra yurda dönen kamu görevlilerine, dönüş tarihinden itibaren 3 ay içinde müracaat etmeleri halinde adlarına kayıtlı bulunan bir adet otomobil (arazi tipi dahil) için Merkez Bankası tarafından ithalat izni verilecek.

8 Şubat 1990

Bakanlar Kurulu'nun sınır ticaretine konu olan eşyadan alınacak Gümrük Vergilerinin tesbiti hakkındaki 90/54 sayılı Kararı yayınlandı. Karara göre, sınır ticareti ile uğraşan Türk ve yabancı uyruklu kişiler Türkiye'ye girişlerinde 1,000 dolar tutarındaki sınır ticaretine konu olan eşyayı tek ve maktu vergisini (sıfır) ödemek suretiyle beraberinde getirebilirler.

9 Şubat 1990

Bakanlar Kurulu'nun doğal gazın kullanımı hakkındaki Kanun Hükmündeki 397 sayılı Kararnamesi yayınlandı. Kararnameye göre, doğal gazın ithal edilmesi, taşınması ve satış fiyatının belirlenmesiyle BOTAŞ yetkili kılındı.

Türkiye Kalkınma Bankası'nın Kaynak Kullanım Destekleme Primi hakkındaki 1 nolu Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre yatırımlara ödenecek sözkonusu primler TKB tarafından verilecek.

10 Şubat 1990

Hazine ve Dış ticaret Müsteşarlığı'nın 90/2 sayılı Bedelsiz İhracata ilişkin Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre, bedelsiz ihracatta 25 bin dolara kadar olan talepler için Hazine'den izin alma zorunluluğu kaldırıldı.

14 Şubat 1990

Bakanlar Kurulu'nun 90/76 sayılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik hakkındaki kararı yayınlandı. Kararla ihracat süresinin başlangıç tarihinin, teşvik belgesinin ilk ithal iznine bağlandığı tarihe kadar en fazla 3 ay kaydırılmasına imkan sağlandı. Karara göre, ihracatta verilen 3 aylık süreye, DPT tarafından çıkarılacak tebliğlerle belirlenen zorlayıcı nedenler ile olağanüstü hallerden doğan süreler ilave edilecek.

DPT Müsteşarlığı'nın Bakanlar Kurulu Kararı'nın uygulanmasına ilişkin esasları düzenleyen 90/6 sayılı tebliği yayınlandı. Tebliğe göre yıllık cirosu 500 milyon TL'sinin üzerinde olan sermaye şirketlerinin, yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırım malı makina ve teçhizatı üreterek teşvik belgesi sahibi diğer firmaların satışları, teşvik tedbirlerinden yararlanılacak.

20 Şubat 1990

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 39 sayılı Kurumlar Vergi Genel Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre kurumların sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla yeni bir düzenlemeye gidildi. Tebliğe göre, tam mükellefiyete tabi kuruluşların iştirak payları veya gayrimenkullerin 1990 yılında peşin satışından doğan kazançların sermayeye eklenmesi halinde bu tutar, Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulacak iştirak payları ya da gayrimenkullerin vadeli satışı halinde ise, sadece 1990 yılı sonuna kadar tahsil edilen kısım, sermayeye eklenmesi şartıyla Kurumlar Vergisi muafiyetinden yararlanabilecek.

25 Şubat 1990

Bakanlar Kurulu'nun Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 32 sayılı Kararda yaptığı yeni düzenlemelerle (89/14818) yurtdışına Türk Lirası ve döviz transferine ilişkin sınırlamaları kaldırdı. Karara göre, yurtdışına çıkanların yanlarında götürecekleri döviz tutarı 3 bin dolardan 5 bin dolara çıkarıldı. Yurtdışına sermaye transferi kolaylaştırıldı. Yabancılarla kamu kurum ve kuruluşlarınca ihraç edilen menkul kıymetleri alma olanağı tanındı.

27 Şubat 1990

32 sayılı kararda değişiklik öngören 89/14818 sayılı Bakanlar Kurulu Karar'ının uygulanmasına ilişkin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Tebliğinde (90, 32/2) Türkiye'de yerleşik kişilerin, yurtdışına çıkışlarında, beraberlerinde 5bin dolar karşılığı TL ile görünmeyen işlemler için döviz alındığını belgeleyerek 5 bin dolar tutarında efektifi götürebilecekleri belirtildi.

Tebliğe göre, Merkez Bankası ve bankalar, uluslararası piyasalarda döviz ve TL ile ilgili işlemler yapabilecek, gerektiğinde TL banknotları ihraç edebilecekler.

1 Mart 1990

Bakanlar Kurulu'nca alınan Karara (90/163) göre, Akaryakıt Tüketim Vergisi oranları benzin (normal ve süper için yüzde 70'den yüzde 85'e) ve gazyağında (yüzde 70'den yüzde 80'e) yükseltirken, fuel-oil (yüzde 40'dan yüzde 29'a) ve LPG'de (yüzde 40'dan yüzde 25'e) düşürüldü. Motorinde ise değişiklik yapılmadı.

3 Mart 1990

Merkez Bankası'nın Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında I-E sayılı Genelgesine göre, bankalardan istenildiği kadar döviz alınabilecek.

12 Mart 1990

Bakanlar Kurulu Kararı (90/141) gereğince 16 Haziran 1970 tarihli Türkiye-F.Almanya Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde, iki ülke arasında mektup teatisi yoluyla akdedilen ekli "Küçük ve Orta Boy Sanayi İşletmelerinin Verimliliğinin Arttırılması" konulu Proje Anlaşmasının 8 Şubat 1990 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi kararlaştırıldı.

15 Mart 1990

TBMM, TEK Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi hakkında Kanunda (3096) değişiklik yaparak, kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılmış veya yapılacak üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin işletme haklarının görevli şirketlere verilmesi yetkisini Bakanlar Kurulu'ndan alarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na verdi.

TBMM, 3096 sayılı Kanun'a ek bir madde ile Elektrik Enerjisi Fonu kurdu. Ek maddede Fon'un kaynakları, "Tabii kaynakların ve tesislerin kullanım hakkı karşılığı olarak alınacak bedeller, elektrik enerjisi satış tarifelerinden ayrılacak paylar, bütçeden ayrılacak ödenekler, faiz gelirler., irad kaydedilen teminatlar, iç ve dış krediler,diğer gelirler" şeklinde belirtildi.

20 Mart 1990

Merkez Bankası'nın I-F sayılı genelgesine göre, dışarda yerleşik firmaların Türkiye'deki işlerden elde ettikleri gelirler ile bunların karlarının transferinde uygulanan esaslar basitleştirildi. Genelge uyarınca yabancıların Türkiye'de yaptıkları yatırımlar ile diğer ticari

faaliyetlerden elde ettikleri karlar ile satın aldıkları menkul kıymetlere ait temettü ve kar payı gelirleri, gayrimenkul ve ayı hakların kira bedelleri bankalar ve özel finans kurumları tarafından yurtdışına transfer edilebilecek.

10 Nisan 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kanun Hükmünde Kararnamesinde (KHK/409) Çevre Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri hakkında KHK'nin (389) 3'ncü maddesinde değişiklik yapılarak "Finansman Dairesi Başkanlığı" ibaresi eklendi.

Finansman Daire Başkanlığı'nın görevleri şu şekilde sıralandı:

- * Çevre Kirliliğini Önleme Fonu'nun gelir ve giderlerini tahakkuk ettirmek
- * Fon bütçesini hazırlayıp Bakan'a sunmak
- * Fon'un kısa ve uzun vadeli nakit planlamasını yapmak

Bakanlar Kurulu'nun (KHK/412)'sine göre, Toplu Konut Kanununa eklenen bir madde ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı kuruldu. Başkanlığın görevleri şu şekilde sıralandı:

- * Devlet garantili veya garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetler çıkarmak
- * Yurtiçi ve yurtdışından, Toplu Konut Fonunun kullanma alanlarında yararlanmak üzere kredi almaya karar vermek
- * Konut inşaatı ile ilgili sanayii veya bu alanda çalışmaları desteklemek
- * Toplu Konut Fonu ile Geliştirme ve Destekleme Fonu'nu idare etmek.

Bakanlar Kurulu'nun (KHK/414) Kararnamesi'ne göre, Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kuruldu. Başkanlığın görevleri şu şekilde sıralandı:

- * Gelir ortaklığı senedi, hisse senedi çıkarılmasını ve işletme hakkı verilmesini sağlamak,
- * Gerekğinde bakan onayı ile fonlar arasında aktarma yapmak,
- * Yurtiçinden ve yurtdışından kamu ortaklığı fonunun kullanma alanlarından yararlanmak üzere kredi almak,
- * Kamu Ortaklığı Fonu'nu idare etmek,
- * Devlet garantili veya garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetlerin çıkarılmasını sağlamak.

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/342) ile otomotiv ve yansanayi özel önem taşıyan sektör kapsamına alındı. Buna göre, asgari 100 bin adet yıl kapasitede otomobil imal etmek maksadıyla kurulacak komple yeni yatırımlarda; yatırımın 5 yıl içinde tamamlanması, ileri teknoloji ile yeni model üretilmesi kaydıyla yatırımın

yüzde 80.0'inin tamamlanmasını müteakip, bu tesislerde üretilen mamulün bünyesine giren CKD parça ithalatında gümrük vergi, resim ve harç muafiyeti uygulanır. Bu ithalatdan yüzde 13 fon alınır.

Aynı çerçevede yayınlanan DPT Tebliği (90/7) ile yeni yatırımlar yöre farkı gözetilmeksizin, en az 100 bin adet yıl kapasiteli olmak koşuluyla yüzde 100.0 yatırım indiriminden yararlandırılacak. Yüzde 25.0 Kaynak Kullanımı Destekleme Primi uygulanacak ve CKD ithalatı yüzde 16.0 gümrük vergisine tabi olacak. Otomotiv yan sanayii yatırımlarına, gelişmiş organize sanayi bölgelerindeki yatırımlar dahil, yüzde 100.0 yatırım indirimi uygulanacak.

11 Nisan 1990

Bakanlar Kurulu'nun İhracat Rejimi Ek Kararında (90/340) 109 kalem malın gümrük vergisi ve fonları değiştirildi. Zeytin, kimya sektöründeki bazı maddeler, nükleer reaktör, jeneratörler, dokumaya elverişli liflerden iplik ve mensucat, demiryolu taşıtları ve otobüs, kol ve cep saatleri gümrük vergisinden muaf tutuldu. Bakır alaşımları ve deri ithalatında fonlar yükseltildi.

12 Nisan 1990

Bakanlar Kurulu'nun Finansman Kanunu'nun taşıt alım vergisi ile ilgili 4, 5 ve 6'ncı maddelerinde yaptığı değişiklikle ilgili Kararına (90/291) göre, otomobil, kaptıkaçı, panel ve arazi taşıtları vergi miktarı yüzde 90.0 oranında; kamyonet, kamyon, çekici ve benzerleri vergi miktarları yüzde 70.0 oranında; motosiklet ve tripotör vergi miktarları yüzde 50.0 oranında; uçak ve helikopter vergi miktarları da yüzde 100.0 oranında artırıldı

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/308) ile giriş ve çıkış yolcu salonları ile yurt içinde açılmış bulunan Gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarında konvertibl dövizler veya Türk Lirası ile satış yapılması konusunda karar vermeye Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkili kılındı.

13 Nisan 1990

Bakanlar Kurulu'nun kurumların ihracat ve dış navlun istisnasından yararlanmaları için gerekli olan asgari ihracat tutarları ile uygulanacak istisna oranlarının tespitine dair kararı (90/328) gereğince asgari 250 bin dolarlık sanayi ürünü ihracatı için uygulanacak olan istisna oranı yüzde 16.0 olarak tesbit edildi.

15 Nisan 1990

Sanayi ürünü ve yaş meyva-sebze ihraç eden kuruluşlarla navlun hasılatı sağlayan kuruluşlara uygulanan kurumlar vergisi istisnası azaltıldı. İstisna oranı yüzde 18.0'den yüzde 16.0'ya indirildi.

20 Nisan 1990

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı kurulması hakkında Kanun (3624)

yayınlandı. Kuruluşun görevleri şu şekilde sıralandı:

- * Sanayide araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek,
- * Sanayi ve üniversite işbirliğini teşvik etmek,
- * Teknoloji düzeyinin yükseltilmesi için üretilmiş bilgileri yaygınlaştırmak.
- * İşletmelerin uluslararası düzeyde mal üretmeleri için gerekli yardımda bulunmak.

1 Mayıs 1990

Bakanlar Kurulu'nun Türkiye'de otomobil üretmek üzere kurulacak şirketlere Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu hükümlerinin uygulanmasına dair Kararı (90/367) yayınlandı. Karar ile Japon Toyota-Mitsubishi-Sabancı ve Peugeot-Citroen-Çukurova-Polly Peck gruplarının Türkiye'de otomotiv sektöründe yatırım yapmalarına izin verildi.

4 Mayıs 1990

Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu (3628) gereğince her tür seçimle işbaşına gelen kamu görevlilerinin ve dışardan atanan Bakanlar Kurulu üyelerinin, siyasi parti genel başkanlarının, kamu yararına sayılan dernek yönetici ve denetçilerinin, gazete sahiplerinin, başyazarların ve fıkra yazarlarının mal bildiriminde bulunma zorunluluğu getirildi.

16 Mayıs 1990

Bakanlar Kurulu'nun İthalat Rejimi Kararına Ek Karar'ın yürürlüğe konulması hakkında Karar (90/464) gereğince buğday, arpa, ve mısır ithalatı gümrük vergisinden muaf tutuldu. Buna karşılık ton başına 20 dolar fon alınacak.

25 Mayıs 1990

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın Gelir Vergisi Genel Tebliği (163) ile tevkif yoluyla kesilen vergilerin, mahsupları sonunda kalan kısmının nakten veya mahsube iadesiyle, yine mahsuplar sonunda kalan geçici vergi tutarının iadesine ilişkin usul ve esaslara açıklık getirildi. Bu çerçevede, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre yıllık beyanname ile beyan edilen gelir ve kurum kazançları üzerinden tevkif yoluyla kesilen vergilerin mahsuplar sonunda kalan kısmının nakten veya mahsuben iadesi için vergi sorumlusu tarafından ilgili vergi dairesine yatırılma şartı aranacak.

Aynı Tebliğ'de ihracatçılara da vergi tevkifatı kolaylığı getirildi. Buna göre, ihracatçılar ticaret borsalarında satın aldıkları tarım ürünlerinde vergi tevkifatı yapamayabilecekler. Ancak müteselsil sorumlulukları devam edecek.

5 Haziran 1990

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın KDV Genel Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre, 3100 sayılı Kanun uyarınca

ödeme kaydedici cihaz kullanmak zorunda olan mükelleflerin, sözkonusu cihazların mali hafızalarından her ay alacakları aylık raporları o aya ait KDV beyannamelerine eklemeleri zorunluluğu getirildi. Aynı tebliğe transit ve Türkiye ile yabancı ülkeler arasında deniz, hava, kara ve demiryolu ile yapılan yük ve yolcu taşıma işlerinde teminat ve inceleme raporu aranmaksızın iade yapılabilmesine imkan veren sınır 10 milyon TL'ye çıkarıldı.

7 Haziran 1990

Sağlık Bakanlığı'nın Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği yayımlandı. Yönetmeliğe göre, bir gıda katkı maddesi veya kombinasyonunun ambalaj ve/veya etiketi üzerinde; yapımçı firma adı ve adresi, maddenin kimyasal ve/veya ticari adı, imal tarihi ve son kullanma tarihi yazılmış olacak. Kullanılan katkı maddesi etiket üzerinde AT ülkelerinde deklarasyona uygun olarak; kullanma amacını belirleyen sınıf adı, gerekli görülenlerin ise 1992 yılına kadar parantez içerisinde isimleri yazılarak beyan edilecek.

9 Haziran 1990

Bakanlar Kurulu'nun Geliştirme ve Destekleme Fonu Kurulması Hakkında Karar'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kararı (90/504) ile 84/8800 sayılı Kararnamenin 3'ncü maddesine "Kamu kuruluşları veya Bakanlar Kurulu Karar ile vergi muafiyeti tanınan vakıflarca inşa edilecek kongre ve kültür merkezlerinin desteklenmesi" bendi eklendi.

20 Haziran 1990

Ozon tabakasının korunmasına dair Viyana Sözleşmesine katılmamızın onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında Kanun (3655) yayımlandı.

21 Haziran 1990

DPT'nin 1990 Yatırım Programı Hazırlama Esaslarına göre kuruluşlar 1991 yılı yatırım tekliflerini 1990 yılı fiyatları ile hazırlayacaklar. Bunun yanında imalat sanayii sektöründe devam eden projelerde özellikle darboğaz giderici ve kapasite kullanımını artırıcı projelere ağırlık verilecek.

22 Haziran 1990

Yüksek Planlama Kurulu'nun Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine dair Kanun hakkında Tebliğ yayımlandı.

23 Haziran 1990

Bakanlar Kurulu'nun Türkiye ile SSCB arasında Kara Ulaştırma Komisyonu Toplantısı Protokolü'nün onaylanmasına dair Kararı (90/406) yayımlandı. Protokol gereği taraflar yolcu taşımacılığı için ikili taşımalarda 200 adet, transit taşımalarda 100 adetlik kota üzerinde mutabakata vardılar. Eşya taşımacılığında ise taraflar ikili taşımalar için 1000 adet geçiş belgesi teatisi üzerinde anlaştılar.

27 Haziran 1990

Merkez Bankası'nın Mevduat Munzam Karşılığı hakkında Tebliğinde (90/2) yapılan değişikliğe göre, bankalar toplam mevduattan yurtiçi bankalar mevduatının tenzilinden sonra kalan TL mevduat tutarı üzerinden MB nezdinde açılacak özel bloke birer hesapta nakden munzam karşılık tesis etmekle mükellef olacaklar.

2 Temmuz 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/516) ile Türkiye - Suudi Arabistan arasında iki akit devletin hava taşımacılık teşebbüslerinin faaliyetleri dolayısıyla alınan vergilerde karşılıklı muafiyet anlaşması onaylandı.

7 Temmuz 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/509) ile Türkiye-İran Karma Ekonomik Komisyonu Sekizinci Dönem Mutabakat Zaptı onaylandı. Buna göre, iki ülke arasında ekonomik, sınai ve teknik işbirliği yapılması kararlaştırıldı.

8 Temmuz 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/378) ile Türkiye-Tayland Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komitesi Birinci Dönem mutabakat zaptı onaylandı. Buna göre, iki ülke arasında ticari, ekonomik, teknik, sınai, inşaat ve müşavirlik, bilimsel, tarım, serbest ticaret bölgeleri ve bankacılık alanlarında işbirliği yapılması kararlaştırıldı.

12 Temmuz 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/647) ile memur maaş kat sayısı 355'e yükseltildi. Bu yüzde 25'lik bir artışa tekabül ediyor.

18 Temmuz 1990

Bakanlar Kurulu'nun İthalat Rejimi Kararına Ek Kararı (90/649) ile 243 maddenin ithalatı gümrük vergisinden muaf tutuldu. Böylece gümrük muafiyeti uygulanan madde sayısı 4 bin 41'e yükseldi. İthalatı kolaylaştıran yeni düzenlemeyle doğrudan teşvik edilen yatırım malları sayısı 1203'e çıkarıldı. İthalatı fona tabi 36 maddenin fon oranlarında indirim yapılırken, 23 maddede fon kaldırıldı.

11 Ağustos 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/741) ile Hampetrol ve Petrol ürünlerinin Alım, Satım, Fiyatlandırma Esasları ile Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu'nun işleyişi hakkında Kararın yedinci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirildi:

"Rafinerilerde üretilen veya doğrudan doğruya ürün olarak ithal edilen Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu'na tabi petrol ürünleri için Akaryakıt Tüketim Vergisi ve Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu payı da dahil her türlü vergi, resim ve fonların hesabında esas alınacak gümrüksüz rafineri satış fiyatları, veya fiili ithal fiyatları, İzmit Rafinerisi için belirlenen gümrüksüz rafineri satış fiyatlarından düşük olamaz."

17 Ağustos 1990

Merkez Bankası'nın Genelgesi ile (I-G) Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki 32 sayılı Karar'ın Merkez Bankası I-A Genelgesi'nde bazı değişiklikler yapıldı. Buna göre, TC pasaportu hamili gerçek şahıslardan, yurt dışında oturma veya çalışma iznine sahip ve yurda kesin dönüş yapmamış olanlar, Merkez Bankası İdare Merkezi-Ankara nezdinde "Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı" açtırabilecekler.

18 Ağustos 1990

Sermaye Piyasası Kurulu'nun İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Yönetmeliğinin bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Yönetmeliği yayınlandı. Yapılan değişikliğe göre, bir menkul kıymetin Borsa Kotu'na alınabilmesi için; o firmanın ortak sayısının 100'den fazla ve ödenmiş sermayesinin en az yüzde 15.0'inin halka arz edilmiş olması, kuruluşundan itibaren en az 3 yıl geçmiş olması, başvuru tarihinden önce ardarda 2 yıl kar etmiş olması ve ödenmiş sermayesinin en az 500 TL milyon olması gerekmektedir.

20 Ağustos 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/541) ile Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında vize verilme usullerinin kolaylaştırılmasına dair Anlaşma onaylandı.

22 Ağustos 1990

Bakanlar Kurulu'nun Avrupa Topluluğu'na konsolide edilen liberasyon listesi hakkındaki Karar'ı (90/598) yayınlandı. Buna göre, Türkiye ile AT arasında bir ortaklık yaratan Ankara Anlaşması'na dayanılarak onaylanan Katma Protokol'ün 22'nci maddesi hükümlerine uygun olarak AT çıkışlı ithalatın yüzde 60.0'ı libere edildi.

24 Ağustos 1990

Bakanlar Kurulu Kararı (90/708) Türkiye-Polonya Ekonomik, Ticari ve Teknik İşbirliği Protokolü onaylandı. Protokol gereği iki ülke arasında ticaretin liberalleştirilmesi ve teşvik edilmesi ile enerji, gemi sanayi, kömür madenciliği, demir-çelik, elektronik, sağlık, kimya, tarım, müteahhitlik, sivil havacılık, demiryolları ve telekomünikasyon alanlarında işbirliği yapılması kararlaştırıldı.

25 Ağustos 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı'na (90/575) göre Türkiye ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında hazırlanan ve 8 Mart 1990 tarihinde imzalanan "DPT Güneydoğu Anadolu Projesi Yönetim Biriminin Güçlendirilmesi" konuul ekli nihai proje belgesi onaylandı.

28 Ağustos 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/454) ile Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu hakkında Karar'da değişiklik yapıldı. Yapılan değişikliğe göre, Fon'un kaynaklarını oluşturan şu şekilde belirlendi:

- Bankaların kullandırdıkları kredilerde yüzde 6.0, yurt dışından sağladıkları kredilerde yüzde 6.0, kabul kredisi, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalatta yüzde 1.0 oranında yatırılacak tutarlar,
- MB'nın belirlediği kanuni karşılık oranları eksik tesis eden bankalara tahakkuk ettirdiği cezai faizler,
- DPT Müsteşarlığı'nca Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'ndan yapılacak aktarımlar,
- Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan Para ve Kredi Kurulu Kararı ile yapılacak aktarımlar,
- 84/8860 sayılı Karar ile kurulan Fon'un devreden bakiyesi.

Bakanlar Kurulu Kararı (90/473) ile Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı'nda aşağıdaki değişiklikler yapıldı:

- "Toplam yabancı sermaye tutarı 150 milyon ABD Dolarını aşan müracaatların ön incelemesi DPT tarafından yapılır ve Bakanlar Kurulu'nun onayına sunulur."
- "Türkiye'deki kuruluşların yurt dışı kuruluşlarla yapacakları teknik yardım anlaşmalarını, dış yatırım kredi anlaşmalarını inceleme ve onaylamaya, özel sektör kuruluşlarının yabancı personel çalıştırmalarına ilişkin esasları belirlemeye DPT yetkilidir."
- "Yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların Türkiye'deki mevcut şirketlerin hisselerini alış ve satışları ile yabancı sermayeli kuruluşların tasfiye ve birleşme işleri DPT tarafından incelenerek karara bağlanır."

4 Eylül 1990

Sermaye Piyasası Kurulu hisse senetlerine ilişkin esaslar Tebliğine Ek Tebliği ile hisse senetlerinin şirketler tarafından geri alınma garantisini kaldırdı.

5 Eylül 1990

Bakanlar Kurulu Kararı (90/838) ile İthalat Rejimi Kararına ekli I sayılı listede değişiklik yapılarak yeni düzenlemelere gidildi. Buna göre, sabun içermeyen yıkama ve temizleme maddeleri, sentetik kauçuk ve sıvı yağlardan türetilen taklit kauçuk, portland çimentosu, pancar şekeri, saf sakkaroz ve klinker Gümrük Vergisi'nden muaf tutulurken, sabun içermeyen yıkama ve temizlik maddelerine ton başına 50 dolar fon getirildi. Diğer yandan, süt tozu, portland çimento, klinker ve halıda fon tutarları artırıldı.

9 Eylül 1990

Bakanlar Kurulu'nun Türkiye ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) arasında imzalanan "Özel Sektöre Yardım" konulu Proje Belgesi'nin onaylanması hakkındaki Karar'ı (90/532) yayınlandı. Proje çerçevesinde özel sektöre dolaysız yardım temin etmek yanında üretim sıkıntılarının giderilmesi, mamul gelişimi, kalite kontrolü, yöneticilik teknikleri, ürün çeşitlendirmesi gibi alanlarda yardımcı olunacaktır.

10 Eylül 1990

Bakanlar Kurulu'nun Türkiye'nin geliştirmekte olan ülkelere yapacağı teknik yardımlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi, kaynakların temini ile yapılacak yardım ve harcamalarla ilgili esas ve usuller hakkındaki Karar'ı (90/755) yayınlandı. Karar'a göre, teknik yardım faaliyetlerinin gelir kaynakları; bütçeye konulacak ödenekten, yapılacak bağışlardan, fonlardan yapılacak aktarmalardan oluşmaktadır.

12 Eylül 1990

Bakanlar Kurulu Karar'ı (90/589) ile Türkiye-Danimarka ekonomik, sınai, bilimsel ve teknik işbirliği mutabakat Zaptı onaylandı. Bu çerçevede ortak teşebbüs imkanları araştırılacak, TKB ile Danimarka Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin Sanayileşme Fonu arasında işbirliği sağlanacak, çifte vergilendirme önlenecek, yatırımlar karşılıklı teşvik edilecek, üçüncü ülkelerde işbirliği yapılacak.

16 Eylül 1990

Bakanlar Kurulu Kararı (90/717) ile Avrupa Topluluğu'ndan ekonomik ve teknik işbirliği çerçevesinde 1980 yılında sağlanan 75 milyon AHB (Avrupa Hesap Birimi) tutarındaki hibenin bakiyesi 19 milyon AHB'nin 5 milyon 800 bin AHB tutarındaki kısmının "Sağlık Hizmetlerinin İyileştirilmesi" projesinin, 2 milyon 800 bin AHB tutarındaki kısmının da "Çevre Kirliliği Kontrol Programı" projesinin finansmanında kullanılması konusunda Türkiye ile AT arasında imzalanan Finansman Anlaşması onaylandı.

25 Eylül 1990

Bakanlar Kurulu Kararı (90/919) ile mal ve hizmetlere uygulanacak Katma Değer Vergisi oranları yükseltildi. Buna göre, 15 Ekim'den itibaren temel KDV oranları yüzde 10.0'dan yüzde 11.0'e, temel gıda maddelerinde yüzde 3.0'ten yüzde 5.0'e, dayanıklı tüketim mallarında da yüzde 15.0'ten yüzde 20.0'ye çıkarıldı.

Bakanlar Kurulu'nun kararı (90/822) ile Türk Hava Yolları'nın özelleştirilmesi kararlaştırıldı. THY hisseleri halka arz yoluyla satılacak.

4 Ekim 1990

Türkiye-F.Almanya 3'ncü Dönem Turizm Karma Komisyonu Toplantısı Protokolü onaylandı. Protokol gereği iki ülke arasında daha etkin ve verimli turizm

ilişkilerinin kurulmasına çalışılacak.

7 Ekim 1990

Türkiye-F.Almanya Teknik İşbirliği Anlaşması ve Avrupa'da Hava Kirliliğinin Takibi ve Değerlendirilmesi Programı (EMEP) çerçevesinde hava kirliliği ölçüm istasyonu kurulması konulu Proje Anlaşması onaylandı.

9 Ekim 1990

Türkiye ile Kuveyt arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının onaylanmasının uygun bulunduğu Kanun (3663) yayınlandı.

Türkiye ile Avustralya arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının uygun bulunduğu Kanun (3664) yayınlandı

20 Ekim 1990

Bakanlar Kurulu'nun serbest bölgelerde banka kurulması ve yabancı bankaların şube açma esaslarına dair Kararı (90/999) yayınlandı. Karara göre, serbest bölgelerde şube açan veya kurulan bankalar faaliyetleri bakımından dışarıda yerleşik sayılırlar. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, bu bankaların faaliyetleri ile ilgili olarak hesap ve kayıt usul ve esasları belirlemeye, kuruluş ve faaliyete ilişkin işlemlerin bu karar hükümlerine uygunluğunu denetlemeye yetkilidir.

22 Ekim 1990

Bakanlar Kurulu Kararı (90/744) ile OECD Türkiye Konsorsiyumu çerçevesinde Türkiye ile Almanya arasında 130 milyon marklık işbirliğine dair anlaşma onaylandı.

27 Ekim 1990

DPT Müsteşarlığı'nın İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği'ne Ek Tebliği (90/9) ile 90/1 nolu Tebliğdeki kredi süresi bölümüne 4'ncü paragraf olarak aşağıdaki ifade ilave edildi:

"Yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde kullanılan kredilerde ise süre, bu konuda DPT Müsteşarlığı'nca düzenlenen İhracatı Teşvik Belgesinin süresi (ek süreler dahil) kadardır."

3 Kasım 1990

İthalde Alınacak Damga Resmi hakkında Kanun (3675) yayınlandı. Kanuna göre, ithalat sırasında düzenlenen gümrük giriş beyannamesi, ihtiva ettiği eşyanın gümrük vergisine esas olan değeri üzerinden yüzde 10.0 damga resmine tabi olacaktır.

Bakanlar Kurulu'nun İthalat Rejimi Kararına Ek Karara (90/1104) göre, 66 üründe fonlar ve Gümrük Vergisi oranları değiştirildi. Otomobil, pirinç, süttozu, çimentoda gümrük ve fon oranları tekrar yükseltildi. Deterjanda fona ödenecek prim düşürüldü.

11 Kasım 1990

Bakanlar Kurulu'nun İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı (90/1115) çerçevesinde Irak ve Kuveyt'e ihracat belgesi alıp ihracatını gerçekleştiremeyenlere kolaylıklar sağlandı. Buna göre bu ihracatçılara ithal ettikleri madde ve bunlardan ürettikleri mamulleri bir başka ülkeye ihraç etmek üzere 12 ay ek süre verilecek.

Bakanlar Kurulu'nun Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar (90/1116) çerçevesinde teşvik belgesi alabilmek için zorunlu olan en az yatırım tutarı, 5 milyar liradan 2.5 milyar liraya indirildi. Bazı illerdeki yatırımlara da, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan ek ödeme yapılacaktır.

13 Kasım 1990

DPT'nin İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği (91/1) yayınlandı. Tebliğ; serbest bölgelere yapılacak ithalat ve ihracatın teşvik tedbirlerinden yararlandırılması, ihracat amaçlı ithalatta kamu kısıtlamaları nedeniyle imalat ve ihracatı gerçekleştirilemeyen malların gümrüğe terki veya merkezine iadesi, Irak ve Kuveyt'e yapılacak ihracatta, vergi muafiyeti veya indirimine ilişkin ihracatı teşvik belgelerine ek süre verilmesi, ek sürede ihracatın yüzde 50.0 gerçekleşme koşulunun kaldırılması gibi ihracatçı lehine bazı yenilikler içeriyor.

DPT'nin Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesi ile ilgili Tebliği (91/2) yayınlandı. Tebliğde; gümrük muafiyeti ve/veya ithalatı doğrudan teşvik edilen yatırım malları listesinden ithalat, yatırım indirimi, Yatırım Finansman Fonu'ndan faydalanma, kira inşaat harcı istisnası, vergi, resim ve harç istisnası, kaynak kullanımı destekleme primi, KDV ertelemesi gibi teşvik tedbirleri yer aldı.

14 Kasım 1990

Bakanlar Kurulu'nun İhracat Rejimi Kararı'nın yürürlüğe konulmasına dair Kararı'na (90/1023) göre, ihracat rejimi basitleştirildi. İhracata ilişkin tüm kısıtlamaların kaldırıldığı rejimde, HDTM'nin bağlı bulunduğu bakanlığın ihracatla ilgili yetkileri sınırlandırıldı.

23 Kasım 1990

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın kotaya tabi tarım ürünlerinin ihracatında, ihracatçıdan Borsa Tescil Beyannamesi aranılmasına ilişkin tebliğ yayınlandı.

1 Aralık 1990

Merkez Bankası'nca Dış Krediler Kur Farkı Fonu kapsamındaki kredilere uygulanacak değişken faiz oranı vadeye bakılmaksızın tüm krediler için yıllık yüzde 48.5 olarak belirlendi.

2 Aralık 1990

Devlet Bakanlığı tarafından Özel Çevre Koruma Fonu Yönetmeliği yayınlandı. Yönetmeliğe göre Fon gelirleri şu şekilde sıralandı:

- Başbakanlık bütçesinden Fon'a aktarılabacak meblağ,
- Her türlü tesis ve yatardan alınacak ücretler,
- Diğer fonlardan bu Fon'a aktarılabacak gelirler,
- Her türlü yardım ve bağışlar ile iç ve dış krediler,
- Kira ve işletme gelirleri,

6 Aralık 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/1210) ile İstanbul, Ataköy Turizm Kompleksinde bulunan Galleria ünitesindeki bazı bölümler kıyı bankacılığı faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla Serbest Bölge olarak belirlendi.

13 Aralık 1990

Para ve Kredi Kurulu'nun Tebliği (90/19) ile birçok maddenin ihracatında yapılan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan yapılan ödeme oranları yeniden belirlendi.

19 Aralık 1990

Devlet Bakanlığı'nın Serbest Bölgelerde banka kurulması ve yabancı bankaların esaslarına dair 90/999 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı hakkındaki 1 No'lu Tebliği yayınladı. Tebliğe göre banka kuruluş şartları şu şekilde belirlendi:

- Kıyı bankacılığı faaliyetinde bulunmak üzere kurulacak bankalar A.Ş. şeklinde kurulacak,
- Ortaklarından biri bir banka veya finans kurumu olacak,
- Hisse senetlerinin tamamı nakit karşılığı çıkarılacak,
- Başlangıçta ödenmiş sermayesi 1 milyon dolar olacak.

20 Aralık 1990

Vergi Usul Kanunu (213), Gelir Vergisi Kanunu (193), Kurumlar Vergisi Kanunu (5422), Damga Vergisi Kanunu (488) ile Harçlar Kanununda (492) değişiklik yapılması hakkında Kanun (3689) yayınlandı.

26 Aralık 1990

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın Değerli Kağıtlar Kanunu (2343), Harçlar Kanunu ve Damga Vergisi Kanunu ile ilgili Genel Tebliği yayınlandı. Buna göre değerli kağıtların bedelleri yüzde 50.0 arttırıldı.

30 Aralık 1990

Bakanlar Kurulu'nun Kararı (90/1317) ile Taşıt Alım Vergisi ve Motorlu Taşıt Vergisi tarifelerinde yer alan vergi miktarları yüzde 60.0 oranında arttırıldı.

Bakanlar Kurulu'nun Vergi Usul Kanunu'nda yer alan birinci sınıf tacirlerin maktu defter tutma hadlerinin arttırılması hakkında kararı (90/1281) ile mükelleflerin defter tutma bakımından sınıflarını belirleyen ciro hadleri yüzde 50.0 arttırıldı.

Bakanlar Kurulu'nun Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na uyum sürecinde ithalattaki gümrük vergi ve resimlerde 1991'de sağlayacağı indirimler ertelenirken, 22 ve 12 yıllık listelerde 1981 ve 1988 yıllarında yapılması gereken yüzde 10.0'luk indirimlerin 1 Ocak 1991'de gerçekleştirilmesi hakkındaki Kararı (90/1320) yayınlandı.